

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Commentaria et disputationes scholastica in Summam D.
Thomae Aquinatis**

Nazarius, Johannes P.

Coloniae, 1621

Qvaestio XXVII. De proceßione diuinarum personarum, in quinque
articulos diuisa.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-82303](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-82303)

1
PARS PRIMA
SVMMAE THEOLOGIAE
S. THOMÆ AQVINATIS
CVM COMMENTARIIS ET
SCHOLASTICIS DISPUTATIONIBVS

R. P. F. IOANNIS PAVLI NAZARII
CREMONENSIS, ORDINIS PRÆDICATORVM, SACRÆ
THEOLOGIAE MAGISTRI, ET IN STUDIO GENERALI
Bononiæ nunc secundo Regentis.

TOMVVS SECVNDVS
TRACTATVS DE TRINITATE.

Collegii Sordani Sepu
Paderbornæ
1708.

QVAESTIO XXVII.

De processione diuinarum personarum, in quinque
articulos diuisa.

CONSIDERATIS autem his,
quæ ad diuinæ essentia unitatem
pertinent, restat considerare de
his, quæ pertinent ad Trinitatem
personarum in diuinis. Et quia
persona diuina secundum relatio-
nes originis distinguuntur, secun-
dum ordinem doctrinæ, prius considerandum est de o-
rigine, siue de processione. Secundo de relationibus origi-
nis. Tertiò de personis.

CIRCA processionem queruntur quinque.

Primo, Vtrum processio sit in diuinis.

Secundo, Vtrum aliqua processio in diuinis genera-
tio dici possit.

Tertiò, Vtrum præter generationem aliqua alia pro-
cessio possit esse in diuinis.

Quartò, Vtrum illa alia processio possit dici genera-
tio.

Quintò, Vtrum in diuinis sint plures processionēs
quàm duæ.

PARTITIO TRACTATVS, ORDO, ET
modus in eo procedendi, & ratio ordinis arti-
culorum primæ quæstionis.

COMMVNEM & absolutam diuinitatis es-
sentiam, de qua diseruit huc vsque S. D.
subsequuntur modo nostro intelligendi ea, quæ
relatiua sunt ac singularum propria trium eius-
dem numero naturæ personarum, de quib. præ-
sens, cuius inscriptio est: De Trinitate, tractatus
instituitur; quem hic S. Tho. in tria præcipua ca-
pita distinguit; quorum primum agit de origine
siue de processione diuinarum personarum; se-
cundum de relationibus originis; postremum
autem de personis.

Ratio ordinis est; quoniam diuinæ personæ
per relationes originis, id est, consequentes ori-
gines distinguuntur, & per easdem etiam consti-
tuuntur; igitur primò considerandæ sunt origi-
nes, siue processionēs, secundo relationes & ter-
tiò personæ. Cuius ordinis hanc etiam possumus
ex Peripateticæ doctrinæ præscripto ratio-

Naz. in 1. part. D. Th. 1. qm. 2.

Societatis

A nem reddere singula tractatus capita comple-
ctentem. In qualibet scientia & in vnoquoque il-
lius tractatu supponitur illius subiectum, cuius
principia in prima doctrinæ parte considerantur;
deinde subiectum ipsum in communi, ac postea
partes illius subiecti, & demum proprietates
& passionēs ex eius quidditate & singularū par-
tium natura profluētēs. Quem ordinem obseruat
Arist. in libr. Phys. vt ibidem aduertit S. Thom.
Cum itaque subiectum huius tractatus sit diui-
narum Trinitas personarum, quæ diuinæ ipsas
personas vnius essentia significat, vt numero ter-
nario numeratas, iuxta prædictum Arist. docu-
mentum considerat primò S. Th. diuinarum per-
sonarum principia constitutiuā & distinctiuā,
quæ sunt relationes consequētēs origines, de quib.
vt ipsarum relationum fontibus, primò agē-
dum erat; secundo diserit in communi de nomine
& ratione personæ secundum illius absolutam
considerationem; tertiò de singulis agit personis
in particulari, vt de quibusdam partibus perso-
næ subiecti; quartò docet conuenientia perso-
næ communiter sumptæ, quatenus comparatur
essentia, relationi & actui notionali. Postremo
tradit proprietates ac quasi passionēs persona-
rum, quæ sunt equalitas, similitudo, missio, &c.
Ordinem autem earum partium, in quas hæc
præcipua capita diuiduntur, aperiemus in singu-
lis membrorum siue quæstionum exordijs.

Sed antequam vltius procedamus, recolēda
est doctrina D. Th. superius tradita in 1. q. 2. vbi
tria dixit. Primum: Sacra doctrina non arguit ad
sua principia probanda, sed ex eis procedit ad al-
iquid demonstrandum. Secundum: eadem sacra
doctrina disputat arguendo contra negantes
principia, quæ sunt articuli fidei, si aduersarij in-
fideles aliqua ex eis concedant. Tertium: contra
negantes & nihil concedentes disputat tantum
soluendo eorum argumenta; quoniam, cum fides
innitatur infallibili veritati, rationes quæ possunt
adduci contra fidem non sunt demonstrationes
sed solubilia argumēta. Verum licet sacra Theo-
logia non probet sua principia, ea tamen explicat
& probabiliter ostendit esse vera, & demonstrat
ea esse euidenter credibilia; quod egregie præstitit
S. Tho. in tota doctrina sua, ac præsertim in qua-
tuor libris contra Gentes. nam, quæ fidei sunt,

Modus pro-
cedendi.

Jesu Paderbornæ

pos-

possunt probari secundum communem rationem credibilis, ut docet S. Tho. 2. 2. q. 1. a. 4. ad 2. ubi ait, ea quae sunt fidei posse videri sub communi ratione credibilis, non tamen in particulari posse demonstrari. Ex quibus facile colligitur, quae & qualis esse debeat tam audientis, quam docentis intentio in hoc tractatu de SS. Trinitate. Nam cum Personarum origines, relationes ac distinctiones non sint ex ijs, quae naturali ratione, ex creaturarum cognitione consequi possumus; sed de eorum ordine, quae à Patre luminum supra omnem humanam mentis intelligentiam sunt reuelata, ut aperte testatur Dominus Matth. 16. Beatus es Simon Bariona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi; sed Pater meus, qui in caelis est, non erunt à Doctore querenda; nec ab auditoribus expectanda demonstrationes, quibus praedicta ex notioribus & quasi immediatis principijs concludantur; sed illud nobis in primis propositum esse debet, ut ex diuinarum litterarum oraculis & sacrorum Conciliorum definitionibus ac Sanctorum Patrum testimonijs cognoscamus, quid certa fide singulis huius altissimi mysterij credere debeamus. Deinde ut cum D. Tho. nonnullas rationes & exempla proferamus, quibus praedicta esse euidenter credibilia demonstramus, & ea esse vera probabiliter ostendamus, ut humanae mentis imbecillitatis succurramus. Tertiò ut ex ijs quae fidei sunt in hoc mysterio, quaedam alia syllogistico discursu deducamus. Postremò, ut expositis fidei principijs & deductis conclusionibus oppositos errores confutemus.

Ordo articulo-
rum.

Est igitur prima quaestio de processione diuinarum personarum, quam S. Thomas in quinque distinguit articulos; in quorum primo de processione disputat in communi, tractans simul an sit & quid sit; deinde ad eius species, siue modos descendens de ea primò tractat, quae actio est intellectus, eamque verè & propriè generationem esse demonstrat; deinceps in 3. a. aliam, quae actio voluntatis est, ex naturae diuinæ, prout intellectualis est, ratione deducit. in 4. a. vero articulo eam formaliter distinguit à processione, quae est secundum intellectum; & tandem ad doctrinam complementum apponit 5. a. de numero processionum.

ARTICVLVS I.

Utrum processio sit in diuinis.

160
1. dist. 13. a. 1.
Et 4. cont. c.
m. Et po. q.
20. a. 1.

AD primum sic proceditur. Videtur, quod in Deo non possit esse aliqua processio. Processio enim significat motum ad extra: sed in diuinis nihil est mobile, neque extraneum. Ergo neque processio.

2. Præterea. Omne procedens est diuersum ab eo, à quo procedit. Sed in Deo non est aliqua diuersitas, sed summa simplicitas. Ergo in Deo non est processio aliqua.

3. Præterea. Procedere ab alio, videtur rationi primi principij repugnare: sed Deus est primum principium, ut supra ostensum est. Ergo in Deo processio locum non habet.

Sed Contra est, quod dicit Dominus Ioann. 8. Ego ex Deo processi.

Respondetur. Dicendum, quod diuina Scriptura in rebus diuinis nominibus ad processionem pertinentibus vtitur. Hæc aut processionem diuersi diuersimodè acceperunt. Quidam. n. acceperunt hæc processionem, secundum quod effectus procedit à causa. Et sic accepit Arius, dicens filium procedere à patre, sicut primam eius creaturam: & Spiritum sanctum procedere à Patre, & Filio, sicut creaturam vtriusque. Et secundum hoc, neque Filium, neque Spiritum

A sanctus esset verus Deus. Quod est contra id, quod dicitur de filio. 1. Ioan. vi. Ut simus in vero Filio eius. Hic est verus Deus. Et de Spiritu sancto dicitur 1. Cor. 3. Nescitis, quia membra vestra templum sunt Spiritus sancti: templum autem habere solus Deus est. Alij vero hanc processionem acceperunt, secundum quod causa dicitur procedere in effectum, in quantum vel mouet ipsum, vel similitudinem suam ipsi imprimit. Et sic accepit Sabellius dicens, ipsum Deum Patrem Filium dici, secundum quod carnem assumpsit ex Virgine: & eundem dicit Spiritum sanctum, secundum quod creaturam rationalem sanctificat, & ad vitam mouet. Huic autem acceptioni repugnant verba Domini de se dicentis. Ioan. 5. Non potest facere à se Filius quicquam, & multe alia, per quae ostenditur, quod non est ipse Pater, qui Filius. Si quis autem diligenter consideret, vterque accipit processionem, secundum quod est ad aliquid extra. Vnde neuter posuit processionem in ipso Deo. Sed, cum omnis processio sit secundum aliquam actionem, sicut secundum actionem, quae tendit in exteriorem materiam, est aliqua processio ad extra, & secundum actionem, quae manet in ipso agente, attenditur processio quaedam ad intra. Et hoc maxime patet in intellectu, cuius actio, scilicet intelligere manet in intelligente. Quicunque autem intelligit, ex hoc ipso, quod intelligit, procedit aliquid intra ipsum, quod est conceptio rei intellectæ ex vi intellectus, quae proueniens, & ex eius notitia procedens. Quam quidem conceptionem vox significat, & dicitur verbum cordis, significatum verbo vocis. Cum autem Deus sit super omnia, ea quae in Deo dicuntur, non sunt intelligenda secundum modum inferiorum creaturarum, quae sunt corpora, sed secundum similitudinem superiorum creaturarum, quae sunt intellectuales substantiae, à quibus etiam similitudo accepta deficit à representatione diuinorum. Non ergo accipienda est processio secundum quod est in corporalibus, vel per motum localem, vel per actionem alicuius causae in exteriorem effectum, ut calor à calefaciente in calefactum: sed secundum emanationem intelligibilem, ut potè verbi intelligibilis à dicente, quod manet in ipso. Et sic fides Catholica processionem ponit in diuinis.

Ad Primum ergo dicendum, quod obiectio illa procedit de processione, quae est motus localis, vel quae est secundum actionem, tendentem in exteriorem materiam, vel in exteriorem effectum: talis autem processio non est in diuinis, ut dictum est.

Ad Secundum dicendum, quod id, quod procedit secundum processionem, quae est ad extra, oportet esse diuersum ab eo, à quo procedit. Sed id, quod procedit ad intra processu intelligibili, non oportet esse diuersum; immò quanto perfectius procedit, tanto magis est vnum cum eo, à quo procedit. Manifestum est enim, quod quanto aliquid magis intelligitur, tanto conceptio intellectualis est magis intima intelligenti, & magis vnum. Nam intellectus secundum hoc, quod actum intelligit, & secundum hoc fit magis vnum cum intellectu. Vnde, cum diuinum intelligere sit in fine perfectionis, (ut supra dictum est) necesse est, quod verbum diuinum sit perfectè vnum cum eo, à quo procedit absque omni diuersitate.

Ad Tertium dicendum, quod procedere à principio, ut extraneum, & diuersum, repugnat rationi primi principij: sed procedere ut intimum, & absque diuersitate per modum intelligibilem, includitur in ratione primi principij. Cum enim dicimus edificatorem principium domus in ratione huius principij, includitur conceptio sue artis, & includeretur in ratione primi principij, si edificator esset primum principium. Deus autem, qui est primum principium rerum, comparatur aut ad res creatas, ut artifex ad artificiatas.

1. cor. ar. 5.

2
215

q. 14. a. 2.

158

Sen-

Sensus quaestii.

QUATRO explicat Cai. inscriptionis vocabula. Primum est processio; cuius significatio multiplex declaratur in corpore, & latius de potent. q. 10. a. 1. Sumitur aut hic communiter, prout abstrahit à quolibet processionis modo spirituali naturae congruente; localis. n. & quævis corpora processio ex perfecta simplicitate, de qua supra qu. 3. remouetur à Deo. Sermo itaque est de processione spirituali communiter sumpta; vt hic etiam adnotauit Sylu. Secundum est verbum illud, sit, quo significatur esse, vt distinguitur contra intelligi, id est esse secundum rem, distinctum ab esse secundum rationem. Tertium est dictio, in, quæ denotat inexistentiā, non causalem aut virtuale, sed formalem, atque ideo formaliter sumitur. Postremum est illud nomen diuinum quo significantur ea, quæ diuina sunt essentialiter, & non participatiue tantum; vt patet ex forma propositæ dubitationis in principio; sic enim ait: *Videtur, quod in Deo non possit esse aliqua processio*; idem ergo significant duæ dictiones illæ, scilicet diuinis & Deo; constat autem nomen Dei propriè sumptum naturam essentialiter diuinam significare.

Forma Textus.

RESPONDET primò S. Tho. conclusionem generali; cui omnes tam Catholici, quam Hæretici consentiunt; secundo refert duos extremos errores circa modum specialem processionis & eos confutat; tertio determinat veritatem.

CONCL. generalis est: *Sacra scriptura in rebus diuinis, quæ scilicet essentialiter sunt diuina, videtur nominibus ad processionem pertinentibus.* Loca sacrae Scripturae plurima sunt; præcipuus est ille, quem allegat S. Tho. in arg. Sed contra, ex 1o. d. c. vbi Dominus ait: *Ego ex Deo processi*, & c. 15. Spiritus veritatis, qui à patre procedit, & Eccl. 24. Sapientia genita de seipsa ait: *Ego ex ore*, (id est intellectu) altissimi prodiu primogenita ante omnem creaturam, & Mich. 5. de Messia dicitur: *Egressus eius à principio, à diebus æternitatis*; & præterea, ea omnia loca, in quibus sermo fit de missione Filij à Patre, & de missione Spiritus à Patre & Filio, ad processionem pertinent.

Secundo loco refert S. Tho. duos errores circa specialem modum processionis. Primus error fuit Arrij, secundus Sabellij, & primò singulos confutat, deinde simul ambos. Arrij itaque hæreticus diuinam processionem, de qua sacra littera loquuntur, eam esse interpretatus est, secundum quam effectus à sua causa procedit; Dixit enim Filium à Patre procedere tanquam primam eius creaturam, & Spiritum sanctum à Patre & Filio procedere, sicut creaturam vtriusque. Contra hunc errorem argumentatur S. Tho. Quia ex dicta opinione sequeretur, quod neque Filius, neque Spiritus S. esset verus Deus; at hoc aduersatur sacris litteris; ergo falsa est dicta sententia. Probatur minor primò quoad filium. Nam 1o. Io. vlt. dicitur: *Vt simus in vero filio eius, hic est verus Deus*; deinde quoad Spiritum sanctum ex 1. Cor. 3. *Nescitis, quia mensura vestra templum sunt Spiritus sancti*; templum autem habere solius est Dei. Alius error fuit Sabellij; qui diuinam processionem, de qua loquuntur sacra Scriptura, interpretatus est de ea processione, qua causa dicitur in effectum procedere, inquantum vel mouet ipsum, vel illi similitudinem suam imprimit; dixit enim Deum Patrem dici Filium, secundum quod carnem assumpsit ex Virgine, & eundem dici

A Spiritum sanctum, secundum quod creaturam rationalem sanctificat & ad vitam mouet; hunc errorem impugnat D. Tho. auct. Domini Ioan. c. 5. vbi dicitur: *Non potest à se facere filius quicquam*, & alijs auctoritatibus, quibus ostenditur non esse eundem Patrem, qui Filius Tandem S. Thom. vtrumque errorem simul impugnat dicens in hoc vtrumque errare, quod neuter posuit processionem, in ipso Deo, sed vterque accepit processionem, secundum quod est in aliquid extra.

Ultimò determinat veritatem. Circa quam primò distinguit, secundò probat alterum membrum, tertio preponit conclusionem, & probat. Distinctio est: *Duplex est processio, quædam ad extra, & quædam ad intra; probatur.* Omnis processio est secundum aliquam actionem; at duplex est actio, vna scilicet quæ tendit in exteriorem materiam, & alia, quæ manet in ipso agente; ergo duplex etiam est processio; vna quæ attenditur secundum actionem ad extra; alia secundum actionem ad intra. Probat autem specialiter S. Thom. esse quædam processionem ad intra ex actione intellectus, quæ est intelligere quod manet in agente, tali ratione: Quicumque intelligit ex hoc ipso, quod intelligit, procedit aliquid intra ipsum, quod est conceptio rei intellectæ ex vi intellectiua proueniens, & ex eius notitia procedens; quam conceptionem vox significat & dicitur verbum cordis, significatum verbo vocis; ergo est quædam processio ad intra secundum actionem, quæ manet in agente.

SECUNDA CONCL. est: *In diuinis accipienda est processio secundum emanationem intelligibilem.* Probatur; quæ in Deo dicuntur, non sunt accipienda secundum modum infimarum creaturarum, quæ sunt corpora; sed secundum similitudinem supremarum creaturarum, quæ sunt intellectuales substantiæ; ergo in diuinis non est accipienda processio, secundum quod est in corporalibus, vel per motum localem, vel per actionem alicuius causæ in exteriorem effectum, vt calor à calefaciente in calefactum; sed secundum emanationem intelligibilem, vtpotè verbi intelligibilis à dicente, quod manet in ipso. Antecedens probatur; quoniam Deus est super omnia. Consequens euidens est; quoniam emanatio intelligibilis conuenit supremis creaturis secundum earum nobilissimum gradum & operationem.

Expositio Textus.

ERRORES Arrij & Sabellij latissime confutat S. Thom. in 4. cont. Gent. a cap. 5. vsque ad 11. inclusiue. De quibus etiam & alijs hæreticorum nostri temporis erroribus circa consubstantialitatem & distinctionem Personarum SS. Trinitatis, hic vberimè disputant Barthol. Torres, Bannes. Zumell. Molin. Valent. & Vasq. ad 5. artic. & Suarez libr. 2. & 3. de Trinitatis mysterio.

Aduerte præterea, non solum primam sed etiam secundam conclusionem certa fide tenendam esse, contra prædictos errores. Nam Filius à Patre procedit, & in ipso manet, sicut ipse de seipso ait Io. 14. *Ego in Patre, & Pater in me est.* Quod etiam D. Athanasius in expositione fidei intellexit significari in illis verbis Ioan. 1. *Vniuersus, qui est in sinu Patris, ipse enarraui.* Quod aperte significatur in illis verbis eiusdem capituli: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum.* Quod idem de Spiritu sancto credendum est, cum procedat

uni-
ver-
bie
ille-
sic.

art.

22

cedat secundum actionem immanentem, quæ est velle siue diligere.

Processio quid sit.
Processio est etiam origo & propria ratio huius nominis processio, prout ad diuina transfertur; & origo quidem late & eleganter aperitur à D. Th. de ver. q. 10. a. 1. Ratio verò, siue descriptio processionis, quam de duabus in Trinitate personis confitemur, hæc esse potest: Processio est origo siue emanatio passiva, secundum rationem formalem actionis immanētis diuine persona ab alia vel ab alijs. Dicitur origo siue emanatio; vt significetur vera, & realis productio; additur verò passiva, vt distinguatur ab actiua productione, qua Pater generat Filium, quæ generatio actiua nūcupatur; & ab actiua spiratione, qua Pater, & Filius spirant Spiritū S. Vltima verò particula, videl. ab alia, vel ab alijs, duas distinctas significat, vno processionis vocabulo comprehendere, diuinarum personarum origines, nimirum Filij, qui à Patre solo est, & Spiritus S. qui est à Patre, & Filio.

Denique aduerte, processionem, quæ est secundum actionem transeuntem, Deo conuenire, quatenus æterna suæ virtutis operatione creaturam in tempore produxit; nec tamen propriè dici processionem hanc in Deo esse: nam processionis vocabulum propriè passiuam emanationem ab alio significat, quæ in Deo non est secundum actionem transeuntem; nam aliquid in Deo esse idem est, quod formaliter illi secundum se conuenire.

PRIMA CONTROVERSIA.

An per actionem immanentem, ac præsertim per intelligere aliquid producat, & quæ sit ratio producti?

Sententia Doctorum.
QUæ docent verbum idem esse cum actu intelligendi, hi consequenter etiā existimant, nihil per actionē intelligēdi produci, quod verè & propriè sit eius effectus; quāuis eorū aliqui minus sibi consonè loquentes, verbi productionem affirmant. Dur. in 1. dist. 27. q. 2. & Scot. quem refert & tuetur Rada in 7. sua Contr. p. 1. docent verbum idem esse quod intellectio obiecti distincta & explicita; & ait Rada de mente Scoti, verbum non esse terminum aliquem productum per intellectiōem; quia intellectio est actio immanens, quæ non habet terminum productum; Addit tamen hanc quartam suam conclusionem: Verbum intellectus creati est ipsa actualis intellectio per actum dicendi producta; in qua re discordat à Durando, qui non agnoscit in intellectu actum aliquem dicendi distinctum ab actu intelligendi.

Dom. Sot. in 4. dist. 49. q. 2. a. 3. ait, intellectiōem esse ipsam obiecti similitudinem per modum actus secundi, sicut species impressa est illius similitudo per modum actus primi; atque ideo non distingui realiter à verbo, siue termino per eam productio sed formaliter tantum; quemadmodum calefactio & calor per eam productus sunt idem re, & formaliter differunt. Quæ fuit sententia Sylu. super hoc art. quam etiam sequitur Molina; qui sentit per omnem actionem immanentem, siue ea sit sensus siue intellectus, produci aliquam speciem expressam. Eandem sententiam sequitur Vasquez supra quæst. 12. a. 2. c. 2. Sed D. Thom. & eius Schola communiter negat per omnem actionem immanentem aliquid produci; Nam per actus externorum sensuum existimat nihil omnino produci; per actum autem phantasiæ & cogitatiuæ affirmat terminum aliquem effici, verbo mentis proportionalem. De actibus

verò intellectus, varia est Thomistarum sententia. Nam Sylu. quem sequitur Ferrar. in 1. con. Gen. cap. 53. existimat, per omnem intellectiōem siue humanam siue Angelicam, siue diuinam siue naturalem siue supernaturalem produci verbum; quamuis de visione beata dicant vtrunque partem posse defendi; de qua re satis diximus, sup. quæst. 12. a. 2. Contr. 2. Cap. in 1. dist. 27. q. 2. sentit, per omnem intellectiōem siue perfectam siue imperfectam formari verbum; sed in visione beata admittit tantum verbum inadæquatum. Iauellus excipit etiam intellectiōem reflexam, qua verbum ipsum intelligitur, in qua negat formari verbum. Caietan. hic negat, non solum in visione beata, verum etiam in intellectiōe, quam habet Angelus de se ipso, formari verbum; quamuis oppositum videatur admittere de Angeli cognitione, sup. q. 14. a. 2. vt ibidem notauimus; quam opinionem ait Bannes esse probabilem; sed oppositam sententiam, nimirum, per omnem intellectiōem naturalem formari verbum, esse D. Thom. quam etiam affirmat Zumel.

Radix Controuersie.
Radix verò huius Controu. est, causa productionis termini siue obiecti intrinseci cognitionis; quam longè diuersam assignat Mol. & qui eum sequuntur, ab ea quam ex D. Tho. & Arist. proferunt Capr. Cai. & alij Thomistæ communiter; ait enim Molina actionem omnem esse alius termini productiuam, & cognoscere vt est actio realiter distincta à cognoscente, nil aliud esse, quàm potentiam cognoscentem exprimere, & producere in se vitaliter imaginem rei cognoscendæ. Thomistæ verò dicunt, ob eam causam per actum cognitionis produci terminum, vt cognoscens sit ipsum cognitum perfectè, & vt ipsum cognitum sit in actu secundo præsens in esse cognito potentiæ cognoscitiuæ; quæ causæ in sola intellectu, & phantasiæ cognitione locum habent; & quamuis duæ prædictæ conditiones visioni beatificæ congruant excellenter; ob infinitam tamen actualitatem essentia diuinæ, nullius in ea causant verbi productionem; prout ostendimus in d. quæst. 12. artic. 2. Controu. 2.

Status Controuersie.
Vt autem statum intelligamus huius Controuersie, supponenda est in primis ea distinctio, quam hic significauit D. Thom. ex 9. Metaphys. tex. 16. Duplex nimirum esse actionum genus; vnum earum, quæ transeunt in externam materiam, vt calefacere & secare. Alterum earum quæ manent in agente vt intelligere, sentire & velle. Inter quas multiplex potest assignari differentia. Prima est, quam statuit S. Thom. inf. q. 56. a. 1. quod obiectum siue materia actionis transeuntis est ab agente separata; obiectum autem actionis immanētis vnitur agenti, ob eam causam vt scilicet producat actionem; quemadmodum sensibile vnitur sensui ad hoc, vt sentiat: Itanāque se habet obiectum vnitur potentiæ ad actionem immanentem sicut forma, quæ est principium actionis in alijs agentibus; sicut enim, exempli gratia, calor est principium formale calefactionis in igne, ita species rei visæ est formale principium visionis in oculo. Secunda differentia, quæ sequitur ex prima est, quod actio transeuntis non est perfectio agentis sed passivæ, at actio immanens est perfectio agentis; sicut lucere est perfectio lucidi; hanc differentiam ponit S. Thom. supra q. 18. a. 3. ad 1. & de ver. q. 8. a. 6. & alibi. Tertia differentia, quæ sequitur ex prædictis est, quod actio transeuntis infert ex se passionem, non autem immanens, vt supra dixit S. Tho. q. 23. a. 2. ad 1. Quarta differentia est, quam statuit idem S. Th.

Radix Controuersie.

Status Controuersie.

Differentia similis actionis trans. & immanētis.

S. Th. de ver. q. 8. a. 6. quod actio transiens proprie dicitur actio; sed actio immanens proprie dicitur operatio; sequitur haec differentia ex tertia; quoniam actio proprie nuncupatur illa, quae infert ex se passionem. *Postrema differentia* est, quod actio immanens est tantum viuentium, & cognoscendum, sed transiens multis etiam alijs conuenit rerum generibus; vt notat S. Th. de poten. q. 10. a. 1.

actio immanens duplex Sed actio immanens, de qua nobis hic est cum aduersarijs controuersia, duplex est; Nam *quidam* est operatio potentiae cognoscitiuae, vt intelligere & sentire; *quidam* autem est actio virtutis appetitiuae, vt velle gaudere, tristari & irasci; quae vt videre est in adductis exemplis distinguitur; nam quaedam est omnino incorporea & immaterialis, vt intelligere & velle; quaedam autem parum supra materiam eleuata, simpliciter autem materialis & corporea; cum sit operatio virtutis organicae, vt sentire & irasci; De eo tantum operationis immanens genere quaestio nobis cum aduersarijs est, quod ad vim pertinet cognoscitiuam; nam de actione virtutis appetitiuae, specialis erit controuersia in hac ead. q. a. 3.

Practerea, cum in quolibet cognitionis actu, praeter potentiam, secundum communioem Philosophorum ac Theologorum sententiam, tria inter se distincta reperiuntur: Primum est obiectum quod cognoscitur siue per sensum siue per intellectum: Secundum est species siue sensibilis siue intelligibilis. Tertiū est actus ipse cognoscendi; disputatio est inter doctores & interpretes D. Thom. an praedictis debeat addi quartum, nimirum species quaedam expressa, quae sit similitudo & imago obiecti cogniti per actum ipsum cognitionis intellectiuae aut sensitiuae producta, & quid sit illa species.

Resolutio. His praemissis, quibus innotescit propositae difficultatis sensus & nodus; ad eius solutionem *recolenda* primo sunt ea, quae de productione verbi contra recentiores ex doctrina D. Tho. supra stabiliuimus, qu. 12. art. 2. in 2. controu. vbi diximus, necessarium esse operationem omnem in actu positam ad obiectum aliquod in actu terminari; cum de ratione obiecti quatenus obiectum est, sit esse terminum operationis; rationem autem termini non exercet, nisi sit congrue praesens operanti; eo videlicet modo, quo postulat operationis natura; siue secundum esse locale & naturale, vt visibile respectu videntis, siue secundum esse obiectiuum, vt imaginationis obiectum: cuius esse naturale, aut localem praesentiam imaginationi non requirit; eo quod aequè feratur in rem existentem secundum esse naturae, & in rem non existentem; in rem loco praesentem & absentem; quae ratio multo maior est in qualibet naturali intellectu operatione. Necesse est itaque, vt intellectus in omni intellectione praesens habeat obiectum, non in esse naturali sed obiectiuo, quo sit actu terminus intellectionis; nam quiditas rei materialis, quae est obiectum proportionatum intellectus nostri secundum illud esse materiale & indiuiduale, quod habet in rerū natura, terminus esse non potest immediatus intellectionis, quae immaterialis omnino est; & rem non existentem aequè cognoscit, ac existentem & absentem siue distantem loco sicut praesentem; accidunt enim intellectus obiecto localis praesentia & existentia, sicut album & muscum humanae naturae. Igitur necesse est, vt obiectum intellectus nostri constituatur per intellectionis actum in esse abstracto & immateriali; quod fieri nulla alia ratione potest, quam formando intra seipsum specie quantam

dam ipsius obiecti representatiuam quoad eius essentiam, non representatis eius indiuidualibus conditionibus, quam speciem nuncupamus verbum & intentionem intellectam, eo quod per eam sibi mens loquatur & obiectum vt sibi praesens in esse intelligibili contempletur. *Sequitur praeterea*; rem quantumuis immaterialem intellectui praesentem secundum esse naturale, ab eo nullo modo cognosci posse; nisi sit etiam actu praesens secundum esse obiectiuum, ad quod non sufficit esse rei naturale immateriale; alioquin anima nostra seipsam per se ipsam, & habitus ac species & suas omnes potentias ac proprietates immateriales semper actu cognosceret. Ratio

huius videtur esse; quia esse naturale formaliter & per se loquendo non habet nisi vt rem, cuius est esse, constituat extra causas suas in gradu entis; quod verò sit actu terminus, & obiectum intellectionis, accidit rei prout existit per esse naturale. De ratione verò per se primo termini intellectionis est, vt sit intra intellectum secundum esse intelligibile, vt ipsius actus & consummata perfectio; vt intellectus aequè cognoscat existens ac non existens; unde rei existentia naturalis in actu exercito accidit termino intellectionis vt sic. Nec sufficit ad hoc species illa intelligibilis, quae vocatur impressa; quoniam vt hic aduertit Cai. cum obiectum intellectus dupliciter possit esse praesens intellectui; vno modo, vt principium actus intelligendi; alio modo vt obiectum; priori modo fit praesens obiectum intellectui per speciem impressam; posteriori verò modo per speciem expressam siue verbum; species enim impressa actus intelligendi formale principium est; obiectum autem rationem habet termini; quae duae rationes non tantum diuersae sunt, sed etiam oppositae; atque ideo diuersorum officia sunt. *Praeterea* docet Arist. in 3. de Anima intellectum in actu esse rem intellectam in actu; at sine productione verbi id esse non potest; ergo necesse est in omni intellectione naturali produci verbum. Probatur minor; quia res intellecta secundum seipsam, neque est intra intellectum neque vnum efficitur cum illo; nec sufficit species intelligibilis vt intellectus sit vnum in actu cum eo, quod intelligitur; quoniam Arist. in 2. de Anima, tex. 59. Ratio effi-

& 60. statuit differentiam inter intellectum & sensus exteriores, quod horum obiecta sunt actu per se ipsa extra potentias sensitivas; illius autem, sc. intellectus obiectum est intra ipsum intellectum; quae differentia nulla prorsus esset, si sola sufficeret species impressa, vt intellectus sit vnum cum intellectu, & vt hoc sit in intellectu; cum aequè recipiatur species sensibilis in sensu, sicut species intelligibilis in intellectu; igitur significat ibi Philosophus obiectum intellectus per speciem expressam, quae conceptio est rei intellectae, esse intra ipsum intellectum. Quo fit vt nulla sit in nobis naturalis intellectio intuitiua, & eadem ratione nulla intuitiua sensatio in phantasia; cum neutrius obiectum immediatum sit extra sed intra. Dico autem obiectum immediatum, non solum per negationem obiecti tanquam rei prius cognita, sed etiam per negationem alterius quouis modo prius terminantis actum cognitionis. Et ex his soluantur quaedam praecipua argumenta Molinae.

Videnda sunt, quae supra diximus in allegata controuer. & ea quae scribit Ferrariensis in 1. contr. Gentes cap. 53. ex quibus etiam patet, sensum exterio- *Sensus exterior nullum sibi formare verbum, aut rei, terior nullam quam sentit idolum; vt etiam aperte docet S. Th. formas i- quol. 5. a. 9. ad 2. quod tamen ibidem affirmat de dolum.*

Ratio vniuersali verbi ex obiecto intellectionis vt sic.

Ratio effectus ex Arist.

Ratio verbi ex obiecto nostri intellectus.

virtute imaginatiua dicens; *Non autem ipse sensus exterior format sibi aliquam formam sensibilem; hoc facit virtus imaginatiua, cuius forma quodammodo simile est verbum intellectus*, & infra q. 85. a. 2. ad 3. sic ait: *Imaginatiua format sibi aliquod idolum rei absentis, vel etiam nunquam visa*; non habet tamen idolum illud propriè rationem verbi, sed similitudinem; quia ubi propriè est verbum, ibi locutio est, quæ solius est intelligentis naturæ: unde, sicut de brutis non nisi improprie dicitur, ita & de sensibus; quod eleganter significauit Cicero in 1. de Orat. cum dixit: Hoc vno præstamus vel maxime feris, quod colloquimur inter nos, & quod exprimere dicendo, sensa possumus; sed de hoc satis diximus in alleg. Contr.

*Signantur
tres differ-
entia inter spe-
ciem impres-
sam, & spe-
ciem expres-
sam, & ex-
plicatur,
quomodo
species ob-
pressa sit ob-
iectum in
intellectum.*

Secundo ad maiorem prædictorum intelligen-
tiam, explicanda est diligenter conuenientia &
differentia inter speciem impressam & expres-
sam siue verbum. Conueniunt autem in hoc quod
utraque est species & similitudo rei intellectæ;
vt notat S. Thom. in d. c. 53. sed in tribus differunt:
primum est quod species impressa forma quædam
est per quam fit intellectus in actu primo, & ac-
cedente animæ intentione fit etiam in actu se-
cundo. Nam, vt ait S. Thom. in dicto cap. intelle-
ctus existens in actu per huiusmodi speciem sicut
per propriam formam intelligit rem ipsam;
species autem expressa, quamuis perfectio sit
quædam intellectus, non tamen est forma ipsius
constitutiuæ in actu primo vel secundo simplici-
ter, id est; omnibus modis; sed quoad perfectio-
nem ipsius actus secundi; quæ differentia mani-
festatur ex secunda, nimirum, quod species im-
pressa principium est intellectiōis; expressa ve-
rò terminus quidam est, vt intentio intellecta
per illam producta; nam, vt ibidem inquit S.
Thom. Per hoc quod species intelligibilis, quæ
est forma intellectus & intelligendi princi-
pium, est similitudo rei exterioris, sequitur
quod intellectus intentionem formet illius rei
similem. quia quale est vnum quodque talia ope-
ratur. Ex quibus duo sequuntur: Primum est, intelle-
ctionem priorem esse specie illa expressa siue in-
tentione intellecta quæ terminus est intellectu-
nis, eo modo quo via quælibet proprium suum
terminum antecedit, & fieri prius est quàm fa-
ctum esse. Sed quoniam in intentione intellecta
siue verbo, complementum est intellectiōis, id-
circo docet ibidem S. Thom. intellectum for-
mando huiusmodi intentionem rem intelligere,
& absolute loquendo dicendum non est, intelle-
ctum intelligere nisi verbo formato. Secundo se-
quitur, speciem impressam non esse veluti semen,
quod implicite tantum continet rem cuius est
semen: vt docent hic Bannes, Zumellus & alij
quidam expostores; nam ex relata doctrina S.
Thom. perspicue patet, speciem impressam esse
formalem rei similitudinem; nec tamen sequitur,
vt deducunt prædicti, intellectum semper intel-
ligere, quamdiu species est in intellectu; nam
cum sit in eo per modum habitus, quo liberè vi-
tetur intelligens, quando voluerit, nunquam ex-
hibet in actum secundum, nisi accedente intentio-
ne libera intelligentis. Ex quo sequitur tertia
differentia; scilicet speciem expressam cessante in-
tellectiōe cessare; quia nimirum terminus illius
intrinsicus est, vt consummata perfectio: spe-
ciem autem impressam abeunte intellectiōe in
intellectu manere; quia forma illius est, consti-
tuens illum in actu primo.

Tertio considerandum est, dupliciter intelligi
posse speciem expressam seu verbum esse obiectum
seu terminum actus intelligendi; vno modo, quate-

nus res talis est; scilicet qualitas spiritualis, intel-
lectum & eius actum perficiens; & hoc modo
non est obiectum intellectus; nisi quoad actum
reflexum, quo seipsum & suum actum, suamque
perfectiōem intelligit. Alio modo, quatenus ima-
go est, & hoc dupliciter; vno modo in actu signa-
to considerando scilicet ipsius naturam & quid-
datem, quæ à cæteris rerum generibus & specie-
bus distinguitur, quæ est etiam contemplatio
verbi, vt res quedam est: & hoc etiam modo non
cognoscitur, nisi cognitione reflexa; Altero mo-
do potest intelligi verbum esse obiectum seu ter-
minum actus intelligendi, quatenus est imago in
actu exercito, prout scilicet exercet actum re-
presentandi rem, cuius est imago; & hoc solo mo-
do, directe fertur in ipsum intellectus, eodem ac-
tū quo rem intelligit verbo representatam; vt
hic aduertit Cai. & Ferr. in d. c. & Bannes hic, & alij
quidam expostores ex doctrina Philosophi,
in lib. de Memoria & remissione, c. 1. dicentis: eū-
dem esse motum in imaginem, & id cuius est i-
mago, quatenus sc. rem, cuius est imago, in actu
exercito representat; quo fit vt tali cognitione,
quæ scilicet cognoscitur verbum, & res eo repre-
sentata, discerni non possit inter verbum & rem,
vt hic scite notauit Bannes; sed vtriusque diffe-
rentiam intuetur, cognita per actum reflexum
verbi natura saltem imperfecte.

Quarto sciendum est, notitiam à qua procedit
verbum in intellectu nostro, dupliciter esse pos-
se, scilicet per modum actus primi, & per mo-
dum actus secundi: & vtroque modo potest esse
duplex, nimirum simplex aut complexa. Ver-
bum per se loquendo procedit à simplici notitia
per modum actus primi; fit enim intelligere ex
actu primo, vt causa per se sufficienti ac simplici-
ter necessaria; quandoque tamen procedit à no-
titia per modum actus secundi, simplici vel com-
posita; nam ex simplici intelligentia prioris
quidditatis, generatur notitia posterioris, & ex
simplici notitia accidentis generatur notitia quæ-
dam imperfecta substantiæ, & ex notitia com-
plexa principiorum fit medio syllogistico dis-
cursu in nobis notitia conclusionis; sed quod ab
actuali vel etiam habituali notitia complexa ver-
bum procedat, non conuenit ipsi, vt verbum est,
sed vt tale est; alioquin nunquam nisi ex actuali,
vel complexa notitia formari posset, sicut sem-
per formatur saltem mediata ex habituali sim-
plicium intelligentia; nec actualis sine habituali,
nec habitualis complexa sine simplici, quam in se
claudit, est per se sufficiens, & multo minus
simpliciter necessaria ad verbi productionem;
quamuis autem actus & verbum quo ad mo-
dum essendi sit nobilior habitu, siue actu primo,
quia illa sunt actus simpliciter; habitus autem ha-
bet medium essendi modum inter actum & po-
tentiam; quoad specificationem tamen æqualis
est vtriusque nobilitas, & comparantur veluti
effectus & eius vniuersa causa; & hoc solo modo,
scilicet quoad specificationem producitur ac-
tus, & verbum à specie, vt hic scite notat Caiet.
contra Durandum; quod etiam docent expresse
verba D. Tho. ex 53. illo cap. superius allegata. Ad-
uerte tamen circa prædicta primo quod notitia
habitualis, ex qua dicimus verbum procedere, est
habitualis intrinsicè & secundum se; quamuis ex
adiuncto actu secundo fiat actualis denominati-
uè. Aduerte secundo notitiam illam actuale, à qua
diximus quandoque verbum procedere, non esse
ipsam verbi productionem; alioquin dicendum es-
set verbum semper ab actuali notitia procedere, quia
eius productio semper est actualis notitiæ; sed illa
actua-

*Ex qua no-
titia proce-
dat verbum,
& quibus
nominibus
fuerit à D.
Th. signifi-
catum.*

*Species non
est sicut se-
men, contra
Bann. Zum.
& alios.*

actualis notitia est proximum ac formale & effectuum principium productionis & verbi; Nam actuali notitia prioris quidditatis vel premisarii, causatur effectiue notitia posterioris quidditatis vel conclusionis.

Quintò notandum est, terminum illum suè obiectum intrinsecum ab intellectu productum multis fuisse nominibus à D. Th. significatum. Nam primò dicitur *species expressa* vel constituta per intellectum quodl. 5. art. 9. quia exprimitur ab intellectu in actu primo constituto, & representat in actu secundo formaliter intelligibile. Secundò dicitur *verbum cordis*, ut hic & alibi saepe; quia, ut ait Aug. lib. 15. de Trin. cap. 10. duplex in nobis est os, vnum scilicet corporis, & aliud cordis; prout aperte significat Dominus Matth. 15. dicens: *Non quod intrat in os, coinquinat hominem; sed quod procedit ex ore coinquinat hominem*, & paucis interpolitis: *Quae autem procedunt de ore; de corde exeunt, & ea coinquinant hominem; de corde enim exeunt cogitationes male &c.* Quibus verbis inquit August. ostenditur apertissime duplex in nobis os, nimirum corporis, & cordis; quod etiam ibidem probat ex pluribus alijs sacrarum litterarum testimonijs. Et quemadmodum duplex in nobis est os; ita duplex est locutio scilicet corporis quae manifesta est, & cordis de qua Sap. 2. dicitur. *Dixerunt cogitantes apud se non redit; & Matth. 9. dixerunt intra se; Hic blasphemat.* At verò dicere nihil est aliud, quam verbum proferre, ut ait S. D. infra q. 34. a. 1. ad 3. sequitur ergo duplex etiam esse verbum; vnum vocis & alterum cordis, de quibus in dicto art. 1. latius agendum erit cum D. Thom. Cai. & alijs. Turrianus super hoc art. disputat. 2. & 3. vniuersa complexus est spectantia ad dictum primum articulum: q. 34. Tertiò dicitur *Conceptus mentis*; cuius rationem reddit Torres in dicta disputatione tertia, quem sequitur Zumel. hic disp. 2. Sed aprior locus erit in 2. art. huius quaest. Quartò dicitur intentio intellecta, primo contra gent. cap. 53. & 4. cap. 11. & alibi; quia in ea indifferenter intellectus intelligit rem praesentem & absentem, & à materialibus conditionibus abstractam; sine quibus res materialis in rerum natura non existit; quod fieri nullo modo posset, nisi praedictam intentionem sibi formaret intellectus, ut scitè notat Ferr. in dicto cap. 53. Quintò dicitur primò & per se intellectum, & terminus intellectiōis, de Potentia q. 9. a. 5. quoniam est immediatus terminus & obiectum intrinsecum intellectiōis, & est ratio intelligendi rem ad extra. Per quam autem actionem intellectus producat verbum, determinabitur inf. in 3. huius a. Cont.

Conclusio-
nes dedu-
ctae & pro-
batae.
Cognitio est
naturalis
duplicitèr.

PRIMA CONCL. Intellectus noster in qualibet intellectiōe naturali, suè sit naturalis quo ad obiectum, suè quo ad modum format verbum. Explicatur primò hæc conclusio, deinde probatur. Dixi naturali quo ad obiectum suè quo ad modum: quia cognitio viatoris dupliciter potest esse naturalis: vno modo quia est de obiecto naturaliter cognoscibili, qualis est ea quam habet Philosophus de rebus naturalibus & substantijs separatis: & hæc est naturalis simpliciter. Alio modo cognitio dicitur naturalis quo ad modum cognoscendi per species à rebus acceptas, componendo & diuidendo & discurrendo & conuertendo se ad phantasmata; quamuis talis cognitio sit per lumen supernaturale aut etiam de obiecto supernaturale: qualis est cognitio fidei & prophetia, quae supernaturalis est simpliciter, quo ad modum autem suè secundum quid est naturalis. Conclusio nostra proposita est de cogni-

tionem naturali tam simpliciter, quam secundum quid. Probatur ex primo fundamento: Intellectus noster nullam rem potest intelligere, nisi prius fiat illi praesens ut obiectum; at nulla res potest fieri praesens intellectui ut obiectum, nisi per verbum in ipso intellectu formatum; ergo. Maior & minor supra probata est; Et procedit hoc argumentum, non solum in cognitione nostra sed etiam in Angelica, ut bene aduertit Ferr. & alij. Secundò obiectum proportionatum nostri intellectus est quidditas rei materialis à singularibus abstracta: sed talis quidditas non potest esse obiectum immediatè terminatiuum nostrae intellectiōis, quatenus est in re; ergo necesse est in intellectu produci verbum, quod sit expressa illius imago, ad quam, ut obiectum intrinsecum terminetur immediatè actus intelligendi; Minor probatur; quia omnis quidditas existens in re est indiuidua & singularis; & quauis per speciem impressam repraesentetur ut vniuersalis, non tamen exercet ut sic rationem termini vel obiecti, sed principij tantum formalis intellectiōis. Ex dictis sequitur, non solum in intellectiōe perfecta, sed etiam in imperfecta produci verbum, ut hic aduertit & deducit Caietanus & alij; Nam eadem semper militat ratio de necessitate praesentiae & terminationis obiectiuae, sine qua nulla nostra intellectiō fieri aut esse potest.

SECUNDA CONCL. Verbum non est idem, quod species impressa, & multo minus idem est, quod res intellecta. Hæc patet ex dictis; quia nec species impressa, nec res per eam repraesentata sunt terminus intrinsecus & immediatus intellectiōis; ergo.

TERTIA CONCL. Verbum est expressa similitudo rei intellecta, & obiectum intrinsecum ac terminus immediatus actus intelligendi per ipsum productus. Hæc conclusio patet ex dictis.

QUARTA CONCL. Illa propositio, Quicumque intelligit, ex hoc ipso, quod intelligit, procedit aliquid in ipsum, &c. limitatè intelligenda est de homine tantum viatore. Hæc conclusio est Cai. Et probatur; quoniam D. Th. à notioribus, quae in nobis ipsis agnoscimus, inchoans intendit nos eleuare ad inuisibilia & incomprehensibilia Dei; atque ideo procedit argumentando probabiliter ex ijs, quae in nobis sunt. Cum enim diuini verbi processio sit fide credita, nulla potest necessaria aut euidenti consequitione deduci ex ijs, quae sunt nobis naturaliter nota. Vnde ratio D. Th. facile solui posset ab infideli dicendo primo propositionem illam, quicumque intelligit &c. vniuersaliter acceptam, prout etiam ad Deum extenditur, falsam esse. Secundò in nobis etiam non esse omnino certam. Tertiò longè diuersam esse rationem intellectiōis in Deo, & in nobis; quia diuina essentia, quae est obiectum intellectiōis Dei, actus purissimus est, atque ideo semper illi praesens ut obiectum intelligibile, & terminus intrinsecus, & immediatus intellectiōis. Dicit igitur infidelis, non habere locum in Deo causam productionis verbi, sicut in nobis. Probatio itaque D. Th. acceptanda est, ut probabilis ex his, quae satis euidenter cognoscimus, & experimur in nobis; sed de dicta propositione iterum redibit sermo.

VLTIMA CONCL. Per actionem sensuum exteriorum, vel etiam sensus communis, nihil producit. Hæc patet ex primo fundamento. Et praesertim ex dicto Arist. ibidem relato. Et probatur ex illa regula Arist. in primo Poster. Si affirmatio est causa affirmationis; & negatio erit causa negationis. At propria causa producendi verbum non est in

prædictis sensibus; quoniam eorum obiecta sunt A per se sufficienter in actu in rerum natura, ut posita in debita distantia possint causare species, & earum actus immediate terminare; igitur, non est ibi necessarius terminus aliquis sensatione productus. Quod autem ait Molina, cognoscere nihil aliud esse, quam exprimere in se rei cognitæ similitudinem, falsum esse superius satis ostendimus scilicet in q. 12. a. 2. Contr. 2. Sed cognoscere est cognoscentem esse ipsum cognitum perfecte, ut in dicto art. explicauimus cum Caiet.

Argum. 2.
Solutio. 2.
Contra primam concl. sunt argum. Scoti Aur. Dur. & aliorum, quæ refert & soluit ex Capr. Cai. & alij.

Contra eandem concl. argum. Rada Primò: species hæc expressa est eiusdem rationis & speciei cum specie impressa: quia utraque representat idem obiectum, à quo sumit speciem; at duo accidentia eiusdem speciei non possunt esse in eodem subiecto secundum eos, qui hanc speciem dicunt verbum; ergo non est ponenda huiusmodi species: vel concedendum est duo accidentia solo numero differetia esse in eodem subiecto; quod fieri posse ipsi negant. Respond. primò duas illas species quo ad representationem esse eiusdem speciei & rationis: sed quo ad modum cauendi suæ concurrenti ad actum intellectiōnis, esse diuersarum specierum; quia vna concurrat ut principium; alia ut terminus & obiectum, vnde habent etiam diuersas causas; atque idco dicendum videtur, eas simpliciter differre specie: & præterea differentias habent supra notatis. Secundò dico minorem intelligendam esse de eodem subiecto secundum eandem potentiam; dictæ verò duæ species in diuersa recipiuntur potentia; Nam species impressa informat intellectum immediate; species autem expressa, mediante actu intellectiōnis, cuius est terminus & obiectum; vnde definente intellectiōne cessat verbum, non species impressa. Tertiò dico duas has species concurrere diuersimodè ad perfectionem vnius actus, atque idco simul esse posse magis quam duo lumina, quæ ad vnius luminis perfectionem concurrunt; quia hæc, cum eodè modo concurrant, non retinent distinctionem, sicut species, quarum maxima est in concurrente diuersitas.

Obi. 2.
Secundò: superfluit illa species expressa; ergo non est ponenda; antecedens probatur. Talis species non representat perfectius obiectum, quam illa quæ est in memoria; ergo superfluit patet consequentia: quia respectu vnius obiecti, sufficit vnum representatiuum perfectum. Probo antecedens; Quia ex August. 15. de Trin. c. 13. Nihil plus est in prole, id est intelligentia, quam in parente, id est memoria fecunda: Esset autè plus, si illa species quæ est in intelligentia, perfectius representaret obiectum, quam illa quæ est in memoria. Resp. falsum esse antec. Ad prob. negatur primò consequentia; Quia verbum non est propter perfectiorem representationem, sed ut sit terminus & obiectum interius intellectiōnis. Secundò negatur antecedens. Ad probationem ex Aug. Resp. ibidem Aug. loqui de æqualitate Verbi diuini cum Patre; nos autem loquimur de verbo creato ac præcipue nostro.

Obi. 3.
Tertiò: illa species non est necessaria ad intelligendum; ergo poni non debet. Probatur antecedens; quia si huiusmodi species esset necessaria, sequeretur duo inconuenientia; alterum quòd habitus non esset immediatè principii actus & operationis; alterum verò quòd habens habitum non esset in potentia accidentali & propinqua ad agen-

dum secundum illum habitum, sed in potentia essentiali & remota, quod est contra Philosophum. Sequela quo ut vtrunque inconueniens illatum patet; quia prærequeretur forma absoluta noua prior ipsa operatione, quo posito nec habitus esset immediatè principium operationis, nec habens habitum esset in potentia accidentali ad operandum; Nam tunc agens dicitur esse in potentia accidentali ad operandum, quado iam est in actu primo perfectè ad agendum, nec noua forma ad id requiritur. Resp. falsum esse antecedens. Ad probationem negatur sequela duorum inconuenientium; ad probationem dico verbum non esse formam priorem intellectiōne, cum sit illius terminus & consummata perfectio.

Contra eandem concl. sunt argum. quæ referunt & solunt Bannes, Zumellus & alij.

Contra eandem concl. argum. Iauel. volēs probare in cognitione reflexa, qua verbum ipsum intelligitur, non formari verbum. Quia si intelligens verbum producit aliud verbum, erit processus in infinitum. Resp. nullum esse inconueniens in actibus intellectus reflexis procedi posse in infinitum; immò necesse est hoc admittere: cum anima possit intellectiōnes numero distinctas usque in infinitum elicere & singulas intelligere, & eadem ratione terminos earum intrinsecos, qui sunt species expressæ.

Contra tertiam concl. argum. Mol. Primò Molina obi. quilibet intelligens experitur se non intelligere imaginem obiecti & in imagine obiectum: sed immediate obiectum ipsum; ergo non ea ratione constituendum est verbum ut obiectiua, & tanquam quid cognitum concurrat ad intellectiōnem. Resp. verbum non ita esse intellectum, ut ratione sui, id est, ut tanquam res intellecta & representata terminet actum intellectus; sed est terminus intrinsecus, ut imago in actu exercito. Vnde ad argumentum negatur antecedens; Nam cognitio imaginis ut imago est in actu exercito, nobis est euidentissima, sicut ipsa cognitio. Secundò respondetur imaginem ut imago in actu exercito, facile posse latere in cognitione directæ, cum non sit vltimus terminus intellectiōnis; de qua re videndus est Bannes in responsione ad tertium suum argumentum: verum absolute falsum est antecedens, quia etiam non experiamur tale nos habere imaginem, non tamen experimur nos illam non habere.

Secundò: sequeretur quòd intellectus omnia Ob. 2. intelligeret in alio. Probatur sequela; nam quado Sortes conspicitur in speculo, ea ratione dicitur non videri in se, sed in alio, quia conspicitur in sua imagine recepta in speculo. Resp. nullam esse consp. Ad probationem dico exemplum non esse simile; quoniam illud dicitur videri in alio, quod videtur per speciem continentis primò visi: eo modo quo res per speciem adæquatam representata dicitur primò visa, sicut speculum primò videtur, quia per speciem speculo adæquatam representatur oculo: hoc autem modo verbum non dicitur primò visum.

Tertiò: quado in sensu externo est notitia intuitiua obiecti, etiam in sensu interno & in intellectu est notitia intuitiua: quæ non minus pendet à præsentia obiecti, cui intuitiua sit, quàm pendeat notitia sensus externi; Si ergo eiusmodi præsentia obiecti in causa est, cur sensus externus quado cognoscit, non producat speciem expressam obiecti, etiam erit in causa, cur sensus internus ac intellectus, quado cognoscit per illas notitias non producant speciem expressam aut verbum Resp. falsam esse propositionem.

Solutio.

nem assumptam quo ad notitiam intellectus; hec enim nunquam pendet à praesentia obiecti, sed semper abstrahit ab hic & nunc; Nec intellectus noster in sua intellectione naturali vllam habet aut habere potest cognitionem intuitiuam.

Cont. eandem
obicitur pri-
mo.

Contra eandem conc. argum. Rada Primo: Verbum est effectus per se productus à memoria secundus; sed obiectum secundum esse cognitum non producitur per se; ergo non est verbum. Minor probatur; quia esse cognitum est ens rationis, quod nullius actionis & productionis potest esse per se terminus; est enim respectus quidam extrinsecus, qui actum intellectus consequitur. *Resp.* falsum esse minorem propositionem. Ad prob. negatur assumptum; nam vt aduertit Caiet. in sequenti art. Quauis intelligi nihil ponat in re intellecta, intelligi tamē sic, id est, vt prius interius intellectū, aliquid reale ponit, nō quidē in re intellecta vniuersaliter, sed in re intellecta sic, id est secundū esse, & habet interi? in cōceptu.

Sol.

Ob. 2.

Secundo: si verbum est terminus productus per intellectionem, impossibile esset nos intelligere intellectionem ipsam, quin simul intelligeremus aliquem terminum per ipsam produci; At consequens est falsum; nam experientia constat nos intelligere intellectionem, cum tamen non recordemur, quod aliquid per ipsam producat; ergo. Probatur sequela maioris; quia si intellectio haberet tanquam terminum proprium verbum mentis, diceret ordinem essentialē & intrinsecum ad verbum, sicut calefactio ad calorem per ipsam productum; ergo nō posset intelligi sine ordine ad verbum, sicut nec calefactio sine ordine ad calorem; quia talis ordo est ei intrinsecus & essentialis. *Respond.* negādo falsitatem consequentis: Ad probationem dicitur; nunquam esse cognitionem perfectam intellectionis, nisi cognito illius ordine ad verbum; Nec mirum est ab eo naturam actus non intelligi, qui illius intrinseca non agnoscit. *Secundo* dicitur: omnes cognoscētes intellectionem cognoscere ordinem illius ad verbum; quāuis de verbi natura non conueniant; dum alij statuunt idem esse cum re cognita; alij cum ipso intelligere; & alij speciem esse distinctam realiter à praedictis. Tertiū negatur sequela maioris; Ad probationem negatur assumptum; quia verbum est propter intellectionem, & non e contra. Quarto respondeo intellectionem posse dupliciter considerari; vno modo vt actio est; & sic speciem sumit à specie impressa, quae est eius principium, à qua etiam dependet in cognoscē; alio modo potest considerari vt via quadam est & tendentia in suam perfectionem & obiectum; & hoc modo non potest intelligi sine verbo, sicut nec motus sine termino.

Solut.

Ob. 3.

Tertiū intellectio est actio immanens; ergo nō habet terminum per ipsam productum; ergo verbum non est terminus productus per intellectionem. Probatur prima consequentia ex Arist. 9. *Metaph.* cap. 7. vbi distinguens actionem immanentem à transeunte ait; hanc habere aliquid operatum per ipsam tanquam terminum. illam autem scilicet immanentem nullum habere operatum. *Respond.* primo cum Caiet. differentiam illam inter actionem immanentem & transeuntem intelligendam esse, vel quo ad necessitatem vt sensus sit: Operatio transiens habet necessariū operatum; immanens verò non necessariū infert aliquid operatum, quāuis possit habere aliquid operatum; quoniam habitus ex frequentatis actibus immanētibz generatur; Vel intelligēda est quo ad ordinē, vt sit fen-

Solut. 1.

sus: Actio transiens habet opus sic, vt ordinetur ad ipsum; Actio verò immanens nō habet opus; quia non per se ordinatur ad opus aliquod, sed si quando habet opus, illud ordinatur ad ipsum. Sic igitur in proposito intelligere non necessario producit verbum, nec quando producit ad illud ordinatur; sed e contra; quia conceptio ad perfectionem ordinatur actus intelligendi. *Secundo resp.* cum Capr. discrimen ab Arist. assignatum inter actionem transeuntem & immanentem esse, quod per illam producitur aliquid operatum receptum in subiecto distincto à potentia operante; sed quod per actionem immanentem producitur, non recipitur in distincto subiecto, sed in ipsamet potentia operante.

Solut. 2.

Sed vtrunque resp. impugnatur Rada & primò *Instantia 1.* probat expositionem Cai. non congruere textui Aristot. Quia Arist. in vniuersum asserit, actionem transeuntem distinguī ab immanente, quae est actus vltimus potentiae: quia illa necessario habet terminum per eam productum, haec verò omni termino caret per eam producto; sic enim ait Philosophus: *Quamquam autem in quibusdam vltimum est ipse vsus, vt videndi potentie visio, vbi nihil aliud à visu sit opus;* in quibus verbis vult Aristot. per actionem immanentem nihil produci. *Præterea* discrimen illud assignatum ab Arist. inter dictas duas actiones non est intelligendum per accidens, sed per se; ergo actioni immanenti, quae est actus vltimus, per se competit omnis termini per ipsam producti esse omnino expertem. *Præterea* actio de genere actionis necessario habet terminum per eam productum; sed secundum Thomistas intellectio ad genus actionis pertinet; ergo actio immanens non distinguitur à transeunte penes hoc, quia quandoque habet terminum, quandoque non. *Denique* *Inst. 4.* reprehendit dictum Caiet. de productione habituum ex actibus immanentibus, dicens aliter se habere habitum ipsum ad actus, à quibus producitur, & aliter terminum actionis respectu eiusdemmet actionis. Nam habitus (inquit) ad actus ex quibus gignitur, habet se sicut effectus ad suam causam efficientem; (exempli causa) sicut calor productus in ligno ad ignem producentem; terminus verò ad actionem, cuius est terminus, non se habet sicut effectus ad suam causam, sed sicut terminus ad actionem, per quā producitur; quo fit vt actus producentes habitum, non se habeant vt actio per quam producitur, sed vt principium quo producitur; sicut calor in igne respectu caloris in ligno; Actio ergo immanens potest habere effectum, cuius sit principium quo; sed non terminum per ipsam productum tanquam per actionem; quia non est actio de genere actionis, sed qualitas. *Resp.* autē Capr. sic impugnat. Ex hoc quod actio habet aliquid pro termino, vel nō habet, cōcludit Arist. actionē esse in operāte, vel in eo quod fit; ergo nō distinguit vnā actionē ab alia, per hoc quod habet opus receptū in operāte vel extra operās. Antec. probatur; quia Arist. dicit actionē cuius est aliquid opus esse in re quā sit, vt aedificationē in aedificatos; actionem verò cuius non est opus præter vsum, esse in ipso operante, vt visionē in vidente.

Inst. 2.

Inst. 3.

Inst. 4. cōt. 2. resp.

Ad primā impugnationem responsionis Cai. *resp.* Sol. *Instantia 1.* Verba illa Arist. optime admittere glossas Caiet. mēs enim Arist. est, per actionē immanētē non produci necessariū terminū aliqū, vt patet in actionibz sēsu exteriorū, quae nihil producūt. Cū verò ait, actionē immanētē esse vltimū manifestē significat eā esse finē cuiuscūq; ad eā cōcurrētis, siue illud sit principium siue terminus per eā productus.

Inst. 2. cōt. 1. resp.

aus. Et per hæc etiam patet solutio ad secundam A
obiectionem. Nam discrimen assignatum ab A-
rist. inter dictas actiones intelligendum est per
se; sed cum prædicta expositione vel glossa. Cu-
ius rationem assignauimus in q. 12. a. 2. Cont. 2. in
4. notabili. Ad tertiam respond. Actiones imma-
nentes non esse propriè actiones, sed operatio-
nes, vt supra notauimus ex D. Th. atque ideo
ex se nullam inferunt passionem receptam in ex-
terno subiecto. De qua re videnda sunt, quæ di-
ximus q. 25. Contr. unica, in solutionibus argumen-
torum. Ad vltimam autem impugnationem dicti
de productione habituum respondeo, falsum ef-
se actus producentes habitum se habere tantum
vt causas, & non vt actiones quibus producitur
habitus. Exemplum autem caloris in igne ex
quo causatur calor in ligno, non est simile, sed
actui quo causatur habitus, magis assimila-
tur calefactio; oportet enim habitum actione a-
liqua tanquam productione produci: nulla ve-
rò potest assignari præter ipsas actiones imma-
nentes.

Sol. inflam. Ad impugnationem autem responsionis Capreo-
lia cont. 2. li negatur conseq. Nam Arist. ex receptiuo, siue
resp. subiecto termini producti concludit subiectum
actionis productiue dicens: Actionem illam,
cuius nihil est productum extra operantem, esse
in ipso operante; qualis est omnis actio imma-
nens; Actionem autem illam, quæ terminum
habet productum extra operantem, esse in eo quod
efficitur extra operantem.

Inf. Sed contra illam expositionem Cai. Actio im-
manens dicitur actus vltimus, non quia nihil sit
in ea ulterius; sed quia ipsa non ordinatur ad a-
liud tanquam ad finem, sed alia ad ipsam, sic ar-
gumentatur Rada. Si verbum producitur vt in-
tellectum; ergo intellectio subsequitur verbu
productum, sicut finis subsequitur medium; ergo
verbum non producitur per intellectiōem,
vt intellectio est; quia actio productiua præ-
cedit terminum productum, intellectio verò
subsequitur verbum. Respond. Intellectiōem
Sol. quatenus est in fieri & quasi via ad terminum,
præcedere verbum, & eandem prout attingit
obiectum verbo repræsentatum, esse verbo
posteriorem; ab eo enim suscipit vltimum sui
complementum: & per hoc soluitur argumentu
quoddam Molinæ simile.

Obi. 4. Quando principaliter sic arguit. Intellectio
est qualitas; ergo per ipsam tanquam per a-
ctionem nihil producitur: sed potius ipsa est
Sol. forma per aliquam actionem producta. Resp.
Actionem immanentem propriè dici opera-
tionem, non autem actionem; quia nihil pro-
ducit extra operantem; atque ideo non est a-
ctio de prædicamento actionis, sed de genere
qualitatis, vt etiam notauit Capr.

Obiectio 5. Quando Ex August. multis in locis suæ do-
ctrinæ verbum non producitur ab intelligen-
tia, sed à memoria; ergo non producitur per
intellectiōem, quæ ab Augustino intelligen-
tia nuncupatur. Respond. Sensum August. ef-
se, verbum non produci ab intelligentia tanquā
principio productiuo, sed à memoria; cum
tamen producat ab intelligentia, vt produ-
ctione verbi.

CONTRA vltimam conclusionem sunt
argumenta proposita & soluta quæst.

12. art. 2. Contr. 2.

SECUNDA CONTROVERSA.

An Angelus intelligendo seipsum formet ver-
bum?

DVAE sunt oppositæ sententiæ in propo-
ta Controuerlia. Prior est Sylu. in conslato,
& Ferr. in primo cont. Gent. cap. 53. & Iauelli;
quæ ex recentioribus sequuntur Torres super
hoc artic. disp. 1. dub. 3. Bannes hic, dubio 2. Mol.
disp. 8. membro 3. Suar. lib. 2. de attributis cap. 11.
& Zumel. hic disp. 3. qui tamen oppositam repu-
tant probabilem, licet contrariam menti D. Th.
B Hi dicunt Angelum in sui intellectu formare
verbum.

CONTRARIUM sententiam tenet Caiet. su-
per hoc artic. qui tamen priorem approbare vi-
sus est in 2. a. q. 14. vt ibidem ostendimus Eandẽ
sententiam sequitur Ripa in 2. cap.

In hac Contr. vnum est quoddam supponitur, & a-
liud quod quæritur. Id quod supponitur est,
Angelum seipsum cognoscere non per superad-
ditam speciem, sed per suam essentiam illi ma-
gis coniunctam, quàm per informationem scilicet
per identitatem, vt ait D. Th. infra q. 56. art.
1. Quod autem quæritur est: An Angelus sicut
cognoscit se per suam essentiam, vt speciem im-
pressam, sic per eandem quoque, vt verbum se
ipsum intelligat, adeo vt non formet Angelus
aliud verbum, sed ipsamet Angeli substantia in-
tellecta sit loco verbi; quemadmodum commu-
niter affirmant Theologi, Diuinam essentiam
esse verbum in intellectu essentiali, vt infra q.
34. erit explicandum. Querimus autem in hac
re præcipuè mentem Angelici nostri Doctoris,
quem vtriusq; sententiæ defensores in sui fauo-
rem conantur inflectere.

S. DOCTOR in pluribus suæ doctrinæ locis
non obscure significat, Angelum in sui intel-
lectione formare verbum. Primus locus est in 4.
lib. cont. gent. cap. 11. in quo proferens diuersos
emanationis modos iuxta diuersos naturarum
gradus siue ordines, qui sunt in vniuerso; sic de-
mum de Angelis loquitur. Perfectior igitur est in-
tellectualis vita in Angelis, in quibus intellectus ad sui
cognitionem non procedit ex aliquo exteriori (sicut
intellectus humanus) sed per se cognoscit se ipsum, nõ-
dum tamen ad vltimam perfectionem vitæ ipsorum
pertingit; quia licet intentio intellecta sit eis omnino
intrinseca; nõ tamen ipsa intentio intellecta est eorum
substantia: quia non est in eis idem intelligere, & ef-
se. Nomine verò intentionis intellectæ cer-
tum est D. Thom. intelligere verbum, vt patet
ex cap. 53. lib. 1. & alibi; prout etiam exponit
Ferr. Affirmat ergo S. Thom. Angelum, co-
gnoscendo se ipsum, per se ipsum, formare ver-
bum de se ipso cognito. Secundus locus est do-
verit. quæst. 4. art. 2. vbi sic ait. Verbum intellectus
nostri est id, ad quod intellectus nostri operatio termi-
natur, quod est ipsum intellectum, quod dicitur con-
ceptio intellectus, siue sit conceptio significabilis per vo-
cem incomplexam, vt accidit, quando intellectus for-
mat quidditates rerum; siue per vocem complexam,
quod accidit, quando intellectus componit, & diuidit;
Omne autem intellectum in nobis est aliquid realiter
progrediens ab altero, vel sicut progrediuntur à prin-
cipijs conceptiones conclusionum, vel sicut concep-
tiones quidditatum rerum posteriorum à quidditatibus
priorum: vel saltem sicut conceptio actualis progredia-
tur ab habituali cognitione, & hoc vniuersaliter ve-
rum est de omni, quod à nobis intelligitur, siue per
essentiam intelligatur, siue per similitudinem; ipsa
omni

Sententia
Expositio
& Sensus
quæst.

Resolutio.
Affirmatur
& expada-
tur dicta.
Thomæ in
fauorem
prioris sen-
tentia.

enim conceptio est effectus actus intelligendi; unde etiam, quando mens intelligit seipsam, eius conceptio non est ipsa mens, sed aliquid expressum a notitia mentis. Hæc S. D. ubi ponderanda sunt illa verba: siue per essentiam intelligatur, siue per similitudinem; quibus videtur significare mentem nostram, quous modo etiam Angelico se ipsam intelligat, de se ipsa cognita formare verbum. Tertius locus est de potentia, q. 9. a. 5. in c. ubi S. Th. sic discutit. Oportet ergo, quod intelligere Deo conueniat, & omnia, quæ sunt de ratione eius, quod est intelligere, & quod sit intelligens, & intellectum; id autem, quod est per se intellectum, non est res illa, cuius notitia per intellectum habetur, cum illa sit quandoque intellecta in potentia tantum, & sit extra intelligentem, sed est verbum interius, & quantum ad hoc non differt; verum intellectus intelligat se, vel intelligat aliud a se. Hæc S. Th. quo loco obseruandum est S. D. loqui de intellectu & intelligere vniuersaliter, & non de tali puta humano; vt patet ex serie verborum. Quartus locus potest desumi ex hoc art. ubi S. Th. statuit propositionem illam vniuersalem: Quicumque intelligit &c. & addit ea, quæ dicuntur de Deo intelligi debere, non ad modum infimarum creaturarum, sed ad modum nobilissimarum; hæc verò sunt Angeli; igitur Angeli ex hoc ipso quod intelligunt verbum producant; ergo etiam cum se ipsos intelligunt, formant verbum. Probatur hæc consequentia: Nam aliquin processio verbi in intelligente, non esset ex hoc ipso quod intelligit, sed ex aliquo alio, puta ex hoc quod intelligit hoc intelligibile vel tali modo; nec esset vera formaliter & per se propositio D. Tho. sed materialiter tantum & per accidens. His addi possunt ea quæ diximus in præcedente Contr. & q. 12. a. 2. Cont. 2. de necessitate verbi: quæ locū habere videntur etiam ea cognitione Angeli, quæ se ipsū per se ipsū intelligit.

Offenditur
probabilem
esse sententiam
Cuiusdam
consonā me-
ri D. Thom.

Et quoniam arbitramur sententiam Cai. posse defendi, non tantum vt probabilem, sed etiam vt consonam doctrinæ D. Th. proponemus ea summam, quæ huic videntur fauere sententiæ. Principio D. Th. infra q. 56. a. 1. in fine corporis sic tandem concludit. Sic igitur, si aliquid in genere intelligibilem se habeat, vt forma intelligibilis subsistens, intelligit seipsam: Angelus autem cum sit immaterialis, est quadam forma subsistens, & per hoc intelligibilis actu, inde sequitur, quod per suam formam, quæ est sua substantia, se ipsum intelligat. Constat autem immaterialitatem formæ subsistentis esse rationem, quod aliquid sit actu intelligibile, non tantum in ratione principij intellectus, sed etiam in ratione termini & obiecti; Ergo non erit necessarius Angelo se ipsum intelligenti terminus aliquis, vel obiectum productum, ab ipsius Angeli substantia distinctū.

Resp. Ban-
nisi.

Sed ait Bannes discrimen esse inter speciem impressam, & expressam, quod species impressa concurrat in ratione principij effectiui, atque ideo necessarium esse, vt concurrat secundum quod actu existit; quia omne agens agit quatenus est in actu, ac propterea potest (inquit) Angelica substantia prout actu existit, speciei impressæ officium apte supplere: at verbum in ratione obiecti, & termini præsupponit iam actualem intellectum, cuius est terminus formaliter representans rem cognitam; & quia res intellecta vt sic abstrahit ab existentia actuali, necesse est vt verbum in ratione verbi non representet actuale existentiam, ac per consequens Angelica natura, prout est à parte rei, non potest habere rationem formale verbi: quia prout est à parte rei est determinata ad actuale existentiam. Hæc tamē

impugnatio.

A solutio plures patitur instantias. Nam primò species non efficit intellectum secundum illud esse naturale, quo existit in rerum natura, prout est tale ens de genere substantiæ vel accidentis; sed prout est ipsum intelligibile factum vnum cum intellectu in esse intelligibili; & sic intellectum efficit cum intellectu, non secundum esse naturale sed secundum esse intelligibile, secundum quod esse verbum etiam terminat actū intelligendi; erit igitur eadem quo ad hoc speciei impressæ & verbi conditio. Secundò quia cognitio Angeli quæ se ipsum intelligit, necessariò est intuitiua; alioquin se ipsum non perfectè cognosceret; & cum se ipsum non liberè sed naturaliter semper intueatur, non poterit Angelus absolute in sui cognitione abstrahere ab existentia. Dixi autem absolute quia cum Angelus perfectè sui naturam intelligat, prout ab existentia distinguitur, quodammodo cognoscit illam præcisè ab existentia; sed quia eadem cognitione illam etiam vt existentem cognoscit, ideo absolute in sui cognitione non abstrahit ab existentia. Nec eadem est ratio de ea cognitione, quæ ceteros Angelos ac res quæ sunt in vniuerso cognoscit; quia species horum representatiuæ subsunt libero vsui voluntatis Angelicæ, atque ideo potest Angelus vt qualibet specie, prout est quidditatis representatiua, non vtendo eadem quatenus representat existentiam.

Denique si de ratione intellecti in actu esset abstractio ab existentia, & non sufficeret immaterialitas formæ subsistentis, necesse esset Deum in sui ipsius cognitione, & beatos etiam in visione Dei abstrahere ab existentia, quod est impossibile. Præterea ad hoc vt intellectualis substantia rem aliquam actu cognoscat, & vt res illa ad actum intellectus concurrat, non tantum in ratione principij sed etiam in ratione termini, requiritur & sufficit vnio cum illa in esse intelligibili, vel per informationem perfectam vel per identitatem: at substantia Angeli vnitur cū ipso Angelo per identitatem in esse intelligibili; Ergo Maior probatur. Tunc intellectus siue intelligens actu intelligit ipsum intelligibile, quādo est perfectè ipsum intelligibile; tunc autem est perfectè ipsum intelligibile, quando vnitur illi perfectè in esse intelligibili; hoc verò fit cū intelligibile coniungitur intelligenti per informationem perfectam, & multo magis si fuerit vnum per identitatem non solum in esse naturali, sed etiam in esse intelligibili. Voco informationem perfectam illam, quæ fit per vtramque speciem scilicet impressam & expressam; ergo Propositiones omnes assumptæ patent ex dictis supra quaest. 12. a. 2. controu. 3. Vltima verò probatur; quia tunc maxime est in ratione obiecti intrinseci vnio intelligibilis cum intellectu, quando intelligens vnum est cum illo per identitatem non solum in esse naturali, sed etiam in esse intelligibili: nihil enim ultra requiritur.

Minor autem principalis argumenti probatur. Quia ex eadem radice nimirum immaterialitate prouenit, quod res aliqua sit intelligens & actu intelligibilis, vt explicauimus in expositione textus a. 1. q. 14. at Angelus est omnino immaterialis; ergo vnitur per identitatem ipsi Angelo, non solum in esse naturali sed etiam in esse intelligibili. Sed ait Zuzumel. in q. 56. a. 1. q. 2. & cognitio actualis requirit obiectū cognitū in actu, & non sufficit vt sit actu intelligibile; quia intellectus respectu immediati obiecti actualiter intellecti non est passiva potentia, sed merè actiua; atque ideo intelligendo adducit suū immediatū obiectū; etiam verò Angeli ex

pro-

propria ratione essentiali non habet, ut sit actu intellecta; quia hoc illi convenit accidentaliter, quatenus terminat cognitionem, quæ est accidens; igitur hoc habebit, quatenus intellectus trahit essentiam suam ad semetipsum per intellectum formando expressam ipsius similitudinem, hoc est verbum. *Hæc verò nihil obsunt;* quoniam ut aliquid sit actu intellectum tamquam terminus intrinsecus intellectus, tria sufficiunt. Primum est ut sit actu intelligibile. Secundum est ut quatenus actu intelligibile sit intra ipsum intelligentem. Tertium est actualis intentio ipsius intelligentis, & applicatio principiorum ad intelligendum, per quam ex actu primo fit operans in actu secundo. Constat autem ex dictis essentiam Angeli intelligentis esse actu intelligibilem, & esse intra ipsum intelligentem per identitatem, multo magis quam sit intra ipsum quodvis aliud intelligibile per informationem; ac denique in Angelo esse perennem ac naturalem intentionem, & applicationem ad suæ substantiæ cognitionem. Igitur non requiritur verbum; nam cum verbum ea tantum ratione sit intellectus, ut scilicet intelligibile sit non; solum actu intelligibile, sed etiam intra ipsum intelligentem ut unum cum illo, sic ut per intentionem vel applicationem sit actu intellectum, idque conveniat essentiæ cuiuslibet Angeli respectu ipsiusmet Angeli, non erit in eius cognitione formatio verbi requirenda: alioquin etiam in visione diuinæ essentię necessarium esset beatos formare verbum; quia diuina essentia respectu intellectus beatorum non est essentialiter actu intellecta, sed illi convenit per accidens & ab extrinseco, prout terminat accidentalem cognitionem intellectus beati. Nec admittendum est quod ait Zumel. intellectum respectu immediati obiecti actualiter intellecti esse potentiam merè actiuam, cum possit ad illud habere habitudinem, non ut eius actiua potentia aut passiva, sed tantum ut ad terminum præexistentem saltem prius natura.

Sed respondet Zumel. diuinam essentiam licet ex propria ratione non dicatur actu intellecta per intellectum beati, esse nihilominus illi intrinsecum & essentialiter, ut sit intellecta per intellectum diuinum, & per ipsius intellectum continentem eminenter intellectum beati, & consequenter nullam potentialitatem habere posse in ordine ad intellectum beati, posseque per se ipsam esse immediatum principium intellectus beati; sicut personalitas increata, quia eminenter continet omnem personalitatis rationem, potest se ipsa supplere vicem personalitatis creatæ, ut patet in mysterio incarnationis.

Confirmatio. Sed in primis continentia illa eminentialis imperfecta est in re propofita in qua per se requiritur unitas & intimitas intelligibilis cum intelligente, cum intentione seu applicatione iam dicta: unde ea solum ad actualē intellectum conferunt, quæ modos per se dicunt unitatis & intimitatis; at verò prædicta continentia nullum dicit formaliter unitatis aut intimitatis modum respectu intellectus creati; quamvis actualitas infinita, quæ radix est prædictæ continentię, ratio sit unitatis ipsius essentię diuinæ cum intellectu creato: è contra verò cuiuslibet Angeli essentia respectu ipsius utrumque per se & essentialiter sibi vendicat scilicet unitatem & intimitatem, & ex eiusdem natura prouenit actualis intentio & applicatio ad se ipsum intelligendum. Præterea non requiritur minor immaterialitas, actualitas & intelligibilitas, ut res ali-

qua subsistens sit actu principium intellectus, quam ut sit terminus eiusdem intrinsecus, ut patet in simili; nam species impressa non est minus immaterialis & actualis cum actu causat intellectum, quam sit verbum ipsum, qui est eius effectus ex hoc quod est forma immaterialis & intelligibilis intima Angelo; at substantia Angeli per se ipsam principium est intellectus; ergo eadem ratione eiusdem intellectus erit terminus intrinsecus.

Ut autem contra Bannet. Zumel. & alios sustineamus hanc partem secundum mentem Angelici nostri Doctoris; considerandum est verbum dupliciter posse distingui realiter à substantia intelligentis: vno modo secundum se; alio modo ratione intellectus cuius est terminus: priori modo distinguitur verbum à substantia intelligentis in qualibet intellectione nostra, & in omni cognitione Angeli qua aliud à se cognoscit; posteriori verò modo distinguitur verbum à substantia Angeli se ipsum intelligentis; nam cum se ipsum intelligit, actus intelligendi distinguitur realiter ab eius substantia; Ratio prædictæ distinctionis est; quia res cum suo termino computatur ut unum, & ideo quandoque illi attribuitur aliquid ratione sui termini, & quandoque ratione sui, & similiter termino aliquid attribuitur ratione sui & aliquod ratione rei quam terminat. Nuncupatur autem Angeli substantia, prout actu terminat eius intellectum, intentio intellecta; quia ut sic exercet officium verbi, quod est intentio intellecta & ei ut sic accidit habere esse naturale idem cum ipso intelligente, & per se sibi vendicat tantum esse intelligibile. Propter quam causam videtur S. Thom. in 4. cont. gent. cap. 11. sub nomine intentionis intellectæ significare voluisse substantiam Angeli, prout actu terminat actum intellectus loco verbi.

SUSTINENDO igitur utramque partem ut probabilem etiam secundum mentem S. Thom. duas proponimus conclusiones.

PRIMA CONC. Probabile est etiam in doctrina D. Th. Angelum in sui intellectu nullam formare verbum. Hæc conclusio patet ex dictis, & magis elucescet ex solutione argumentorum aduersæ partis.

SECUNDA CONC. Multo probabilius est secundum mentem D. Tho. Angelum in sui ipsius cognitione formare Verbum. Hæc patet ex dictis D. Th. supra relatis, & ex argumentis recentiorum inferius adducendis, quæ sufficientem quidem, sed non multum euentem, habent solutionem.

Igitur argumenta ex doctrina D. Th. petita pro secunda conclusione aduersus primam sic facile videtur posse confutari. Nā primus locus ex 4. cont. gent. se ipsum explicat, cū adducens rationem ait: tamen ipsa intentio intellecta non est eorum substantia, quia non est idem in eis intelligere & esse: quibus verbis significat se loqui de termino intrinsecus intellectus, quem appellat intentionem intellectam ratione actus intelligendi; qui quoniam in Angelis distinguitur ab eorum substantia, consequens est etiam, ut eius terminus quicumque sit ille, distinguatur ab Angeli substantia, si non ratione sui, saltem ratione ipsius actus intelligendi cuius est intrinsecus terminus. Cur autem substantia Angeli, quatenus actu terminat suam intellectum, nuncupetur intentio intellecta, iam supra diximus. Secundo dici posset D. S. ibi loqui de intentione intellecta, quam

Notanda
distinctio.

conclusio.
nec ad-
da, & pro-
batur.

Respondetur
argumentis
superius ad-
ductis pro-
utraq; sen-
tentiæ, &
alia quedam
proponuntur,
& soluntur.
Obi. i. cont. 1.
concl. soluti.

quam format Angelus ex aliorum intellectu, vel de intentione intellecta absolute siue vniuersaliter respectu cuiusvis intelligibilis; hoc enim probat ratio adducta, quia scilicet in Angelo non est idem intelligere & esse: nam si intelligere Angeli esset suum esse, idem esset absolute verbum cum substantia Angeli. Colligitur vtraque expositio ex sequentibus de intellectu nostro, sic enim ait: *Dico autem intentionem intellectam, id quod intellectus in se ipso concipit de re intellecta, quae quidem in nobis neque est ipsa res, quae intelligitur, neque est ipsa substantia intellectus &c.* Cōstat autem primò intellectiōem nostram vt plurimum esse de rebus à substantia nostra diuersis, nec vt ait Arist. nos ipsos cognoscimus nisi sicut alia. Secundò certum est, verbum nostrum absolute & vniuersaliter distingui à substantia nostri intellectus. Loquitur ergo D. Th. ibi, vel de verbo quod ex aliorum cognitione formatur, vel de verbo Angeli absolute.

Inst.

Sed huic responsioni possent obijci sequentia verba; nam ibi concludendo dicitur: Relinquitur quod in Deo intelligente seipsum, sit idem intellectus, & res quae intelligitur, & intentio intellecta; igitur in praecedentibus sermo fuit de cognitione Angelis, quae se ipsum cognoscit. Resp. Deum in se ipso cognito etiam alia cognoscere, vt ibidem praemisit D. Th. ac per hoc, nomine Dei se ipsum cognoscentis comprehendere simul etiam Deum ipsum, sub ea ratione qua cognoscit alia; Sic enim tantum cognitio Dei perfecta est & comprehensua; loquitur ergo S. D. in illo capitulo de cognitione & intentione intellecta, tam Angeli quam Dei absolute & vniuersaliter respectu cuiusvis intelligibilis.

Sol.

Ob. 2. Sol. Ad secundum locum dico primò ibi sermonem esse de intellectu nostro vt patet. *Secundò* dico nomine intellecti per essentiam ibidem accipiendū esse id, quod intelligitur quidditatiuè; Nomine verò intellecti per similitudinem id, quod intelligitur in alia re simili cognita, quae nuncupatur similitudo obiectiua.

Ob. 3. Sol.

Ad tertium locum ex quest. nona de potentia, dico primò S. Th. ibi loqui de intellectu nostro, vt patet ex ipso verborum cōtextu diligenter cōsiderato; mani ducit enim nos ex ijs quae in nobis sunt vt euidentioribus ad ea, quae diuinitus nobis reuelata de Deo credimus: *Secundò* dico sensum verborum S. Th. non obscure colligi ex illis verbis: *id autem quod est per se intellectum, non est res illa, cuius notitia per intellectum habetur; cum illa sit quandoque intellecta in potentia, & sit extra intellectum.* Significat enim non esse accipiendum vt vniuersaliter verum, rem illam cuius habetur notitia, non esse idem quod per se intellectum, nec è contra, ob eam causam, nimirum quia res intellecta quandoque est in potentia tantum cognita, & est extra intelligentem; igitur si sit res aliqua, quae non sit extra intelligentem, & sit semper actu intelligibilis & intellecta, qualis est substantia Angeli respectu proprii intellectus, vt ex supradictis patet, illa erit idem quod per se intellectum & verbum mentis.

Obi. 4. Sol.

Ad quartum locum ex hoc articulo, respondeatur dictum illud intelligendum esse de intellectu nostro, vt docet hic Caiet. hinc enim manuducimur ad cognoscendum esse probabile, & valde credibile, quod docet fides de verbi processione in diuinis; cum autem addit Sanct. Doct. ea, quae dicuntur de Deo, esse intelligenda ad modum nobilissimarum creaturarum, interpretandum est de genere

Naz. in 1. part. D. Th. tom. 2.

siue ordine creaturarum intelligentium absolute, prout distinguuntur contra creaturas merè corporeas vel purè sensibiles; vt autem sit verum tale dictum sic absolute & indeterminatè sumptum; satis est in vna illius generis specie, qualis est humana, similitudinis illius esse fundamentum: Et quoniam sermones interpretandi sunt iuxta subiectam materiam, idcirco particula illa *ex hoc ipso quod intelligit* accipienda est non de intelligere vt sic, sed de intelligere humano; de quo solo loquitur illa propositio: *quicumque intelligit &c.* vt sensus sit; quicumque scilicet homo intelligit, ex hoc ipso quod intelligit intellectu libi congrua & suae naturae consona, procedit aliquid intra ipsum, & sic vera est propositio: formaliter & per se, sed in tali specie intellectuionis, & non vniuersaliter in toto genere intellectuionis creatae. Et quia Caiet. & quidam alij quaerunt de sensu dictae propositionis: *Quicumque intelligit &c.* etiam absque respectu ad praesentem litteram, id est absolute; idcirco non erit ab re diuersos illius sensus expendere. Sunt verò quatuor: Nam primò sumi potest vniuersalissimè, prout extenditur ad omnem intellectuionem tam creatam quam increata; & sic quoad intellectuionem Dei non est scita, sed credita. Dixi quo ad intellectuionem Dei; nam absolute falsa est sic vniuersalissimè sumpta, vt immediatè dicemus; est autem credita quo ad intellectuionem Dei loquendo de processione reali; quia ratione naturali probari non potest diuini verbi processio. *Secundò* potest accipi dicta propositio vt communis ad omnem intellectuionem creatam tam ordinis naturalis quam ordinis supernaturalis; & in hoc sensu falsa est; ostendimus enim in *questione duodecima, articulo secundo* beatos non posse formare verbum de Deo clare viso. *Tertiò* sumi potest vt comprehendit tantum omnem cognitionem creatam naturalem quo ad rem siue quo ad modum; & sic habet difficultatem, quam nunc examinamus de Angelo intelligente se ipsum. *Postremò* potest intelligi limitate de cognitione hominis viatoris; in quo sensu verissima est, & posita hic à D. Thom. vt ante diximus.

Contra eandem primam conc. argum. Torres. contra conc. Primò; Anima cognoscendo se format verbum secundum D. Th. Ergo Angelus cognoscendo se format verbum; sequela probatur; quia vtrouque est eadem ratio. *Resp.* nullam esse consequentiam; Ad probationem dico non esse eandem sed longè diuersam rationem; quia anima nostra non cognoscit se ipsam per se ipsam sed cognoscit se sicut alia, scilicet per speciem abstractam phantasmatè rei sensibilis.

Secundò; Sicut per calefactionem producitur calor, ita per actum intelligendi producitur verbum; at nequit esse calefactio sine calore; ergo neque actus intelligendi sine verbo. *Resp. Solus,* maiorem absolute falsam esse; quia per actionem transeuntem qualis est calefactio, necessariò producitur aliquid, non autem per actionem immanentem, qualis est intellectio, producitur aliquid necessariò, sed permissiue tantum.

Tertiò probat verbum esse de ratione intellectuionis, per dicta D. Thom. supra satis exposita, quibus non est necesse quisquam aliud addere.

Quartò probat idem argumento (vt ipse ait) obiectiui, efficacissimo. Si Angelus cognoscendo se non formaret verbum, ob id esset, quia Angeli essentia est

B imma-

Sensus multiplex illius dict. quicumque intelligit &c.

Solus.

Solus.

Ob. 3. cōsua sol.

Obiectiui. 4.

immaterialis, atque satis præsens eius intellectu: At hæc ratio nullius ponderis est; quoniam diuina essentia est purus actus & immaterialis & intimè præsens diuino intellectui, & tamè Deus cognoscendo se producit verbum, vt ex fide constat; ergo Angelus cognoscendo se format verbum. *Respondetur* falsam esse minorem. Ad probationem respondetur nullam esse consequentiam; quia Deus ex fecunditate & infinita perfectione suæ naturæ producit verbum subsistens personaliter à dicente distinctum; quæ ratio nullo modo conuenire potest Angelo, qui finitæ perfectionis est.

Cont. eandem obijcit Bannes. *Primò:* Si dicamus quod de intrinseca ratione intellectus est productio verbi, suauis & commodius intelligemus mysterium Trinitatis quantum ad generationem Filij; ergo ex his magis eligenda est à Theologo pars affirmatiua. *Resp.*

nullam esse consequentiam; nam intelligentia mysterij diuinæ generationis querenda est ex ijs, quæ nobis certa & euidentia sunt; non autem ex opinionibus soliditate carentibus.

Obijcit 2. *Secundo:* Angelus intelligens suam quidditatem abstrahit ab hic & nunc actuali; sed essentia Angeli secundum esse reale quod habet, non abstrahit ab hic & nunc, sed est determinata per existentiam actualem distinctam realiter ab essentia; ergo non poterit immediatè esse obiectum intellectus Angelicæ; ergo necessarium est verbum. *Resp.* falsum esse maiorem; quia cognitio Angeli qua se ipsum intuetur, est illi naturalis, & simul terminatur ad essentiam, & eius ultimam actualitatem, quæ est existentia, vtriusque simul rationem & distinctionem comprehendens; Alia eiusdem expositoris argumenta faciliem habent ex dictis solutionem.

Cont. eandem obijcit Zumel. *Primò:* Intentio intellecta, & intellectio ipsa in Angelo sunt eiusdem generis & naturæ: sed intellectio non est ipsa substantia Angeli; igitur neque intentio intellecta est eius substantia, sed quoddam accidens eius. Maior probatur; quia terminus intrinsecus cuiuslibet rei, & res ipsa, debent esse eiusdem ordinis & naturæ, ita vt vtrumque debeat esse substantia aut accidens. *Resp.* intentionem intellectam, & intellectionem in Angelis esse eiusdem generis & ordinis, quatenus ambo sunt in ordine immaterialium & intelligibilium, & quatenus intelligere est esse intentionis intellectæ vt actu intellecta est, & in hoc sensu vera est maior. Si verò intelligatur de identitate ordinis in esse naturæ, in quo vnum est substantia & aliud accidens: falsa est cum propositione ad eius probationem assumpta; vt patet etiam in visione beatifica, cuius terminus intrinsecus est diuina essentia.

Obi. 2. *Secundo:* Intellectus non potest rem aliquam intelligere, nisi habeat illam intra semetipsum in esse intelligibili tamquam obiectum actu cognitum, & intellectum; sed essentia Angeli non potest esse isto modo intra intellectum, nisi intellectus ipse formet verbum illius; ergo. Maior patet ex Arist. in 3. de anima dicente, quod intellectus in actu est res intellecta in actu; Minor probatur; nam essentia Angeli ex propria ratione essentiali non est actu intellecta, quia hoc illi conuenit accidentaliter, quatenus terminat cognitionem quæ est accidens; ergo erit actu intellecta, quatenus intellectus trahit essentiam ipsam ad se ipsum per intellectionem formando expressam illius similitudinem, hoc est verbum.

Respondetur falsam esse minorem. Ad probationem dico nullam esse consequentiam; nam ad hoc vt essentia Angeli sit intra eius intellectum vt actu intellecta, non est necesse, vt hoc sit de eius ratione essentiali; sed satis est vt sit ei conaturale, & quasi proprietas ex hoc, quod cum sit immaterialis & actu intelligibilis, est etiam eadem cum ipso Angelo intelligente, & est ei ratio intelligendi, meliori modo, quam quauis species accidentalis impressa, & ab ea procedit intellectus in actu, & consequenter propter eandem causas & perfectiones, poterit etiam esse terminus & obiectum immediatum intellectus, vt supra deduximus: Et eodem modo soluitur argumentum Baltasaris Nauaretæ q. 12. a. 1. quod in substantia idem est cum hoc postremo Zumel. Reliqua eius argumenta soluta remanent ex prædictis.

Nunc soluenda sunt argumenta, quæ produxi- *Ad argum. pro sententia Caiet.*
mus contra priorem sententiam explicatam in secunda conclusione. Quibus non video, quomodo satisfieri possit, nisi dicendo terminum intrinsecum intellectionis debere omnino esse eiusdem ordinis cum intellectione, quo ad rationem substantiæ vel accidentis; alioquin terminus intrinsecus esse non potest; sicut nulla substantia potest esse terminus intrinsecus calefactionis, dealbationis &c. Et quemadmodum diuina personalitas, ex hoc quod est infinita simpliciter continent eminentem in se omnem rationem & perfectionem cuiusvis naturæ & personalitatis creatæ, supplere potest personalitatem creatam & fieri diuina virtute terminus intrinsecus naturæ creatæ: ita diuina essentia quæ verbum est & intellectio perfectionis simpliciter infinitæ supereminenter continens omnem intellectionis & verbi rationem, potest in visione beatifica supplere verbum creatum & fieri terminus visionis intrinsecus. Cum itaque essentia Angeli talem non habeat continentiam respectu propriæ intellectionis & verbi accidentalis, quia simpliciter finita est; talis verò continentia perfectionem requirit simpliciter infinitam; consequens est vt Angelus in sui ipsius intellectione necessariò formet verbum. Ratio verò à priori est, quæ tangit S. D. in dicto cap. 11. quia intelligere, prout passiuè significatur per verbum intelligi, est esse reale intentionis intellectæ siue verbi, quo simpliciter esse dicitur; & consequenter vbi intelligere non est substantia aut esse substantiale sed accidens, ibi quoque intentio intellectæ siue verbum est accidens & non est substantia intelligentis aut alterius rei intellectæ; & è contra vbi intelligere est substantia vel esse substantiale; etiam intentio intellectæ siue verbum est substantia; quia soli substantiæ conuenit esse substantiale, quo simpliciter esse dicitur; sicut accidens esse accidentale, quo simpliciter esse dicitur vel in esse. Cui igitur intelligere in Angelo sit esse quoddam accidentale, non poterit esse id, quo substantia Angeli simpliciter est; & ideo in Angelo substantia non est intentio intellectæ.

Ad authoritatem igitur D. Thom. ex qua. 56. artic. 1. & ad rationem in ea fundatam dico immaterialitatem formæ subsistentis posse esse rationem, quod forma sit intelligibilis in ratione principij, non autem in ratione termini & obiecti immediati: Ratio differentia est; quia intelligere est esse intellectus speciei impressæ & verbi sed diuerso modo; nã est esse intellectus & speciei, nã simpliciter sed prout

lunt

sunt in actu secundo, verbi verò est esse simpliciter; Igitur intelligere Angeli quod est accidens, poterit actuare substantiam suam in ratione actus secundi, sicut & intellectum; non potest tamen actuare substantiam suam, ut per intelligere habeat esse simpliciter, quod est esse substantiale.

Ad 2.

Ad secundum argumentum neganda est maior propositio. Nam ut res aliqua ad actum intellectus concurrat, non tantum in ratione principij, sed etiam in ratione termini immediati, non sufficit unio cum intelligente in esse intelligibili per identitatem, sed requiritur ut intelligere sit esse simpliciter ipsius termini immediati.

Plura alia argumenta à prædictis expositioribus proponuntur & solvuntur, quæ apud eos lege, si placet.

TERTIA CONTROVERSIA.

Qua intellectus actione producatur verbum?

Sententia
Doctorem,
& Expositi-
onem, ac sen-
sus questii.

SCOTUS in 1. dist. 2. in solut. q. 7. & in quol. q. 1. & 1. dist. 27. q. 1. affirmat esse in intellectu duplicem actum; alterum qui est operatio; & alterum qui est productio: quos ait esse formaliter distinctos ex natura rei, ita ut neuter alterum includat, neque sit alter formaliter. Hi verò sunt actus intelligendi & actus dicendi; primum appellat actum operativum: secundum productionem; quia per hunc existimat verbum produci. Eandem sententiam de duobus actibus sequitur Sylvester super hoc a. quos duos actus, ut explicat hic Mol. & Rada in contr. 8. de productione verbi, Scotus existimat contrarium habere ordinem in nobis & in Deo; quia dicere in nobis semper præcedit ipsum intelligere, sicut actio præcedit terminum: nam sicut (inquit) calor est calefactionis terminus, ita intelligere seu intellectio, quæ est verbum ipsum, est dictionis terminus. Ex quo deducit Rada de mente Scoti actum dicendi & intelligendi, non se habere ut duos effectus subordinatos, ut ei imponit Caietanus. Nam si se habent ut actio & terminus, iam non sunt ut duo effectus subordinati, sed potius ut effectio & effectus; At in persona Patris dicere & intelligere quo est formaliter intelligens, habent se sicut duo subordinati effectus ab eadem causa dimanantes, cum uterque sit actus secundus divini intellectus: sed actus intelligendi quo Deus est formaliter operans & intelligens se ipsum, est prior actu dicendi, quo verbum gignitur atque producit: nam divinus intellectus ex vi sua prius est operativus quam productivus, & prius intelligens quam dicens; quia omnis perfectio essentialis non includens respectum ad creaturas, est prior notionali quocumque in divinis: intellectio verò est perfectio absoluta, actus autem dicendi est notionalis. Hanc partem approbat hic Mol. disp. 8. membro 2.

Dur. in 1. dist. 6. q. 2. & Greg. in 1. dist. 10. q. unica dicunt verbum divinum non procedere per actum intellectus, sed ex fecunditate naturæ, sentiuntque omnem actum intelligendi esse verbum.

Torres super hoc a. disputat. 5. tria dicit. Primum: dicere & intelligere sunt unica intellectus actio. Secundum: verbum & verbi productio sunt priora (saltem natura) ipso actu intelligendi. Tertium: verbum producit per actionem intellectus, non ut est intelligere sed prout est dicere.

A Suar. lib. 1. de myst. Tri. c. 6. duo dicit. Primum: Thomistæ ponentes verbum creatum realiter distingui ab actu intelligendi, necessario debent etiam affirmare realem distinctionem inter intelligere & dicere. Secundum: intelligere præcisè prout scilicet significat producere actum intelligendi & dicere, non distinguuntur in nobis realiter, nec formaliter seu ex natura rei, & multò minus in Deo: ut autem intelligere non tantum significat producere, sed etiam recipere & informari vitaliter ipso actu intelligendi, & percipere obiectum, quo modo frequentius sumitur, distinguitur in nobis ex natura rei ab ipso dicere.

B Vasq. infra q. 34. a. 1. c. 3. duo dicit. Primum: Productio speciei expressæ non est dictio & intellectio simul formaliter, nec eo est intellectio aut dictio quo productio. Secundum: Verbum mentis est qualitas expressa, quæ est ipsa intellectio obiecti, & eadem est dictio, non sui ipsius, sed rei intellectæ.

C Cai. & alij Thomistæ, & cum eis Val. tria dicunt de mente D. Th. Primum: Productio verbi intellectualis est dicere intellectualiter. Secundum: Dicere in ratione sua claudit actum intelligendi: nam dicere & intelligere exprimendo, vel exprimere intelligendo, & intellectio ipsa est productio conceptus. Tertium: Dicere & intelligere distinguuntur distinctione rationis formaliter habente fundamentum in re.

Ex his relictis opinionibus apparet statum controversiæ in tribus consistere. Primum est distinctio actus intelligendi ab actu dicendi. Secundum est ordo dictorum actuum. Tertium est, quo nã actu formaliter procedat verbum, siue creatum, siue increatum.

Ex TRIBVS propositis controversiæ punctis, primum scilicet differentiam actus intelligendi ab actu dicendi, explicat egregiè S. D. in 1. dist. 27. q. 1. ad 3. dicens in hoc eos ab invicem discriminati, quod intelligere dicit solam habitudinem intelligentis ad rem intellectam, quæ habitudo nullam importat realem originem siue emanationem rei intellectæ ab intelligente, sed quandam solum informationem in intellectu nostro, prout intellectus noster fit in actu per formam rei intellectæ. At verò dicere importat principaliter habitudinem ad verbum conceptum: cum nihil aliud sit dicere quam verbum proferre, sed mediante verbo importat habitudinem ad rem intellectam, quæ in verbo prolato manifestatur intelligenti: quemadmodum eitam dicere vocale & sensibile, importat relationem realem ad verbum vocale productum, & eo mediante dicit relationem rationis ad rem verbo manifestatam. Nam dicere idem est quod verbum rei verbo significatæ manifestativum proferre. Quo fit ut dicere intellectualem propriè loquendo quamvis importet principaliter relationem ad verbum per modum actionis, includat tamen intelligere; quia nihil aliud est dicere, quam intelligere exprimendo, vel exprimere intelligendo, ut docet hic Caietanus & S. Th. de ver. quæst. 4. artic. 2. ad 3. ubi sic ait: in nobis dicere non solum significat intelligere, sed intelligere cum hoc, quod est ex se exprimere aliquam conceptionem; nec aliter possumus intelligere; nisi huiusmodi conceptionem exprimendo; & idèd omne intelligere in nobis propriè loquendo est dicere. Sed Deus potest intelligere sine hoc, quod aliquid ex ipso procedat secundum rem; quia in eo idem est intellectus, & intellectum, & intelligere; quod in nobis non accidit; & idèd non omne intelligere in Deo propriè loquen-

status con-
trouersie,

Resolutio.
Quomodo
differat in-
telligere &
dicere, tum
in nobis quàm
in Deo.

loquendo est dicere. Hæc D. Thom. & infra quest. 34. a. 1. ait omnes personas diuinas esse intelligentes, dicentem autem esse solum Patrem propriè loquendo. Ex quo sequitur in diuinis distinguere dicere ab intelligere, vt notionale ab essentiali communi intrinsecè clauso.

*Ad omne
intelligere
in Deo fit.*

Sed obseruandum quòd intelligere Dei potest dupliciter considerari. Vno modo secundum se & absolute; alio modo prout est in hac vel in illa persona, puta Patre vel Filio, quatenus scilicet huic vel illi personæ comparatur vt actus quo intelligit. Si priori modo sumatur intelligere, sic omne intelligere diuinum est dicere; quoniã, vt inquit S. Thom. in 4. cont. gent. c. 13. in Deo est vnicum & simplex intelligere; & ideò in Deo est vnicum verbum, & eadem ratione vnicum dicere, vt notat Ferr. in dicto loco. Si verò sumatur intelligere posteriori modo: sic non omne intelligere diuinum est dicere, sed tantum intelligere paternum; quia solum prout est in Patre coniungitur habitudini producentis ad ipsum verbum productum, non autem quatenus est in Filio aut Spiritu S.

Ad cuius euentiam considerandum est secundo, id quod alias docuimus ex Caiet. nimirum: ens illud per essentiam qui Deus est, ex infinita suæ naturæ perfectione, in vna simplicissima sui non solum entitate, sed etiam ratione formali secundum se, continere rem & rationem omnem absolutam tribus communem, & rem omnem ac rationem relatiuam & notionalem cuilibet personarum propriam: Et quemadmodum in vna re & ratione substantiæ diuinæ necesse est duas esse rationes virtualiter distinctas: alteram absolutam quæ est essentia: & alteram relatiuam quæ est personæ: quia diuinæ illæ personæ vnâ habent communem essentiam, & relatiuè personaliter distinguuntur; ita in vna re & ratione actionis diuinæ, necesse est inueniri duas rationes actionis virtualiter inter se distinctas: vnâ absolutam tribus communem: alteram relatiuam non omnibus communem, sed vnus vel ad summum duarum simul propriam. Cuius ratio ex augustissimo Trinitatis mysterio hæc reddi potest. Nam cum tres personæ sint vnus Deus, cuius maximè perfectiones sunt intelligere & velle, necesse est prædictas & alias similes perfectiones tribus in vna Deitate personis esse communes: & quia eadem illa tria supposita ordinem habent originis inter se, quo vnum oritur ab alio secundum actionem immanentem, quæ in Deo non est, nec esse potest nisi intelligere & velle: necesse est actionem illam, qua vna persona producit aliam, puta, intelligere quo Pater generat Filium, quatenus actio illa productio est, esse aliqua ratione propriam personæ producentis; alioquin eadem actio quatenus productio, esset actio tam producentis quam producti, quod est impossibile. Hæc verò actio productiua si sit intellectus vocatur dicere, quia dicere nihil aliud est quam verbum proferre: si sit voluntatis vocatur spirare, quo verbo significatur motus voluntatis in bonum cum productione amoris: Quemadmodum igitur inuenitur in Deo vno simplicissimo ratio substantiæ communis & absoluta quæ est essentia, & ratio substantiæ relatiuæ quæ est personæ: quæ duæ rationes non nisi virtualiter distinguuntur, ita reperitur in eodem actio communis & absoluta puta intelligere, & actio respectiua siue notionalis quæ propria est puta dicere; inter quas sola potest esse virtualis distinctio, vt patebit ex dicendis in q. seq. a. 2. & q. 39. a. 1.

A SED Vsq. infra q. 34. a. 1. c. 4. negat intellecti-
onem aut dictionem siue dicere esse produ-
ctionem conceptus siue verbi, & eadem ratione
negat verbum dici ab intellectu nostro dicens
verbum intellectus nostri esse qualitatem expre-
sam, quæ est ipsa intellectio obiecti, & hanc e-
andem esse dictionem non sui ipsius sed rei intel-
lectæ; sed de verbo diuino lōge aliam esse ratio-
nem; nam quia in Deo simul habet esse id quod
intelligitur à Patre & quod producit, ideò si-
mul habet rationem verbi & simul etiam est di-
ctum & prolatum, æterna patris dictione & pro-
latione, quæ est illius cognitio. Verbum autem
nostrum (inquit) non intelligimus actu dire-
cto, atque ideò non dicimus illud, nisi impro-
priè, & latiori significatione. Sed hæc finis sunt

B & ex supradictis in prima huius articuli controuer-
sia remanent confutata, & eorum falsitas ex di-
cendis in sequenti controuerfia magis elucescet. Nā
si per actum intelligendi verbum producit vt
terminus & obiectum intrinsecum ipsius intel-
lectionis rem intellectam expressè manifestans,
sequitur quòd intelligere siue intellectio qua-
tenus est verbi productio, sit idem quod dicere,
& quod verbum ipsum sit dictum; nam hoc ip-
so quod verbum terminat actum intellectiōis
vt eius obiectum intrinsecum & imago obiecti
extrinseci in actu exercito, verbum ipsum verè
& propriè dicitur per actum intellectiōis, ma-
gis quàm res verbo representata. Vt enim in
C prima Contr. diximus cum D. Thom. verbum est
per se primò intellectum, atque ideò etiam per
se primò dictum. Nam si per Vsq. illud tantū
propriè dicitur, quod intelligitur; sequitur vt
id quod primò intelligitur primò dicatur. Di-
citur autem verbum per se primò intellectum
tū quia primò & immediate terminat intel-
lectionem vt obiectum intrinsecum, tū quia nō
nisi per ipsum & in ipso res externæ sunt & di-
cuntur intellectæ; quamquam verum sit ad res
intelligendas verbum ordinari; sed hoc non ef-
ficat eas esse primò intellectas, sed eas duntaxat
esse præcipuam intellectiōis materiam, quæ
per obiectum interius quod est verbum, ratio-
nem formalem induit intelligibilis & intellecti
in actu. Hanc veritatem disertis verbis expref-
sit D. August. lib. 15. de Trinit. c. 10. vbi sic ait.
Formata quippe cogitatio de eare quam scimus, verbū
est, quod in corde dicimus, quod nec græcum est, nec
latinum, nec lingua alicuius alterius. & cap. 15. cum
verbum nostrum nostra cogitatione dicatur: & paucis
interiectis subdit: verbum nostrū, verū, intellē, nisi
nostra cogitatione non dicitur. His adde quæ supra
notauimus in 1. Contr. ex eodē D. Aug. de duplici
loquutione & duplici verbo interiori & exte-
riori.

E SED ait Vsq. Aug. aliter Philosophari de ver-
bo mentis quàm scholastici loquantur, & vocare
verbū mētis scientiā certam quā habemus de re,
vel certum iudiciū post cogitationis vel intelle-
ctus inuestigationē: dictionem autē verbi apud
Aug. esse cogitationem præcedentem: nam ibi-
dem ait Aug. cum dubitamus, nondum est verbum
de re, de qua dubitamus. Sed hæc interpretatio
quamuis ex parte vera sit, absolute tamen nō af-
sequitur mentē Augustini, qui de verbo nostro
loquitur per analogiam ad verbum diuinum; at-
que ideò illud in nobis solum existimat dignum
nomine verbi, quòd transacta dubitatione & vo-
lubili mētis cogitatione formatur; conceptū autē
quem actū dubitationis siue cogitationis expri-
mit intellectus, non negat absolute verbū esse,
sed tale verbū negat, vt diuino verbo tanquā si-
mile

*Verbū aut
per se primò
intellectū.*

*Responsio
Vsq. q. 3.*

Impugnatio

mile debeat comparari; sic enim ait: *etiam si concedamus, ne de controuersia vocabuli laborare videamur, iam vocandum esse verbum quiddam illud mentis nostrae, quod de nostra scientia formari potest, & priusquam formatum sit, quia iam, ut ita dicam, formabile est, quis non videat, quanta sit hic dissimilitudo, ab illo Dei verbo quod in forma Dei sit est, ut non antea fuerit formabile priusquam formatum, nec aliquando possit esse informe?* Quibus verbis, conceptum actu cogitationis expressum, non negat August. verbum esse, sed ait esse formabile; quia nimirum caret vltima ac perfecta eidem possibili ac debita formatione, qua firmiter ac perspicue veritas intellectui representetur. Nam forma illa quam habet cogitationis conceptio, via est ad dispositionem & ut quid materiale, & informe respectu perfectionis, & actus vltimi, qui est firma & certa conceptio de veritate formata; quam solam conceptionem nomine verbi dignam existimat Augustinus ob dictam causam; sicut etiam naturalem hominis conceptum in utero matris nunquam formatum esse dicimus, nisi post animae rationalis aduentum; quamuis formas prius habuerit viuientis & animalis. Dicitur itaque per intellectus actum non sola res ab intellectu cognita, sed etiam verbum ipsum, ut ratione probauimus D. August. testimonio roborata.

Primum in nobis esse verbum quod intellectus cognoscit, in Deo autem est contrarium; ubi quod intellectus cognoscit, tam non dicere esse formalem intellectui genere.

Sed iam de secundo, ac tertio simul controuersia puncto superest nobis cum Scoto & eius schola certamen.

Sciendum est igitur tertio intellectum posse dupliciter considerari, vno modo quatenus formata est & completa, prout scilicet terminatur ad obiectum; & quia ad obiectum non terminatur nisi mediante verbo, sequitur non esse aut intelligi formatam intellectum, nisi per verbum productum; itaque prius est productio verbi & verbum ipsum productum, quam sit intellectus formata, prius inquam in genere causae formalis. Alio modo potest intellectus considerari ut actio procedens ab intellectu & tendens ut via in terminum; & sic intellectus praecedit verbum ordine naturae, eo modo, quo via praecedit terminum, & fieri factum esse. Vnde etiam dupliciter specificatur intelligere; vno modo ut actio & sic desinit speciem a principio, quod est intellectus in actu primo; nam ex principio cuiuslibet actionis species deriuatur, ut docet S. Th. 1. 2. q. 1. a. 3. Alio modo specificatur intelligere ut via siue tendentia, & mutatio quaedam in terminum; & sic completur ac formatur per terminum, ut hic explicat Bannes dub. 2. & Zumele in fine 3. & 4. disputationis. Sed quoniam intellectus Dei aut personae Patris non formatur aut completur per verbum, atque ideo nec per illud etiam specificatur, sed ab essentia ipsa diuina, quatenus rationem habet principij quo intellectus secundum modum nostrum intelligendi, & prout est eiusdem obiectum; idcirco locum non habet in intellectione Patris respectu Verbi per eam producti praefata distinctio de intellectione ut completa, & de eadem ut via; sed in Patre ante Filij generationem intelligitur perfectissimus actus intelligendi ad ipsam diuinam essentiam ut obiectum intrinsecum ac verbum essentiale terminatus; quem intellectus actum sicut & ceteras diuinae naturae perfectiones Pater communicat Filio, eo ipso generationis actu quo suam illi comunicat deitatem. Nam, ut ostendimus infra cum D. Tho. essentialia & absoluta praestantur in Deo perfectissima ante omnia relatiua & notionalia: Et praeterea si non intelligeretur perfecta Patris intellectio

nisi producta persona verbi, sequeretur Patrem aeternum intelligere per verbum & sapientem esse sapientia genita; quod nullus Theologorum admittit, & aperte negat D. August. in primo retractat. cap. 26. Quamuis igitur in nobis actus intelligendi quatenus via quaedam est & verbi productio se ipsum praecedat, quatenus formatum est atque completum, ac per hoc dicere sit prius in nobis aliqua ratione quam intelligere, quia dicere est ipsa verbi productio, sine quo non est intellectio perfecta; secus tamen est in intellectu diuina; quae, ut diximus, ante verbi productionem completa est in Patre, nec indiget a verbo procedente formari; prius igitur in ea concipimus rationem eius, quod est intelligere quam dicere. Dixi autem in nobis aliqua ratione prius esse dicere quam intelligere, quia si consideretur actus intelligendi, non ut productio est formaliter, sed ut intellectio est exiens ab intellectu, sic videtur prius esse quam eadem intellectio, ut productio est: non prioritate causalitatis, quae hic omnino nulla est, sed ea tantum ratione, quia actio intellectus ut exit ab ipso intellectu actuato specie intelligibili, magis habet rationem intellectus quam dictio; ut vero tendit ad terminum intrinsecum quod est verbum, sic est eius productio & dictio magis quam intellectio. Sed absolute loquendo affirmandum est utrumque simul immo idem esse, scilicet actum intelligendi ut exit ab intellectu, & ipsum dicere quod est productio verbi; nam hoc ipso, quod intelligere est ab intellectu, ut via ad terminum, dictio quaedam videtur esse verbi productiua.

Dicere in nobis praecedit intelligere; non autem in Deo.

Quare falsa est opinio Scoti dicentis, quod dicere & intelligere etiam in Deo sic formaliter distinguuntur, ut neutrum alterum includat, neque sit alterum formaliter. Quod efficaciter probatur his argumentis. Primum quia si dicere in diuinis non est formaliter intelligere; ergo non est actio intellectus formaliter ut intellectus est; ergo Verbum diuinum non procedit per intellectum diuinum, prout exercet actum intelligendi; ergo non habet ex vi suae processionis ut sit sapientia Patris, quod est contra communem Sanctorum doctrinam, ac praesertim Athan. in oratione contra gregales Sabell. & Aug. lib. 6. de Trin. c. 1. & 2. Prima consequenter probatur; quia intellectus ut sic per se ad intelligendum ordinatur, sicut visus ad videndum & voluntas ad volendum. Aliae consequentiae sunt per se euidentiores. Secundum, quod Pater aeternus verbum producit dicendo; sed non dicit nisi intelligendo formaliter; ergo producit verbum per dicere, prout est intelligere formaliter Minor probatur; quia dicere paternum per se postulat intellectum constitutum non solum in actu primo, sed etiam in actu secundo intellectus, cum intelligere sit esse prius intellectus in actu, & etiam ipseus Dei, ut cum D. Th. & Cai. probauimus & explicauimus supra q. 14. a. 3. Tertio: Pater aeternus producit verbum, quod est persona subsistens, quatenus est intellectualis per essentiam; ergo quatenus est per essentiam intelligens; ergo quatenus est ipsum intelligere per essentiam; ergo producere quod est dicere, id est formaliter quod intelligere. Antecedens patet. Consequentia probatur quia quod est intellectuale per essentiam, actus purissimus & perfectissimus est in gradu intellectualitatis, & consequenter est actu per essentiam intelligens, & eadem ratione est ipsum intelligere; atque ideo producit ut est formaliter intelligens & ut est ipsum intelligere; & cum producat etiam ut dicens, sequitur quod dicere sit

Primum arg. contra Scotum.

Secundum.

Tertium.

Quartum.

intelligere formaliter. Denique D. Th. cum Aug. & alijs Patribus probat duas esse tantum in Deo processiones, quia sunt duæ tantum actiones immanentes in natura intellectuali; quæ probatio nullius esset omnino valoris, si per alium aliquem actum, qui non sit formaliter intelligere vel amare, producit aliqua diuina persona; posset enim aliquis iuxta numerum actionum immanentium in intellectuali natura, & consequenter etiam in Deo processionum numerum affirmare, cum non sit nec facile fingi possit apparens ratio, cur ex tribus vel quatuor immanentibus operationibus, vnâ magis quàm alia sit productio.

CONCLUSIO. Verbum procedit per actionem intellectus, quæ est dicere. Hæc patet ex dictis & amplius patebit ex dicendis in ultimo articulo huius questionis, quo ad priorem partem.

SECUNDA CONCL. Dicere includit formaliter intelligere, sed & significatio respectu ad verbum productum distinguitur ab eo ratione formaliter. Hæc conclusio patet ex doctrina D. Th. relata & explicata in primo notabili. Vnde dicere eo ferè modo est formaliter intelligere, quo homo est formaliter animal; quamuis aliquid includat homo quod non includit animal, per quod inclusum formaliter ab animali distinguitur; in quo sensu accipienda sunt notata in ultimo fundamento.

TERTIA CONCL. Dicere non distinguitur realiter, nec ex natura rei ab intelligere, nec in Deo nec in nobis. Hæc patet ex dictis; Vide etiam probationes Bannel. & Zumel. Et intelligenda est quo ad absolutum per vtrumque importatum.

QUARTA CONCL. Dicere siue dictio est productio verbi, cui per se primò conuenit dari ab intellectu. Hæc probata fuit contra Vasq.

QUINTA CONCL. Intelligere in nobis prius est aliquo modo quàm dicere; sed tamen dicere præcedit intelligere completum & formatum. Probatur hæc postrema pars; quia dicere est verbum proferre; At prolatio verbi præcedit verbum, per quod formatur & completur intellectio. Ergo etiam dicere præcedit intellectionem, vt est completa & formata.

VLTIMA CONCL. Intelligere in Deo prius est quàm dicere.

ARGUMENTA. Contra primam conc. sunt argum. Dur. quæ refert & soluit Cai. in ultimo articulo huius questionis & alij.

CONTRA secundam conc. præter argum. Scoti relata & soluta à Cai. & alijs recentioribus, sunt etiam argumenta Ioannis Radæ. Primum. Si actus productiuus verbi esset intellectio Patris; sequeretur quod Pater non communicaret Filio essentiam perfectè beatam, nec posset intelligi perfectè beata vt communicata sibi à Patre. Cōsequens est manifestè falsum; ergo. Probatur consequentia: quia tunc intellectio & terminus eius intrinsecus puta verbum, præcederet quicumque actum diuinæ voluntatis, & sic essentia dilectionem, sine qua non intelligitur perfectè beata; quia perfectæ Dei beatitudo in vtraque operatione, visione scilicet & amore cōsistit; quod probatur (inquit) quia verbum est per se terminus intrinsecus intellectionis; Ergo sicut intellectio præcedit actum voluntatis quemcumque, ita & verbum; quia non est intelligibile actionem præcedere aliquid, quod similiter non præcedat terminus eius intrinsecus; quia inter actionem & terminum nihil mediat. Respondetur nullam esse consequentiam. Ad probationem negatur consequentia siue conditionalis assumpta. Ad probationem responderetur in di-

uinis intelligere dupliciter sumi posse; vno modo absolute; alio modo prout est in Patre tamquam dicente; & similiter duplicem esse terminum intrinsecum intellectionis, siue duplex verbum scilicet essentialia & personale. Primum est terminus diuinæ intellectionis absolute. Secundum autem est eiusdem terminus, prout est in Patre, & prout est productio siue dictio; priori modo intellectio cum suo termino essentiali præcedit modo nostro intelligendi omnem actum voluntatis, non autem posteriori modo. Sed responsionem hanc sic arguit Rada. Idem actus formaliter ex natura rei penitus indistinctus, non potest esse productiuus & non productiuus, habere terminum & non habere terminum productum; ergo. Resp. falsum esse antec. de actu, qui fit vnus formaliter secundum se & plures virtualiter, quæ etiam distinctio virtualis inter essentialia & notionalia aut personalia sufficit ad statuendum inter ea dictum rationis ordinem; & per hoc soluuntur alia quæ idem Rada frustra multiplicat.

Secundo: In diuinis secundum naturalem intelligentiam, præintelligitur ante verbi productionem actus perfectus intelligendi; ergo verbum non producit per actum intelligendi formaliter. Consequentia videtur euidens; quia quod naturali intelligentia præintelligitur alteri, non est illud saltem formaliter. Antecedens probatur: quia essentialia notionalibus sunt priora. Resp. antec. verum esse de actu intelligendi absolute sumpto, non autem prout est in Patre siue Patris; quia vt est in Patre est productio verbi formaliter, & contra, videlicet productio verbi est intellectio Patris formaliter. Secundo negatur consequentia: Ad probationem dico assumptum verum esse de identitate formali adæquata, falsum autem de inadæquata: Nam animal præintelligitur homini, & tamen homo est formaliter animal, sed inadæquatè; & similiter intelligere in diuinis præcedit dicere, & tamen dicere est formaliter intelligere, sed inadæquatè; quia omne dicere est intelligere, sed non è conuerso.

Tertio: Actus intelligendi ex natura sua atque ex eius ratione formali est infsecundus: actus vero dicendi ex sua ratione formali est actus seu actio verbi productiuus; ergo ab inuicem sunt formaliter distincti. Resp. antec. falsum esse, primò quia licet actus intelligendi absolute sumptus non sit secundus ex natura sua, non tamen vendicat sibi ex natura sua infsecunditatem; quia vt diximus intelligere Patris vt sic est productio verbi. Vnde quamuis intelligere absolute non sit productio siue dictio, tamen intelligere Patris vt sic est formaliter productio & dictio.

Quarto: Pater actu toto, quo producit verbum qui est actus dicendi, distinguitur à verbo; ergo actus ille neque est intelligere formaliter, nec vllò modo ipsum formaliter includit: Patet consequentia; quia Pater non distinguitur à Filio formaliter per intelligere: quoniam sicut est vnum & idem esse trium personarum, ita & idem sapere & idem intelligere, vt ait D. August. 7. de Trin. cap. 7. Antecedens probatur: quia actus quo Pater producit Filium, est simplicissimus & indiuisus, & consequenter toto illo actu distinguitur Pater à Filio, supposito, vt res se habet, quod per ipsum distinguatur à Filio. Respond. antecedens multipliciter intelligi posse; primò de actu toto realiter id est quo ad omne id, quod realiter est actus ille, & sic falsū est, quia

actus

actus ille realiter est essentia, qua Pater nō distinguitur à Filio: & similiter realiter est intelligere, quō Pater non distinguitur à Filio: secūdo potest intelligi de actu toto formaliter, & hoc dupliciter; Vno modo sine categoriaticē, quoad omne id, quod in eius ratione formaliter clauditur; & sic etiam est falsum. Nam actus ille, qui est verbi productio, est non tantum realiter, sed etiam formaliter secundum se ipsam essentia, & ipsum intelligere, vt in sequenti quaestione probabimus contra Scotum & alios. Alio modo potest intelligi de actu toto categoriaticē, quoad eius integram rationem formalem, quatenus modo nostro intelligendi confurgit ex rationibus in ea formaliter clausis, quoad modum rationis hominis tota, i. integra, confurgit ex animali & rationali, quae sunt in homine formaliter clausa, & sic verum est antea dēns: sed tunc falsa est consequentia. Nam sicut nō valet, homo se toto formaliter categoriaticē distinguitur à leone; ergo homo nō est formaliter animal, in quo cum leone conuenit; ita non valet: Pater actu toto categoriaticē, quo producit verbum, distinguitur à verbo; ergo actus ille neque est intelligere formaliter, neque ipsum includit. Ad prob. autem antecedentis, quatenus militat contra datas responsiones, respondet Zumellus actum illum simplicissimum quidem esse secundum rem, sed tamen includere plura secundum rationem, i. intelligere, & relationem ad verbum tamquam ad productum: & actum illum distinguere Patrem à Filio, non virtualiter & fundamentaliter tantum, sed actu & formaliter; ergo cum secundum rem sit simplicissimus & vnicus, non includens pluralitatem etiam formalitatem, impertinens est quod secundum rationem illam includat, ad hoc vt se solo, vel secundum partem distinguat; quia non distinguit actu & realiter, secundum quod à ratione apprehenditur vt talis, sed prout à parte rei est talis. Resp. nullam esse conseq. Ad probationem dico, distinctionem rationis, de qua loquimur, intelligendam esse ratione sui fundamenti, quod est res infinita continens absolutum & relatiuum in vna re & ratione formali, & vtriusque munus exercens perfectissime. Vnde distinctio illa realis quā efficit vt relatiua & conuenientia quam habet vt absolutum, sunt veluti effectus procedentes, non ex causa vniuoca, quae sit distinctio actualis absoluti & relatiui, sed tamquam ex causa æquiuoca existente in actu formaliter, & distinctionem illam absoluti & relatiui virtualiter continente, vt annotauit Caietanus in 1. a. q. 39. art. 1. in fine Commentary.

Replia.

Solut.

Cont. 2. q. 3. concl. obi. 4. ar.

CONTRA eandem concl. & tertiam simul argumentatur Suar. Duæ qualitates realiter distinctae per actiones realiter distinctas producuntur; sed verbum & actus intelligendi sunt duæ qualitates realiter distinctae secundum Thomistas, & productio verbi est dicere: productio autem actus intelligendi est intelligere, quatenus est actio; ergo necesse est etiam, vt Thomistae dicant cum Scoto realiter distingui dicere & intelligere. Maior probatur; quia actiones distinguuntur ex terminis, & vnaquæque actio cū suo termino habet realem identitatem, licet modaliter distinguatur. Resp. primò maiorem esse veram de qualitatibus omnino distinctis, ita vt vna non sit alterius terminus intrinsecus. Secundò dico maiorem nō esse veram de qualitatibus, quae sunt ope-

A rationes, qualis est intellectio: Nam operatio nō producitur alia operatione; alioquin esset processus in infinitum. Tertiò dico falsam esse minorem quoad eam partē, quae affirmat productionem actus intelligendi esse intelligere, quatenus est actio: nam idem omnino est realiter & formaliter intelligere & actus intelligendi, qui ex intellectu in actu primo immediatē procedit: sicut calefactio ex calore, & sensatio ex sensu per speciem actuato.

CONTRA eandem conclus. argumen. Vsq. Primò: Obi. 1. Vsq. si eo esset intellectio, quo est productio illi? qualitatis quae est verbum: sicut dicitur qualitatem illam producere, diceretur etiam qualitatem illam intelligere; at qualitas illa non intelligitur, cum tamē producat; ergo productio illa non est eo intellectio quo productio. Resp. primò: Propositio sol. nem illam eo est intellectio quo productio dupliciter intelligi possit; vno modo vt eadem sit præcisè & adaequatè ratio intellectiois & productionis, & sic est falsa; quia productio addit super intellectioem respectum ad terminum productum; alio modo vt eadem sit vtriusque ratio, non tamen præcisè nec adaequatè, sicut eadem est ratio hominis & animalis, licet homo plus includat formaliter quàm animal: & sic vera est dicta propositio. Secundò dico falsam esse minorem, vt superius ostendimus.

Secundò sic arguit. Si intelligere formaliter est Obiectio, C producere, aut saltē includit producere directē, cum intelligere vnicus & simplex actus sit, quicquid diceretur intelligi diceretur produci: & e contra, id quod per intellectum produceretur, diceretur intelligi. Resp. duo claudi in hoc quod sol. est intelligere, & in hoc quod est producere, nimirum absolutum & respectiuium: quoad primū idem sunt formaliter, non autem quoad secundum: Argumentum autem procedit quoad secundum, non quo ad primum; vnde est fallacia figurae dictionis ab absoluto ad relatiuum.

Tertiò: Arist. in 3. de Anima, cap. 7. ait sentire non Obi. 3. esse actum imperfecti, sicut neque intelligere & dicere; at si intelligere & sentire essent ipsa actio producendi specie expressam, absq; dubio essent actus imperfecti, cuiusque diffinitio motus tradita ab Aristot. in 3. Phys. c. 2. nempe actus in potentia prout in potentia conueniret; ergo &c. Minor probatur. Quia illud dicitur imperfectum, quod est in potentia ad factum esse formæ; tale autē est subiectum; quatenus in se recipit fieri, & viam ad factum esse alicuius formæ. Resp. falsam esse Sol. minorem propositionem de re ipsa loquendo; Nam si sermo sit de modo concipiendi & significandi, nullum est inconueniens actum secundū se & absolutē perfectum & instantaneē productum, qualis est intellectio, concipi ad modum vie & motus & vt in fieri; quia insensibilia & simplicia siue indiuisibilia concipimus ad modum sensibilibus & compositorum siue diuisibilibus. Ex dictis soluuntur etiam argumenta, quae possent afferri contra tertiam conclusionem.

CONTRA quartam concl. argu. Vsq. & probat verbum non dici à nostro intellectu: Cont. 4. obi. 1. quia interrogati quid dixisti in mente tua? Nemo respondebit, qualitatem & representationē equi vel hominis: sed verbo vocis explicabit re ipsam, quam interius intellexit seu enunciauit. Resp. verbum est primò & immediatē dicatur; ordinari tamē per se primò & essentialiter ad rem verbo representatam dicenti manifestandam. Propter quā causam, ex communi iam loquentiū vsu, in dicta aut simili interrogatione, ordinem illū intelligimus significari; atq; ideo interrogati; quid dixisti in mente tua? Non respondemus verbum

prout res ipsa & recta loquendi forma postularer, sed rem exprimimus verbo representatam.

Obiectio. *Secundo.* Cum aliquis interrogatur, quid intus dicat, respondet verbis vocis: At verba vocis non significant conceptum formalem siue verbum, sed conceptum obiectum; ergo &c. *Resp.* falsam esse minorem, ut ostendimus q. 13. a. 1. *Controu. unica.*

Sol. *CONTRA quintam concl.* non sunt argumenta alicuius momenti; sed omnia quæ ex interpretibus possent afferri, facilem habent solutionem ex antedictis.

QUARTA CONTROVERSIA.

An verbum nostrum distinguatur ab intellectu realiter aut formaliter tantum?

Sensu questionis, & Sententia Doctorum.

QVAESTIONIS huius sensus est: An verbum nostrum distinguatur ab actu intelligendi tanquam res à re; ita ut sint duæ res realiter distinctæ, licet non sint ab inuicem separatae: sicut patet de materia & forma, de essentia & esse, natura & personalitate; & alijs similibus; An autem sint una res duas habens quidditates siue rationes formales, ut quidam dicunt de relatione & fundamento, de motu & eius termino, & de actione & passione.

SCOTVS in 1. dist. 3. q. 6. & dist. 27. q. 1. affirmat uicere in nobis esse elicere intellectionem, & esse prius natura intellectione ipsa, eo modo quo ceteræ actiones veræ præcedunt suos terminos, & intellectionem esse terminum huius quod est dicere siue elicere intellectionem. Et addit; quod dicere, siue elicere intellectionem est vera actio immanens, per quam producitur intellectio: intelligere verò qualitas est primæ speciei, & non actio propriè actiois terminus & formaliter idem quod verbum. Quam sententiam sequitur & pro possuetur Rada, & Syluester approbat in *conflato super hoc articulo*; negans tamen dicere esse actionem propriè loquendo, sed ait esse intellectum sub specie actualiter relata ad obiectum. Cum Scotus conuenit Durandus, qui intellectionis identitatem affirmat cum verbo: sed actum dicendi ab actu intelligendi distinctum non cognoscit: ait enim actum intelligendi seipso, & nulla alia actione media ab intellectu produci.

Dominicus Sotus in 4. dist. 49. q. 2. a. 3. docet per intellectionem verbum produci, quod sit illius terminus idem cum ea realiter, & ab ea formaliter tantum distinctas, sicut calefactione producit calor ut eius terminus formaliter tantum ab ea diuersus. Hanc sententiam recentiores ascribunt Victoriam, & sequitur Molina *disput. 8. memb. 2. Vsq. inf. q. 34. c. 4.* & Suar. *lib. 1. de mysterio Trinitatis c. 6. & lib. 9. c. 2.* quam esse probabilem existimat Torres *disput. 4.* & Ban. *dub. 3.*

Capr. in 1. dist. 27. q. 2. docet de mente D. Thom. verbum nostrum distingui realiter ab intellectione. Idem sentiunt Caietanus, Torres, Ban. nes, Zumel. & Ripa *super hoc a.* & Ferrariensis in 1. *cont. Gent. cap. 53.* & alij Thomistæ communiter.

Resolutio. *Non pertinet ad præsentem controuersiam questionem illam de effectu in* **ADVERTENDVM** EST PRIMO ad huius controuersie solutionem, nihil omnino pertinere questionis illius diffinitionem: An in omni agente, præter actionem quæ recipitur in passo, sit ponenda quædam alia actio, quæ sit actualitas quædam absoluta & ipsius agentis perfectio? PRIMO quia intellectio, de qua loqui-

mur & qualibet actio immanens, magis propriè dicitur operatio quam actio, ut supra *Contr. 1.* notauimus ex D. Tho. & ut aduertit Cai. *inf. q. 79. a. 2.* actiones immanentes qualitates sunt, non actiones aut passionem: & intelligere nihil aliud est quam intelligentē esse actu intellectum; & anima ex sui gradus nobilitate quem habet supra naturam, se ipsa quandoque se habet ut somnus, & quandoque ut vigilia; ac propterea modum quandam habet magis quam rationem aut proprietatem actiui & passiui: Quo fit ut quemadmodum grauitas lapidea procedit à lapide & in eodem recipitur; ita quælibet immanens operatio sit eiusdem à qua deriuatur virtutis perfectio. Hanc veritatem subtiliter explicat Cai. in 4. *seq.* ubi notat quod intellectio diuersa ratione est esse intellectus, & speciei intelligibilis & verbi. Nam quia intellectus & species actiua principia sunt, idcirco eorum esse est intellectio actiue concepta, quatenus scilicet est intelligere; & quia verbum terminus est intellectionis & intellectum siue obiectum ad intra: idcirco eius esse est intellectio passiue sumpta, prout scilicet est intelligi. In operationibus igitur immanentibus non habent locum illæ distinctiones, quas ex alijs Thomistis & ex ipso D. Th. retulimus & explicauimus supra q. 25. ar. 1. *contr. unica.* de actione transeunte, quæ sola verè, & propriè actio est.

Ex quo patet defectus Syluestri *super hoc articulo* dicentis, quod sicut in omni actione transeunte oportet ponere aliquam actionem quæ sit in agente à qua denominatur agens intrinsecè, *Quæ est (inquit) ipsa forma qua agens agit sub relatione actuali ad obiectum; ita etiam oportet suo modo ponere in actione immanente aliquam actionem quæ sit in principio formali agendi, quæ est ipsum principium agendi sub relatione actuali ad ipsam operationem; quia sicut actio transiens transit extra agens & tamen illud intrinsecè denominatur agens; quod ita etiam operatio immanens transit extra principium formale operandi ut sic, & tamen ipsum principium formale denominatur formaliter agens ut quo, putat intelligimus; unde sicut ibi, ita hic oportet dicere, quod ipsa actiua emissio actionis immanens sit ipsum principium sub relatione ad obiectum in esse obiectiuo. Hæc ex Syluestro, qui ibidem affirmat emissionem hanc actionis immanens idem esse quod dicere, quod existimat Scotus distingui realiter ab intelligere; & hoc scilicet intelligere idem esse realiter cum verbo. Ex hac opinione Syluestri occasionem Torres *Error Torres* accepit erroris; affirmat enim controuersiam *res.* hanc ex prædictæ questionis diffinitione maxime dependere. Nam qui docent (inquit) actionem esse in patiente, consequenter tenentur respondere idem reesse actum intelligendi & verbum mentale; qui verò oppositam tutantur sententiam, tenentur concedere actum intelligendi & verbum mentale distingui realiter. Verum, ut ostendimus, in actione immanente locum non habet prædicta distinctio, nec opinio diuersitas, sicut in transeunte, nisi apud eos quos propria latet actionis immanens natura; de quorum numero videntur fuisse Syluester & Torres; cuius sententiam siue dictum impugnant Zumellus, Molina & Rada, locis superius allegatis.*

SECUNDO recolenda sunt ea, quæ de necessitate verbi diximus supra q. 12. a. 2. *contr. 2.* & in *hæc a. controu. 1.* ex eis enim præcipue pendet præsentis questionis resolutio.

29.

Preba.

Probatur ex verbis D. Thomæ realis verbi distinctio
ab actu intelligendi.

TERTIO sciendum est, ex D. Tho. de potent. q. 8. a. 1. posse intelligentem actu ad quatuor habere ordinem, scilicet ad rem quæ intelligitur, ad speciem intelligibilem qua fit intellectus in actu, ad suum intelligere, & ad conceptionem intellectus. Quæ quidem conceptio (inquit S. D.) à tribus predictis differt. Are quidem intellecta; quia res intellecta est interdum extra intellectum, conceptio autem intellectus non est nisi in intellectu. Iterum conceptio intellectus ordinatur ad rem intellectam sicut ad finem; propter hoc enim intellectus conceptionem rei in se format, ut rem intellectam cognoscat. Differt autem à specie intelligibili; nam species intelligibilis qua fit intellectus in actu, consideratur ut principium actionis intellectus; cum omne agens agat, secundum quod est in actu: actu autem fit per aliquam formam, quam oportet esse actionis principium. Differt autem ab actione intellectus; quia predicta conceptio consideratur ut terminus actionis, & quasi quoddam per ipsum constitutum: intellectus enim sua actione format rei distinctionem, vel etiam propositionem affirmativam, vel negativam. Hæc autem conceptio intellectus in nobis propriè verbum dicitur, hoc enim est, quod verbo exteriori significatur; vox enim exterior, neque significat ipsum intellectum, neque speciem intelligibilem, neque actum intellectus, sed intellectus conceptionem, qua mediante refertur ad rem. Hæc D. Thomas, & quibusdam interpolitis: Verbum nostrum intellectus non est extrinsecum ab ipso intelligere intellectus, cum ipsum intelligere compleri non possit sine verbo predicto. In quibus verbis tria sunt maxime ponderanda.

Primum est habitudo verbi ad rem intellectam, quam exprimit S. Th. dicens conceptionem intellectus ordinari ad rem intellectam sicut ad finem. Hunc autem ordinem esse realem, ex ipsius rei ordinata natura quæ verbum est, aperte colligitur iuxta doctrinam A. nostri D. de Potent. q. 5. a. 10. superius explicatam q. 13. a. 7. Contr. unica, ubi diximus cum D. Th. in relatiuis tertij modi causam relationis realis in altero tantum relationis extremo reperiri; ut quod inter scientiam & scibile sit relatio realis, in sola scientia causa est, quia dependet à scibili & ad illud cognoscendum tanquam ad finem ordinatur. Et eadem ac ferè maior ratio est de verbo quod ad rem ab intellectu cognitam representandam, & actu cognoscendam, tanquam ad finem est institutum; atque ideo in sui natura causam habet realis ordinis siue relationis ad ipsam. Ex quo sequitur primum, ut ratio manifestatiui siue representatiui in verbo nostro dicat relationem realem, quamvis in diuino verbo sit relatio rationis tantum? Secundo sequitur, quod esse manifestatiuum non quomodocunque sed obiectiue, id est ut obiectum interius, sit propria & adequata ratio verbi absolutissime sumpti, i. tã cõmuniter quàm propriè accepti; in qua ratione sicut non includitur explicite, ita nec excluditur processus ab alio. Vnde diuina essentia, ut obiectum est ac terminus intellectionis diuinæ, verbum est communiter dictum, ut suo loco probabitur ex D. Tho. & tñ à nullo verè procedit, quanquam intelligatur ut procedens, ut ait S. D. de veritate q. 4. a. 2. ubi etiam docet in verbo propriè & non tantum cõmuniter dicto quatuor esse: Primum ut sit aliquid expressum à notitia mentis: Secundum ut dicat relationem originis ad dicentem: Tertium ut sit manifestatiuum rei intellectæ: Quartum ut sit intellectum ad intra. Tercio sequitur manifestationem obiectiuam fun-

dametaliter sumptam esse ipsam essentiam verbi quo ad absolutum quod in verbo clauditur, formaliter autem sumptam esse realem relationem ad rem manifestatam; sicut similitudo fundamentaliter qualitas est, formaliter autem est relatio. Vnde quemadmodum simile nõ reducitur ad similitudinem formaliter aut fundamentaliter sumptam, eo modo & ordine quo participans reducitur ad id quod est per essentiam: ita nec manifestatiuum reducitur ad manifestationem vtrouis modo sumptam. Et ex his tandem sequitur intellectus & iudicium eorum, quæ hic tradit Caietanus de ratione manifestatiui contra Durandum.

Secundo ponderanda est cum D. Thom. in verbis ante relatis habitudo verbi ad intelligere siue intellectionis actum. Est enim habitudo effectus ad effectiõnem siue productionem & termini ad operationem, ut in dictis verbis significat sanctus Thomas, & in hoc articulo dicens. Quicunque intelligit ex hoc ipso, &c. & apertius de verit. quæst. 4. art. 2. in cor. ubi sic ait: ipsa enim conceptio est effectus actus intelligendi. Et paulò post: Concessum est aliquid expressum per actum intelligendi. Quibus verbis non significat S. D. intellectionem esse causam effectiuam verbi, sed esse illius effectiõnem siue productionem, ut diximus: dicitur enim effectus nõ solum à causa, sed etiam ab ipsius causa productione produci, & ex habitudine dependentiæ ad vtrumque nuncupatur effectus. Hæc verò quæ hucusque de verbo diximus, absq; reali ipsius distinctione ab actu intelligendi non videntur posse consistere. Nam intellectio terminus intellectionis esse non potest nisi per actum reflexum, cum tamen verbum actu intellectionis directo cognoscatur, ut per se primò intellectus obiectum. Et quamvis motus & via cum termino in vnã rem perpè conueniant, nunquam tamen in rebus creatis coincidit operatio cum suo per se primo obiecto, ut patet discurrèti per singula. Præterea: verbum intellectus in nobis est quod verbo exteriori significatur; at verbum exterius nõ significat actum intellectus, sed conceptionem intellectus; ergo verbum non est intellectio, sed aliquid ab ea re distinctum. Discursus est D. Tho. in supra notatis verbis: Minor probata fuit supra q. 13. a. 1. & probatur secundo; quia alioquin hæc propositio Homo est animal esset falsa; nam si per eam significatur intellectus, sensus est: intellectio hominis est intellectio animalis, quæ prædicatio omnino falsa est. Et confirmatur; quia nomina significant ex intètione & vsu loquendi. Constat autè intentionem & vsum loquentium non esse nominibus significare operationes intellectus, sed res ab intellectu cognitæ & rerum conceptiones ut earum imagines. Huic argumento respondet Rada verbum exterius duo significare, nimirum intellectionem & obiectum siue rem intellectam; sed obiectum principaliter, intellectionem verò ut medium ordinatum ad rem significandam; veritatem autem & falsitatem propositionis attendendam esse ex principali vocatione significatione, non autem ex minus principali. Sed iam superius ostendimus in q. 13. a. 1. Contr. unica, voces per se primò non significare res, sed animæ conceptiones, iuxta dictum Aristotelis in 1. Perihermias: Voces sunt signa earum, quæ sunt in anima passionum; & D. Thomæ dicentis: Voces sunt signa intellectuum. Si igitur nomina significant intellectionem, erit intellectio eorum principale significatū, quod esse falsum probatur. Quoniam cum profero hoc nomen homo, aliud est nomen quod proferitur, & aliud est

Triponde-
randa.
Primum.
Ordo verbi
ad rem in-
tellectam
est realis.

Rada resp.

conferm.

est actio qua profertur. Nec actio est illa quæ significet hominem, sed nomē ipsum actione prolatum illud est quod significat hominem. Similiter itaque actus intelligēdi quo producit verbum, non est similitudo obiecti manifestatiua, sed verbum ipsum intellectu productū. Confirmatur secundo: Effectus productus per aliquam actionem in quolibet ordine ille est, qui assimilatur principio quo illius actionis, non autem ipsa actio. Nam idē artificis nō assimilatur ædificatio sed domus; ergo eadem ratione verbū intellectu productū similitudo est obiecti, non autem actio verbi productiua. *Sed ait Rada* intellectu non esse actionem de genere actionis, sed qualitatem: quod quamuis absolute verum sit, negandum tamen non est intellectum esse veram operationem termini productiuam, vt supra probauimus; ac per hoc non ipsam sed eius effectum siue terminum, esse similitudinem obiecti per speciem, quæ principium est intellectus representationi. Præterea: Si intellectio est expressa rei cognitæ similitudo, viderent beati diuinam essentiam per creatam similitudinem, quæ esset ipse actus videndi; quod in se falsum esse & doctrinæ D. Thomæ contrarium, multis argumentis ostendimus *sup. q. 12. a. 2.* Igitur intellectio ex sui natura non est obiecti similitudo, sed aliquid intellectu posterius, & realiter ab ea distinctum. Neque enim dici potest illud ad essentialē intellectu perfectionem pertinere, sine qua similitudo non est obiecti: Nam quid essentialis deesse potest perfectionis visioni beatæ, quæ omnium intellectuum est perfectissima? Hanc veritatem pluribus confirmat Zumel. & alij.

Tertium. Denique considerandum est dictum illud: Verbum nostri intellectus non est extrinsecum ab ipso intelligere intellectus, cum ipsum intelligere compleri non possit sine verbo prædicto: Videntur enim hæc verba fauere opinioni Syluestri, Soti, & aliorum negantium realiter distinguere verbum ab intelligere. Verum, vt Ferrariensis aduertit in dicto cap. 53. nihil aliud intendit S. D. quam, quod licet verbum sit aliquid per actum intelligēdi productum & ab ipso realiter distinctum; est tamen eodem intrinsecum, id est, necessario coniunctum; adeo vt nec intelligere valeat esse sine verbo, nec possit verbum absque intellectu consistere; sicut lineæ terminus illi intrinsecus est, cum esse nequeat linea sine termino, qui tamen à linea realiter distinguitur, & eius nihilominus complementum est intrinsecum, id est, necessario conexus, & in eius diffinitione ponitur in obliquo: dicimus enim lineam esse longitudinem sine latitudine, quæ termino vel terminis concluditur. Similiter itaq; verbum realiter distinguitur ab intelligere, sed tamen est eius intrinsecum complementum, id est, & necessario connexus, & ad eius diffinitionem pertinens in obliquo: cum intellectio nihil aliud sit quam operatio intellectus verbo formata.

Ex comparatione intellectus ad motum ostenditur illam realiter à verbo distinguere. POSTREMO observandum est, quod licet nonnulla sit similitudo siue proportio inter motum prout motus comprehendit etiam mutationem, & inter ipsum intelligere: duplex tamen est inter hæc in proposito differentia. Prima est, quod motus comparatur ad terminum vt imperfectum ad seipsum perfectum, & vt via ad seipsum sub esse perfectiori: nā motus est actus imperfecti & existentis in potentia. Vbi verò proceditur de potētia ad actum, idem est, quod prius habet esse imperfectum, deinde perfectum; & idē motus & forma ad quam terminatur motus,

A sunt idem realiter; intelligere verò non est actus imperfecti sed perfecti; non enim est actus existentis in potentia sed existentis in actu; & idē non comparatur ad verbum sicut via ad seipsum sub esse perfectiori; ac propterea non est idem realiter cum verbo producto. *Secunda differentia* est, quod forma, ad quam tendit motus, puta albedo ad quam tendit albefactio, est tantum terminus motus & eius perfectio & complementum: at verbum est etiam obiectum in actu in esse immateriali constitutum representans obiectum ad extra: quo fit vt intellectio eon sit eadem res cum verbo; non enim actus cognoscitiuus idem est cum suo obiecto; alioquin omnis cognitio esset reflexa.

B *Sed ait Mol.* primam differentiam non satisfacere, quoniam illuminatio & cæteræ alterationes instantaneæ non distinguuntur re à suis terminis, etsi non habeat adiunctam rationem motus; igitur quod actio coniungatur, vel non coniungatur cum ratione motus, impertinens est, vt sit aut non sit idem re cum suo termino. *Sed si formaliter intelligatur dicta differentia*, liquet eam optimè proposito deferuire, quamuis abque secunda non possit omnino firma subsistere. Dico itaque motum omnem, & mutationem etiam instantaneam, ex sua ratione formali comparari ad suum proprium terminum, quatenus formaliter eius terminus est, vt imperfectum ad perfectum & vt via ad seipsum sub esse perfectiori. Nam licet in mutatione instantanea sit simul fieri & factum esse: vt tunc tamen inest ei formaliter; ratio verò fieri vt sic est ratio viæ & tendentiæ in terminum & imperfecti; & quamuis simultanea termini positio realem excludat tendentiam & imperfectionem; eandem tamen virtualiter & fundamentaliter admittit; adeo vt in re præsentia æquiualeat eisdem formaliter acceptis. Nam quod actio siue operatio siue motus aut mutatio sit vna res cū termino, ex hoc vt propria causa prouenit, quod eidem formæ conuenit fieri, cui etiam conuenit factum esse. Quod autem fieri sit cum reali successione, tendentia & imperfectione per accidens est & nihil attinet ad identitatem cuiusvis prædictorum cum suo termino. Intelligere verò propriè loquēdo actio non est, sed est esse ipsius intelligentis vt sic, & consequenter in eo propriè & formaliter non est fieri & factum esse. Sed quia intellectus est productio verbi tanquam termini; idcirco secundum hanc partem induit rationem eius, quod est fieri; sed quia verbum non est præcisè terminus, sed per se primò intellectu obiectum, propterea meritò eximitur ab illa communi motuum, & mutationum turba, quæ in vnam rem coincidunt cum suo termino.

E *PRIMA CONCL.* Intellectio non est terminus dictione productus. Hæc conclusio patet ex dictis in præcedenti Controuersia; & probatur etiam Primò; quia dictio siue dicere, est actio immanens; at Scotus & eius Schola negant per actionem immanentem quicquam produci; igitur intellectio non est terminus dictione productus. Secundò; si intellectio quæ secundum Scotum idem est quod verbum, est dictionis effectus siue terminus; iam non erit verbum ex memoria secunda, sed ex actu secundo qui est dicere. Quod si respondeat verbum esse ex memoria secunda vt ex principio quo; ex dicere verò vt productione: ita dicimus nos verbum esse ex memoria secunda, id est, intellectu actuato specie vt principio quo, & ex intelligentia siue intellectu vt productione; quod tamen non admittit Scotus.

tus existimans, hoc dicendi modo non saluari dictum Augustini dicentis: Verbum esse ex memoria secunda.

22 SECUNDA CONCL. *Intellectio non est rei cognitio a similitudo sue verbum; sed realiter ab eo distinguitur.* Hæc satis probata remanet ex toto precedenti discursu, & ex ijs quæ diximus de necessitate verbi in 1. Contr.

Argum. & solutiones CONTRA primam conclus. militat plura argumenta soluta in præc. Contr.

Obi. 1. cōt. 2. concl. CONTRA secundam conclus. argum. Syluester: Primò; Actio & passio & motus & terminus intrinsecus sunt idem, ut patet in 3. Phys. at intelligere est quoddam agere & pati & moueri; ergo &c. Eodem argumento videtur Molina & alij recentiores. Resp. falsum esse minorem propriè loquendo, ut ante diximus. Nec verbum est terminus præcisè, sed est etiam per se primò obiectum, cui repugnat identitas cum actione ad ipsum terminata.

Obi. 2. Secundo: S. Th. crebrò facit hanc consequentiam: intelligere Dei est eius intellectus; ergo & verbum est intellectus; quæ consequentia nulla esset, si verbum & intelligere essent duo distincta realiter. Resp. illam consequentiam valere in materia diuinorum tantum, vbi nulla est realis distinctio, nisi ea quæ fit per oppositionem relationum.

Vasq. 1. obi. cont. eand. conclus. CONTRA eandem conclusionem argumentatur Vasq. sup. q. 12. a. 2. c. 2. Primò: Intellectio est actio de genere qualitatis; ergo est similitudo expressa obiecti, qua formaliter intellectus redditur intelligens aut videns, sicut ab albedine corpus efficitur album. Resp. nullam esse consequ. Nam licet sit actio de genere qualitatis, eo quod non inferat propriam & realem passionem ab ea distinctam, est tamen vera operatio sui proprii termini, qui similitudo est expressa rei intellectæ productiua.

Obiectio 2. Secundo: Augustin. lib. 9. de Trinit. cap. 10. asserit cognitionem esse similitudinem rei cognitæ. Resp. cognitionem ab August. dici similitudinem obiecti, non ratione sui sed ratione principij, id est speciei impressæ à qua procedit; vel etiam ratione termini quo completur, qui est species expressa siue verbum. Sed hanc resp. reprehendit Vasq. Primò, quia quod secundum se non est tale, ineptè nuncupatur tale solum quia principium tale est.

Replicat. Secundo, in patria non erit species creata diuinæ essentiae secundum Thomistæ; ergo visio diuinæ essentiae nec secundum se nec ratione principij, similitudo illius poterit appellari; at Augustinus contendit nos futuros perfectissimè similes visioni ipsa: quia videbimus eum, sicuti est; ergo putat ipsam visionem secundum se esse similitudinem. Resp. ad 1. in ijs quæ naturaliter connexa sunt, & ad vnius complementum concurrunt, non ineptè vnum ex alio denominari, ut de actione notauimus sup. q. 25. a. 1.

Replicat. 2. Ad 2. resp. similitudinem illam, de qua loquitur Aug. non consistere in ipsa visione formaliter, ut scilicet visio sit ipsa diuinæ essentiae similitudo in esse intelligibili; sed in perfecta mentis vitione cum Deo, per summam ac nobilissimam operationem, qualis est illa visio beatifica, ut explicauimus sup. q. 12. a. 2. Contr. 1. in solutione argum. suar. Est igitur visio similitudo non in esse cognito, id est, quæ sit imago obiecti in intellectu existens, sed in esse rei, quia facit videntem esse Deiformem ac Deo similem.

Obi. 1. Radae cont. eand. conclus. CONTRA eandem conclus. argum. Rada. Primò; quia ex omnibus quæ reperiuntur in mente, nihil

Abil potest habere rationem verbi, nisi actualis intellectio genita atque producta ab intellectu. Ergo &c. Anteced. (inquit) probatum est supra. Resp. falsum esse antecedens, & eius probationes fuisse sup. confutatas.

Secundò arguit ex diffinitione verbi à se conficta: verbum est actus intelligentiæ productus, &c. Respond. verbum non esse actum intelligentiæ, sed terminum & imaginem ex ea productam.

Contra eandem conclus. sunt argumenta quæ producant & soluant Expositores; ex quibus hoc videtur præcipuum. Productio verbi quatenus actio, non distinguitur realiter ab ipsa productione quatenus est passio: At productio verbi quatenus est passio non distinguitur realiter ab ipso verbo producto; ergo productio verbi quatenus est actio identificatur inaterialiter cum ipso verbo. Maior est communis sententia Philosophorū dicentium, quod idem motus est actio & passio, Minor inductiuè probatur. Creatio passionis non distinguitur à re creata, &c. Huic argumento respondent Bannes & Zumellus. Primò negando maiorem quæ examinabitur in art. seq. Secundò itaque neganda est minor; quia actus intelligendi passiue sumptus, quomodo est esse verbi distinguitur realiter ab ipso verbo. Ad probationem iam dictum est non esse eandem rationem de mutationibus etiam instantaneis & intellectione: quoniam terminus intellectionis hoc habet peculiare, ut illius sit obiectum, quod nulli alteri mutationi perspicuum est conuenire. Hanc responsionem videntur significasse prædicti duo Expositores, quamuis eam non satis expresserint.

Notationes circa responsiones argumentorum.

RESPONSIO ad 2. argum. D. Th. innititur vnitati intellectus cum intelligibili superius à nobis explicata, scilicet q. 12. a. 2. Contr. 3. & q. 14. a. 1. Contr. 1.

D Responsio ad 3. latè explicatur à D. Th. inf. qu. 45. art. 6. & ibidem à recentioribus ac præsertim Ban.

ARTICVLVS II.

Utrum aliqua processio in diuinis generatio dici possit.

AD Secundum sic proceditur. Videtur, quod processio, quæ est in diuinis, non possit dici generatio. Generatio enim est mutatio de non esse in esse corrupti opposita, & vtriusque subiectum est materia. Sed nihil horum competit diuinis. Ergo non potest generatio dici in diuinis.

2. Præterea. In Deo est processio secundum modum intelligibilem, ut dictum est: * sed in nobis talis processio non dicitur generatio. Ergo neque in Deo.

3. Præterea. Omne genitum accipit esse a generante. Esse ergo cuiuslibet geniti est esse receptum. Sed nullum esse receptum est per se subsistens. Cuius igitur esse diuinum sit esse per se subsistens (ut sup. probatum est) q. 7. a. 1. & sequitur, quod nullus geniti esse, sit esse diuinum. Non q. 11. a. 4. est ergo generatio in diuinis.

Sed contra est, quod dicitur in Psal. 2. Ego hodie genui re.

Respondet. Dicendum, quod processio verbi in diuinis dicitur generatio.

Ad cuius euidentiā sciendū est, q. nomine generationis dupliciter vtimur. Vno modo cōmuniter ad omnia generabilia, & corruptibilia: & sic generatio nihil aliud est, q. mutatio de nō esse ad esse. Alio modo, p̄prie inuicētib. & sic ge-

Sol.

Obi. 2.

Solut.

Obi. 1.

Sol.

161

4. con. 10.

11. & op.

3. c. 52.

Art. præc.

Sic ge-

sic generatio significat originem alicuius viuentis à principio viuentis coniuncto: & hac proprie dicitur naturalitas. e Non tamen omne huiusmodi dicitur genitum: sed proprie quod procedit secundum rationem similitudinis. Vnde pilus, vel capillus non habet rationem geniti, & filij, sed solum quod procedit secundum rationem similitudinis non cuiuscunque. Nam vermes qui generantur in animalibus, non habent rationem generationis, & filiationis, licet sit similitudo secundum genus: sed requiritur ad rationem talis generationis, quod procedat secundum rationem similitudinis in natura eiusdem speciei, sicut homo procedit ab homine, & equus ab equo. In viuentibus autem, quae de potentia in actum vitæ procedunt, sicut sunt homines, & animalia, generatio vtriusque generationem includit. Si autem sit aliquod viuens, cuius vita non exeat de potentia in actum, processio (si qua in tali viuentis inuenitur) excludit omnino primam rationem generationis, sed potest habere rationem generationis, quae est propria viuentium. Sic igitur processio verbi in diuinis habet rationem generationis: procedit enim per modum intelligibilis actionis, quae est operatio vitæ, & a principio coniuncto, ut supra iam dictum est. * Et secundum rationem similitudinis. Quia conceptio intellectus est similitudo rei intellectæ, & in eadem natura existens. Quia in Deo idem est intelligere, & esse, ut supra * ostensum est. Vnde processio Verbi in diuinis dicitur generatio, & ipsum verbum procedens dicitur filius.

Ad Primum ergo dicendum, quod obiectio illa procedit de generatione secundum rationem primam, prout importat exitum de potentia in actum. Et sic non inuenitur in diuinis, ut supra dictum est. *

Ad Secundum dicendum, quod intelligere in nobis non est ipsa substantia intellectus. Vnde verbum, quod secundum intelligibilem operationem procedit in nobis, non est eiusdem naturæ cum eo à quo procedit. Vnde non proprie, & complete competit sibi ratio generationis. Sed intelligere diuinum est ipsa substantia intelligens, ut supra ostensum est. * Vnde verbum procedens, procedit ut eiusdem naturæ subsistens. Et propter hoc, proprie dicitur genitum, & filius. Vnde & his, quæ pertinent ad generationem viuentium, videtur Scriptura ad significandam processionem diuinæ sapientie, scilicet conceptione, & partu. Dicitur enim ex persona diuinæ sapientie. Prouerb. 8. Nondum erant abyssi, & ego iam concepta eram. Ante colles ego parturiebar. Sed in intellectu nostro videtur nomine conceptionis, & secundum quod in verbo nostri intellectus inuenitur similitudo rei intellectæ, licet non inueniatur natura identitas.

Ad Tertium dicendum, quod non omne acceptum est receptum in aliquo subiecto, alioquin non posset dici, quod tota substantia re-creata sit accepta à Deo, cum totius substantie non sit aliquod subiectum receptiuum. Sic igitur id, quod est genitum in diuinis, accipit esse à generante, non tanquam illud esse sit receptum in aliqua materia, vel subiecto, quod repugnat subsistentia diuini esse. Sed secundum hoc dicitur esse acceptum, in quantum procedens ab alio habet esse diuinum, non quasi aliud ab esse diuino existens. In ipsa. n. perfectione diuini esse continetur & verbum, intelligibiliter procedens, & principium verbi, sicut & quæcunque ad eius perfectionem pertinent, ut supra dictum est. *

Ratio ordinis, & Sensus questii.

Agitur nunc S. D. de processioibus in particulari. Et quoniam ea processio, quæ est secundum operationem intellectus, quæ in diuinis est generatio, præcedit eam quæ est secundum voluntatem: idcirco S. Thom. primò quærit: An aliqua processio in diuinis generatio dici possit: deinde in sequentibus quæret de illa, quæ est secundum operationem voluntatis. In quo

quæsitò duo sunt obseruanda. Primum est ex parte subiecti: quæritur enim, an aliqua processio, non autem an omnis processio in diuinis possit dici generatio; nam hoc secundum pertinet ad quartum articulum, in quo quæritur: an processio amoris in diuinis sit generatio; nam si processio amoris in diuinis esset generatio, omnis processio in diuinis esset generatio; cum non sint nisi duæ processiones. Secundum est ex parte prædicati; nam illa verba possit dici generatio intelligenda sunt proprie & formaliter, ita ut ei conueniat definitio generationis, & omnes conditiones per se requisitæ ad generationem.

Forma Textus.

PRAEMITTIT primò distinctionem S. D. & singula membra describit. Secundo ea adinuicem comparat; postremò proponit conclusionem & probat.

Distinctio est. Nomine generationis dupliciter videtur: vno modo communiter ad omnia generalia, & sic generatio describitur quod est mutatio de non esse ad esse, sicut generatio ignis, lapidis, plantæ, animalis & hominis est mutatio de non esse ad esse; proceditur enim de potentia ad actum, & de priuatione ad formam in omni generatione rei corruptibilis. Alio modo videtur nomine generationis proprie in viuentibus, & sic generatio describitur quod est origo viuentis à viuentis coniuncto secundum similitudinem naturæ eiusdem speciei; & hac proprie dicitur naturalitas. Manifestat S. Th. has duas vltimas particulas scilicet secundum similitudinem naturæ eiusdem speciei. Dicitur secundum similitudinem, quoniam pilus vel capillus, non habent rationem geniti & filij, quia non procedunt similes in natura. Dicitur naturæ eiusdem speciei, quoniam vermes, qui generantur in animalibus, non habent rationem geniti vel filij, licet sint similes secundum genus: quoniam non procedunt ut similes in natura eiusdem speciei, sicut homo procedit ab homine, & equus ab equo.

Secundo comparat S. Thom. prædictos duos modos generationis ad inuicem quod ad separabilitatem & coniunctionem vtriusque. Nam duo sunt manifesta. Primū est, quod prima generatio potest separari à secunda, ut patet in rebus naturalibus vita carentibus; generatio enim ignis non includit generationem viuentibus propriam. Secundum manifestum est, quod secunda in viuentibus, quæ apud nos sunt, includit primam: quoniam hæc viuentia procedunt de potentia in actum vitæ, sicut plantæ homines & animalia. Ex quibus necessario sequitur, quod si est aliquod viuens, cuius vita non exeat de potentia in actum, eius processio includit omnino primam rationem generationis, & habebit rationem generationis, quæ est propria viuentium. Consequentia euidentia est, quoniam ea solum ratione generatio secunda includit primam generationem; quia genitum procedit de potentia ad actum. Si ergo &c.

Postremò S. Thom. proponit conclusionem, & probat.

CONCLUSIO est: Processio verbi in diuinis habet rationem generationis secundo modo, probatur. Processio viuentis à viuentis coniuncto secundum similitudinem naturæ specificæ, est generatio secundo modo; sed processio verbi est talis. Ergo: Maior patet ex dictis. Minor probatur quo ad singulas particulas. Et primò quod sit processio viuentis à viuentis; quoniam processio

ver-

verbi est operatio vitalis, quia est operatio intelligibilis, quæ perfectissime est vitalis. Secundum quod sit à principio coniuncto, patet ex præcedenti articulo, & præsertim in resp. ad 2. ubi dictum est, quod id quod procedit ad intra processu intelligibili, non oportet esse diuersum, immo quantum perfectius procedit, tanto magis est vnum cum eo, à quo procedit &c. Tertiò quod sit secundum rationem similitudinis, quia conceptio intellectus est similitudo rei intellectæ: quod denique sit in eadem natura, probat S. D. quia in Deo idem est intelligere & esse: ergo processio verbi in diuinis dicitur generatio, & ipsum verbum procedens dicitur Filius.

Expositio Textus.

Explicatur
ex doctrina
D. Th. gene-
rationis dis-
tinctio quo
ad singulas
partes.
1. particula.

Contra Mol.

2. particula.

CONSTAT diffinitio generationis propriè dictæ tribus præcipuis partibus, quarum prima est: *Origo viuente à viuente*, cui non adiunxit S. Thomas vltiorem determinationem, scilicet cognitionem habente. Primò quoniam loquebatur de generatione viuentium, vt extenditur etiam ad non cognoscentia. Secundò quoniam generatio cognoscentium non conuenit illis formaliter, quatenus cognoscentia sunt, sed quatenus sunt viuentia. Nam principium generationis in eis non est forma cognita vt sic, sed forma naturalis, nisi in generatione verbi diuini, ob ratione assignatam in textu, quæ in nullo ex creatis viuentibus locum habet; concurrit tamen in cognoscentibus cognitio, & appetitus eam consequens vt applicans actiua passiuus. Quapropter absque sufficienti ratione Molina aliam præstare ac propriissimè dictam quæ cognoscentium tantum sit, generationem distinxit, in cuius diffinitione particulam illam inseruit, scilicet cognitione præditi. Nam etsi cognoscentiū sit magis perfectæ generatio, quam viuentium tantum, vtriusque tamen æquè formaliter ac propriè conuenit generationis nomen & ratio; sicut animalis natura æquè formaliter & propriè conuenit vrsò & homini: quamuis perfectiorem habeat essendi modum in homine. Et sapientia non minus propriè ac formaliter conuenit homini quàm Deo, licet perfectior sit in Deo: & ex maiori perfectiori, nõ autem ex maiori proprietate generationis in cognoscentibus euenit, vt in eis generans nuncupetur Pater, genitus verò dicatur Filius.

Secunda particula posita in diffinitione, siue descriptione generationis viuentium, est dictio illa: *coniuncto*; quam latè explicat S. Th. 4. con. gen. c. 11. & Ferr. ibid. Sed breuiter sciendum est: generationem viuentium dici esse à viuente coniuncto ipsimet genito, saltem in principio generationis, non per solum contactum quantitatis, sed per intimam inexistentiā rei generandæ in ipsomet generante. Et quanto aliqua natura est altior, tantò id quod ex ea procedit, magis est intimum; quod explicatur discurrendo per omnes gradus. Nam in rebus inanimatis id quod ab eis emanat, nullo modo est intimū generanti; cum in diuersis rebus emanationes aliter esse non possint quàm per actionem transeuntem vnius in alterum; sicut ex igne generatur ignis, dum ab igne corpus extraneum alteratur, & ad qualitatem & speciem ignis perducitur. Supra inanimata corpora proximum locum tenent plantæ, in quibus est primus gradus vitæ, quoniam seipsas aliquo modo mouent ad agendum: in eis id quod procedit coniunctum est generanti in principio, licet in fine separaretur; nam humor plantæ intraneus conuertitur in florem, deinde flos in fructum qui primò est arbori coniunctus; sed cum fuerit perfectus, ab arbore separatur & in terram cadens se-

Actus, ab arbore separatur & in terram cadens se-
mentina virtute producit aliam plantam. Igitur
planta genita in sui principio erat generanti con-
iuncta, in fine verò separata. Supra vegetabilia
sunt animalia, quæ habent sensum in quibus pro-
pria emanatio, quæ est sensatio, ab exteriori qui-
dem incipit, scilicet à sensibilibus, quæ formam
suam ingerunt externis sensibus, sed in interiori
terminatur: Et quantum emanatio magis processerit,
tanto magis ad intima deuenitur. Nam à sen-
sibus externis forma sensibilis procedit in ima-
ginationem, & vltius in memoriæ thesaurum.
Nec tamen est in sentientibus omninò vita perfe-
cta; quoniam emanatio fit semper ex vno in alter-
rū, nec potest sensus in seipsum reflecti causando
in seipso sui ipsius similitudinē. Est igitur supre-
mus gradus vitæ, qui est secundum intellectum;
nā quilibet intellectus in seipsum reflectitur, &
seipsum intelligere potest: causat enim in seipso
sui ipsius & aliorum similitudinem scilicet spe-
ciem expressam, in qua seipsum vel alia contem-
pletur. Vnde id, quod procedit in intellectuali
natura, est maxime intimum & coniunctum; &
quanto intellectualis natura fuerit nobilior, tan-
to intimius est id quod per actionem intelligibi-
lem in ea procedit, vt latè in d. c. explicat S. Th.

CEst ergo de ratione generationis viuentium,
quod sit à principio coniuncto modo explicato.
Quamobrem, nec rerum creatio quæ fuit à prin-
cipio viuente, sc. ab intellectu diuino, potest dici
generatio: nec artificata, quæ sunt ab intellectu
artificis per vitalem operationem, quæ est intel-
ligere, possunt dici genita; quoniam non proce-
dunt à viuente coniuncto, nec in principio, nec
in termino: & sermo est de coniunctione secundū
esse naturale: Nā de coniunctione secundū esse
intelligibile dicitur Ioan. 1. Quod factum est, in ipso
vita erat. Vnde Arist. in 8. Ethic. c. 12. dixit oportere
genitum esse magis coniunctum generanti, quā
factum facienti. Ad huius particule expositionē
plura accumulatur Molina minime necessaria.

Tertia particula est: *secundum similitudinem in eadem specie*, quæ debet intelligi per se, & ex primaria intentione generantis, & consequenter de naturali generatione; nam per accidens & præter intentionem generantis, ac præternaturaliter potest aliter euenire propter materiæ impedimentum, & tamen erit propriè generatio. Nā processus multi ex equo & alina, & generatio propriè & strictè sumpta, & mulus dicitur natus ex equo & filius equi, & tamen non procedit in similitudinē speciei, sed tantum generis: sed hoc est per accidens ac præternaturaliter, propter improportionem, seu indispositionem materiæ ex qua fit generatio. Et hoc est, quod significauit Arist. in 7. Metaph. tex. 28. in illis verbis: *Nisi quid præter naturam fiat, vt equus mulum generet*, volens dictam particulam intelligendam esse de generatione naturali, quæ per se & ex primaria intentione ad speciem similitudinem tendit in qualibet viuentis generatione, quæ est expositio D. Tho. in com. ad text. præd.

CONCLVS. huius artic. probant recentiores esse fide tenendam ex multis sacrarum litterarum oraculis & factorum Conciliorum definitionibus, ac sanctorum Patrum dictis. Præcipua Scripturarum loca sunt *Proverb. 8.* ubi dicitur in persona Sapientiæ genitæ quæ est verbum diuinum; *Nondum erant abyssi, & ego iam concepta eram.* Et post pauca: *Ante omnes colles ego parturiebar.* Et *Psalm. 2.* dicitur in persona Filij: *Dominus dixit ad me. Filius meus es tu; ego hodie genui te.* Quæ verba exponit Apost. ad Heb. 1. de diuina & æternæ ver-

Explicatur
præcipua lo-
ca S. Scriptu-
re significan-
tia diuini
verbi gene-
rationem.

na verbi generatione. Denique *Psalm. 109.* dicitur, *A Ex vtero ante luciferum genui te.* Ad quorum locorum intelligentiam considerandum est ex D. Tho. *4. con. gent. c. 11.* in humana generatione duo semper esse principia; vnum actiuum quod est in patre, & aliud passiuum quod est in matre; adeo vt in humana proli generatione, diuisa sint à natura principia & distinctis suppositis distributa. Nam actiue communicare naturam ac speciem proli, tribuitur patri: concipere vero ac parere conuenit matri. Sed cum diuina natura nihil imperfectionis admittat, nullum erit passiuum, sed actiuum tantum diuinæ generationis principium, quod Pater est, in quo excellentius vniuersa, quæ ad humanam generationem necessaria sunt, seculis imperfectionibus continentur. Quo fit vt sacræ litteræ nomina Deo tribuant, vteri, conceptus & partus, ad exprimendum iuxta modulum intelligentiæ nostræ, diuinæ generationis sacramentum. Vnde etiam Mercurius Trimegistus, vt refert Augustinus Euginus *lib. 1. de perenni philosophia, c. 23.* diuino forsit ductus afflatu diuini verbi generationem sic exprimit: *Intelligentia illa Deus, cum maris ac femina vim haberet, & vita & lumen esset, genuit verbum alteram scilicet mentem opificem.* Dei vero Patris vterus, in quo filius concipitur, est eius intellectus. Et quoniam id quod generatur, quandiu in generante manet, dicitur conceptum; idcirco vt intelligamus sapientiam genitam, quæ Filius est, non recedere à Patre, sed in eo semper manere, dicitur concepta. Sed quia dum proles in vtero continetur, nondum habet ultimam sui perfectionem, vt per se subsistat; vt ostendatur omnino perfecta, subditur *Sap. 8. Quando preparabat celos aderat cum eo cuncta componens.* Concipitur itaque diuinum verbum à Patre & in eo manet & ab eo procedit ac propria personalitate subsistit: Similitudo autem illa, qua vtitur D. Augustinus *lib. 9. de Trinit. cap. vlt.* & recentiores amplificat, sobrie ac (vt aiunt) cum grano salis est intelligenda. Est autem hæc similitudo. Quemadmodum ad materialem animalis generationem tria requiruntur, scilicet pater & mater ac feminis infusio in vterum matris, quo semine locum viri gerente scemina prægnans efficitur, proles concipitur & generatur, & tandem sequitur partus per quem proles in lucem emittitur; ita pariter ad intellectualem verbi conceptionem, & generationem tria concurrunt in nobis, obiectum actui intelligibile quasi masculus seu pater, anima seu intellectus possibilis quasi mater, & species intelligibilis impressa quasi semen, ab obiecto tanquam patre, in vterum intellectus tanquam in matris vterum transmissum loco viri, scilicet obiecti, quo semine scilicet specie, anima per intellectum efficitur prægnans, & concipit verbum quod est species expressa, tandem parit ac prolem in lucem emittit; quatenus verbum à producente, immò & ab ipsa productione & productionis principio remanet in nobis realiter distinctum. In qua similitudine cauendum est, ne dicamus obiectum esse principium conceptionis vt quod, & consequenter etiam existimemus diuinam essentiam, quæ obiectum est per se primò diuini intellectus, esse principium vt quod diuinæ conceptionis & generationis; de hoc enim fieret consequens necessariò diuinam essentiam esse Patrem diuini verbi & realiter ab eo distingui, quod est hæreticum. Accipienda est igitur Patris, quoad hoc tantum cum obiecto similitudo, vt vtrumque intelligamus in suo ordine conceptionis esse principium, quamuis v-

Augustini
similitudo

triusque sit valde differens modus ac ratio principij. Nam in materiali ac sensibili generatione patet principium est generationis vt quod; in intelligibili vero conceptione, obiectum secundum esse suum intelligibile, principium est & ratio conceptionis vt quo: intellectus autem siue potius intelligens actiuatus ipso intelligibili per speciem representato, principium est intelligibilis conceptionis & generationis vt quod. Et ex his apparet intellectus illius sacræ metaphorsæ *Psalm. 109. Ex vtero ante luciferum genui te.* Sensus enim est: Ex intellectu meo, præsentia substantiæ siue essentiæ meæ & eiusdem secum vnitæ fecundo genui te.

CONTROVERSIA VNICA.

An & quomodo sit efficax probatio conclusionis?

QVAMVIS de processione diuini verbi probetur in hoc discursu generationis propriè dictæ diffinitio quo ad singulas eius partes: de solius tamen vltimæ particule probatione nobis est hic cum expostitoribus controuersia: Nam cæterarum probationes partim ex prænotatis sunt euidenter, & partim erunt diligenter examinandæ in 4. huius q. a.

POSTREMA diffinitionis particula est, vt similitudo sit in eadem natura. Hanc de verbi diuini generatione sic probat S. D. In Deo idem est intelligere & esse: ergo processio verbi in diuinis dicitur generatio, & ipsum verbum procedens dicitur Filius. Cuius probationis vim explicat S. Tho. in *4. con. gent. c. 11.* vbi sic loquitur: Cum autem intellectus diuinus non solum sit semper in actu, sed etiam sit ipse actus purus; oportet quòd substantia intellectus diuini, sit ipsum suum intelligere, quod est actus intellectus: esse autem verbi interius concepti, siue intentionis intellecta est ipsum suum intelligere: idem ergo est esse verbi diuini, & intellectus diuini, & per consequens ipsius Dei, qui est suus intellectus: esse autem Dei est eius essentia, vel natura, quæ est idem, quod ipse Deus, verbum igitur Dei est ipsum esse diuinum, & essentia eius est ipse verus Deus. Non autem sic est de verbo intellectus humani: cum enim intellectus noster seipsum intelligit, aliud est esse intellectus, & aliud ipsum eius intelligere. Sequitur ergo, quod aliud sit esse intentionis intellecta, & aliud intellectus ipsius: cum intentionis intellecta esse sit ipsum intelligi. Vnde oportet, quod in homine intelligente seipsum, verbum interius conceptum non sit homo verus naturale hominis esse habens, sed sit homo intellectus tantum, quasi quadam similitudo hominis veri ab intellectu apprehensa. Hæc D. Thom. Cuius discursus tota vis in hoc videtur consistere, quod hæc omnia sunt idem realiter in Deo, nimirum intelligere, intelligi, esse verbi, esse intellectus, esse Dei, intellectus Dei, Deus ipse, & eius essentia. Ex quo sequitur, quod verbum Dei sit ipsum esse diuinum & essentia Dei & Deus ipse. Nam vt hic aduertit Caietanus, vbicumque intelligere, quod semper identificatur cum intelligi, est accidens, ipsum quoque verbum est accidens realiter distinctum ab intelligere & intelligi; vbi autem intelligere est esse substantiale, ipsum quoque verbum est substantia. Cum igitur in Deo intelligere sit esse substantiale, in nobis autem accidentale, ipsum quoque Dei verbum est substantia, nostrum autem accidens. Radix huius veritatis est: quia esse rei naturale consequitur essentiam rei vt eius vltima actualitas, & ad idem genus & speciem pertinet cum re, cuius esse est. Vnde quemadmodum essentia lapidis spe-

status controuersie. Sententie expostitorum, & rationes dubitantes

E

spe-

species est substantiae: essentia verò lucis species qualitatatis, ita esse lapidis ad speciem lapidis, & ad genus substantiae pertinet; esse verò lucis ad speciem atinet lucis & ad genus qualitatatis. Et quia diuinum esse, quod est idem cum essentia diuina, non potest esse actus alicuius ab eo diuersi: idcirco si esse diuinum est esse verbi, necesse est vt verbum sit idem, quod esse & essentia Dei.

Sed hunc dicendi modum cum subtili defensione Cai. & Ferr. inferius explicanda, reijcit Syluester in conflatō, quem secutus est Val. dicens expositionem Cai. nec esse satis firmam, nec satis ad rem pertinere. Eiusdem sententiae videtur fuisse Mol. qui ait probationē hanc vix apud Sectatores D. Tho. explanationem habere, quae omnino intellectum expleat; Ipsa verò communiori ac faciliiori quadam via virtutem explicat probationis. Zumellus eandem Cai. & Ferrar. explicationem reprehendit, eo quod rem exacte non aperiat & difficultatem non dissoluat ac pleraque falsa contineat. Eius rationes inter argumenta proponuntur. Proferunt autem duos modos exponendi propositionem illam *intelligi esse verbi*, distinctos (vt ipse ait) à sensu Caiet. & Ferr. quos tamen nec satis explicat nec apparet eorum distinctio à modo dicendi dictorum expositorum: quoniam in explicanda sua sententia & dissoluedis argumentis, vtitur passim doctrina & expositionibus Cai. & Ferr.

Partitio.

Vt verò breuis & perspicua quantum fieri poterit, sit proposita Controversia resolutio: proponemus primò rationes dubitandi. Secundo ex D. Th. Cai. & Ferr. proferemus & explicabimus fundamenta veritatis. Tertiò propositis singulis dicendi modis ex alijs expositoribus, ostendemus eorum minus aequam fuisse censuram in Caiet. & Ferr. Postremò deductis conclusionibus, quae contra singulas militantes aduersariorum argumenta, confutabimus.

Rationes dubitandi.

Sunt autem duae rationes dubitandi. Prima est: quia si esse verbi consistit in intelligi, sequitur quod intelligi non sit esse reale ipsius conceptus, nec sit idem quod intelligere, & consequenter quod in Deo non sit idem quod ipsum esse diuinum & ipsemet Deus. Probatur sequela: quoniam intelligi nihil reale ponit in re intellecta. Secunda ratio dubitandi est: quia actus intelligendi distinguitur realiter à verbo, & est ipsum esse intellectus in actu perfectio; igitur non potest esse ipsum esse conceptus. Consequenter probatur: quia non apparet, quomodo duo realiter ab inuicem distincta possint habere vnum & idem esse.

Resolutio. Proponitur & explicatur duo omnia veriorum minima.

Pendet huius quaestiones resolutio ex duobus communibus, & duob. alijs diuinæ naturae particularibus. PRIMVM COMMUNE est esse reale verbi quod est intelligi, & modus quo est eius esse reale. Hoc verò subtiliter hic explicat Cai. qui tria considerat in verbo mentis. Primum est quod sit intellectus in actu; ex quo sequitur vt esse verbi, quatenus sic actu intellectus est, sit intelligi; quemadmodum esse rei visae in actu, quatenus actu videtur, est videri; & esse rei imaginatae vt sic est imaginari; nec de hoc vlla potest esse dubitatio. Secundum est quod verbum sit interius intellectus, i. intra intellectum existens, vt actualis imago, & per se primò intellectus obiectum, in quo res intellecta actu intelligendi exprimitur & manifestatur intellectui. Et ex hoc sequitur, quod esse verbi in hoc consistat, quod est sic intelligi, nimirum vt intellectus interius, i. vt per se primò intellectus, in quo res intellecta exprimitur actu &

intellectui manifestatur. Hoc verò quod est sic intelligi, non est ens rationis sed reale: quoniam esse esse expressam actu similitudinem obiecti, quod est esse reale, sicut & ipsa similitudo realis est. Cuius rei argumentum est, quod cessante tali esse, nimirum intelligi sic &c. definit & ipsa similitudo, scilicet verbum ipsum, quod absque actu li intellectu passiuo non existit. Tertium sequitur ex secundo. Nam ex eo quod verbum est interius obiectum, ac per se primò intellectus, in quo &c. habet, vt sit vnū ex ijs quae ad perfectionem intellectus in actu concurrunt ex quo sequitur vt intellectio, quae est esse intellectus in actu, sit etiam esse verbi, cum verbum sit vnum, & quidem praecipuum ex ijs quae concurrunt ad perfectionem intellectus in actu; quemadmodum quia manus & pes partes quaedam sunt concurrentes ad vnus corporis humani perfectionem: ideo vno & eodem humani corporis esse subsistunt: & punctum quod ad lineam complementum concurrunt, idem habet esse cum linea.

Cum igitur ad constituendum intellectum in actu tria partium instar concurrant scilicet intellectus, species impressa, verbum, & quartum, scilicet intellectio non sit pars, sed esse intellectus in actu: erit etiam esse trium praedictorum, quamuis diuerso modo. Nam quatenus intellectio actus sumitur videlicet vt est intelligere, est esse intellectus & speciei: vt verò passiuè sumitur, prout scilicet est intelligi, est esse verbi; quae differentia pendet ex alia: quia nimirum intellectio est esse intellectus & speciei, vt principiorum à quibus elicitur & quorum est operatio; verbi verò tanquam termini ipsius intrinseci, cui per se primò conuenit intelligi. Ex qua sequitur etiam alia, videlicet vt intellectio sit esse intellectus & speciei, vt vnus completi subiecti, quia est actio immanens, cuius principium est eius subiectum; verbi verò sit esse, vt obiecti scilicet intrinseci, & per se primò intellecti, & partis intellectus in actu. Denique intelligere non ita est esse intellectus & speciei vt sit illud, quo simpliciter intellectus, & species existant in rerum natura: Cum nullo intellectu considerante sit intellectus, & in eo species per modum habitus; igitur intelligere est esse intellectus & speciei, prout sunt in actu completo in genere intelligibili & multò magis verbi; in quo ordine proprium illius esse est esse cognitum vt obiectum interius; adeò vt oppositum implicet contradictio. Nam ratio verbi consistit in hoc, vt sit terminus intrinsecus intellectionis, & obiectum interius ac per se primò intellectus, vt saepe diximus; at hac sine actuali intellectione neque esse neque intelligi possunt; igitur nec etiam diuina virtute potest verbum, seruata ratione verbi, ab actuali intellectione separari; nam hoc ipso quod fuerit ab intellectione separatum, iam non erit illius terminus, neque erit obiectum intrinsecum, nec per se primò intellectus, id est, in quo cognito tanquam imagine cognoscat obiectum extrinsecum: Nisi enim haec insint actu verbo, non erit verè verbum, sed imago simplex: Et quemadmodum implicat esse intellectionem, quae actu ab intellectu non procedat, ita pariter implicat esse verbum, quod non actu pcedat ab intellectu media intellectione; quia sicut intellectio est essentialiter operatio vitalis; ita verbum essentialiter est vitalis terminus intellectionis; de cuius ratione est actu emanare ab intrinseco principio. Et hoc esse verbi ex quo habet verbum in genere intelligibili, est etiam proprium esse verbi simpliciter, quod illi conuenit, prout qualitas quaedam est. Quamuis enim aequiuocè dicatur esse de existetia simplici-gibile.

Constituens intellectum in actu.

Intelligere est esse intellectus & speciei & verbi.

Verbi ex-
sentia sim-
pliciter se-
quitur ad
esse intelli-
gibile.

ter, & de esse in ordine intelligibilium; nam illud ponit rem simpliciter extra nihil & est ultima rei actualitas simpliciter; hoc verò minimè, sed est tantum ultima in tali genere; in re tamen proposita coincidunt esse simpliciter & esse in genere intelligibili, ut perspicue patet ex supradictis.

Nota comparationem

Ex his sequitur primò quòd intelligere in nobis, nò ita distingatur realiter à verbo, ut sit omnino distincta qualitas habes esse, sed est ipsum esse verbi, atq; ab eo distinguitur eo serè modo, quo distinguitur in rebus naturalibus esse à forma cuius est esse. Dixi autem serè; quoniam intelligere ad verbum duplicem habet respectum; vnum tanquam actio ad terminum per eam productum; aliud tanquam esse ad rem per esse existentem in actu. Quare sicut in ordine naturalium non queritur aliud esse, quo existat ipsum esse existentia, sed ipsum est quo res existit; ita in ordine intelligibilium non est querendum aliud esse intelligibile, quo ipsa intellectio existat in tali ordine, sed ipsa est esse quo fit intellectus in actu, & consequenter etiam verbum ipsa intellectione productum; quòd dico propter visionem beatificam, quæ nullum habet verbum productum, quod per eam existat.

Nota differentiam

Secundò sequitur ex dictis differentia inter intelligi respectu obiecti ad intra quod est verbū, & idem intelligi respectu obiecti ad extra quod verbo representatur. Nam intelligi nihil ponit in obiecto extrinseco, nisi relationem rationis & extrinsecam denominationem, qua dicitur intellectum; in intellectu autem ad intra siue verbo, ponit esse reale intelligibile, sc. esse imaginem rei intellectæ, & esse terminum, & obiectum intellectus.

Exemplum

Quòd quidam explicant exemplo oris corporei; Nam cum sensibiliter loquimur, duo dicimus, sc. verbum & re verbo significatam; & in re quidè significata nihil ponit nostra locutio, nisi respectum rationis & denominationem extrinsecam, qua res nuncupatur dicta vel significata; at in verbo sensibiliter prolato ponitur ipsa locutione siue dictione, totum illud esse reale quod habet: verbum enim sensibile nullum aliud habet esse quàm illud, quod ipsa prolotione suscipit, à quo proinde denominatur intrinsece dictum. Sic itaque intellectio nullum esse reale ponit in re verbo representata, sed ipsi verbo dat totum esse reale formaliter.

SECUNDVM COMMUNE est identitas ipsius intelligere, & intelligi, quod ex Ferr. in d. c. ii. probatur: In rebus sensibiliter motis eadem res sunt actio & passio; igitur similiter etiam in rebus quæ insensibiliter operantur & metaphysicè mouentur, una & eadem erit operatio, à qua principium operationis denominatur per modum agentis, & terminus operationis denominatur per modum patientis, atq; ita in proposito intelligere erit vna operatio cum intelligi, solo respectu differens; nam quatenus significatur cum habitudine ad intellectum ut à quo est, nuncupatur intelligere; quatenus autem connotat habitudinem ad terminum, sc. verbum ut intellectum, appellatur intelligi; & ideo S. D. ex hoc, quod esse intellectus est ipsum intelligere, & esse verbi est ipsum intelligi, bene deducit quòd idem est esse intellectus diuini & verbi; nam si intelligi est esse verbi & intelligi est ipsum intelligere, de primo ad vltimū sequitur, quòd esse verbi sit ipsum intelligere; & quia intelligere est esse intellectus, consequens est ut esse verbi sit ipsum esse intellectus.

Duo declarantur

PRIMUM autem speciale ac diuinæ naturæ proprium est, ut in Deo omnia vnum sint ubi non obstat relatiua oppositio. Ex quo sequitur,

non solum intelligi quod est esse verbi, idem esse quod est intelligere, sed etiam cum qualibet alia perfectione, & cum diuina natura ac Deo ipso, & cum verbo cuius est esse; & consequenter verbum idem esse quod Deus & diuina natura: cum hæc nullam inter se habeant oppositionem relatiuam: ac proinde diuinum verbum à dicente procedere in eadem non solum specie, sed etiā numero natura; atque ideo eius processionem esse verè ac propriè generationem, & verbum ipsum esse genitum ac Filium.

SECUNDVM SPECIALE est intelligere diuinum posse dupliciter sumi; vno modo ut est personæ Patris, & sic idem est quod dicere & generare, quod est notionale ac proprium Patris, & distinguitur realiter ab intelligi, prout idem est quod dici & generari, & ab ipso verbo expresso & generato propter oppositionem relatiuam: & hoc modo non sumit intelligere S. Th. in probatione vltimæ particulæ cum ait in Deo idem esse intelligere & esse. Alio modo sumitur intelligere absolute; & sic idem est intelligere & intelligi, quocunque modo sumatur intelligi; quia omne absolutum in diuinis idem est cum quolibet absoluto, & cum quolibet etiam relatiuo; & hoc modo sumit S. D. intelligere in dicta probatione. In 4. verò cont. gen. ubi ait, intelligere & intelligi idè esse, sumit etiam intelligi absolute, sic enim propriè est esse verbi, & idem cum intelligere conuertibiliter; nam prout idè est, quod generari formaliter, relatio est per modum operationis significata, quæ non est idem conuertibiliter cum intelligere: quia hoc commune est, illud autem est verbi proprium.

Quomodo autem intelligere sit esse intelligētis, siue intellectus in actu, & sit idem non solum realiter, sed etiam formaliter quòd esse Dei, latè explicauimus sup. q. 14. a. 5.

IAM VERO ex dictis, de recentiorum expositionibus, non est difficile iudicare. Et in primis ait Val. rationem consequentiæ esse, quia si intelligere diuinum, propterea quod est in Deo, est ipse Deus, habens proinde naturam & esse diuinum: eodem etiam modo verbum diuinum, cum etiam ipsum maneat & sit in Deo, est ipse Deus. Omisit enim id, vnde pendet tota efficacia argumenti, quod ex proprijs ipsius intelligere & verbi deducitur: nimirum, idètitatem ipsius intelligere cū intelligi; ex quo infertur, quòd intelligi sit idem quod esse & essentia Dei, & quod Deus ipse, & consequenter etiam verbum sit Deus ut supra deduximus. Secundum autè dictum expositorum ratio D. Th. non procedit, nisi ex valde communibus: Et quemadmodum in antecedente assumpsit intelligere, potuisset quamlibet aliā assumere Dei perfectionem, puta potentiam aut intellectum & voluntatem, sic arguendo: si potentia diuina, propterea quòd est in Deo, est idem quod ipsemet Deus &c. eodem etiam modo verbum diuinum &c. Constat enim eandem esse vim argumenti quauis assumpta diuina perfectione in antecedente.

Et eodem morbo laborat expositio Mol. quāuis propriè videatur ad veritatē accedere; ait enim sensum hunc esse probationis D. Th. quia intelligere essentiale & esse atque adè essentia in Deo sunt idem, sit ut verbum quoad absolutum quod includit, & ratione cuius habet quòd sit imago & similitudo Patris, procedat ut simile in eadem numero natura & essentia cum Patre. Nam quòd verbum includat intelligere absolute sumptum, hic non probatur, nec probari potest ex proprijs & immediatis, nisi per hoc, quòd intellige-

2. speciale.

Ex præd. ait Val. rationem consequentiæ esse, quia si intelligere diuinum, propterea quod est in Deo, est ipse Deus, habens proinde naturam & esse diuinum: eodem etiam modo verbum diuinum, cum etiam ipsum maneat & sit in Deo, est ipse Deus.

Mol. expositiorescitur.

ligere est idem cum intelligi, quod est esse verbi. A Nec verum est, quod ratione talis essentialis verbum sit imago, sed ex propria ratione qua ab eo distinguitur.

*Zum. expo-
sitis resic.*

Quod autem ait Zumell. propositionem illam D. Th. intelligi est esse verbi exponi posse probabiliter de intelligi, non secundum eam rationem qua dicitur de re intellecta per denominationem extrinsecam, sed eo modo quo dicitur de ipsa ratione, quae est imago, per quam denominatur res intellecta: adeo, ut ipsa imago siue verbum sit ipsum intelligi, & contra: & secundum hoc rationem D. Th. sic procedere: Idem est quo res aliqua dicitur intelligens, & quo res cognita dicuntur intellecta; Ergo sicut Deus per suum esse est intelligens, ita illud idem esse est ipsum intelligi, a quo res ab eo cognita denominatur intellecta; Ergo & verbum diuinum habet illud esse idem, quod est intelligi: Hoc inquam nulla ratione potest subsistere; Nam communiter loquendo de verbo & intelligi, ut modo loquimur cum D. Tho. in illa propositione falsum est in doctrina D. Th. verbum idem esse quod intelligi. Et praeterea quae sup. diximus de ratione verbi, ac praesertim verbum esse obiectum interius, ac per se primo intellectum & terminum intellectione productum: manifeste conuincunt verbum nostrum ab intelligi realiter esse distinctum. Nec sequitur formaliter loquendo, ex hoc quod idem est, quo res aliqua dicitur intelligens, & quo res cognita dicuntur intellecta: quod sicut Deus per suum esse est intelligens, ita per illud idem esse sit ipsum intelligi, sumendo intelligi proprie pro operatione passiuæ; quia id quo tanquam medio res aliqua dicitur intelligens, & quo etiam res dicitur cognita, est similitudo & verbum ipsum; nec tamen sequitur, ergo id quo res dicitur intelligens vel intellecta tanquam medio est ipsum intelligi; nam intelligi non est id, quo res dicitur intelligi tanquam medio, sed tanquam operatione passiuæ sumpta: nisi apud eos qui verbum ab actu intelligendi non distinguunt. Praeterea falsum est, quod esse diuinum sit illud, quo Deus intelligit, formaliter loquendo. Denique falsum est, verbum esse id, quo Pater intelligit: sic enim Pater esset Sapiens Sapiencia genita.

Alia vero interpretatio eiusdem Expositoris est, quod intelligere est esse verbi: quia vel per actum intelligendi verbum existit (ut ait Cai. & Ferrarier.) aut quia ad ipsum intelligere consequitur esse, quo verbum existit: vel coincidit cum expositione Cai. si de existere simpliciter loquatur, & non tantum de esse in tali ordine; vel secundum membrum non est verum; nam, ut diximus, esse in tali ordine est idem quod esse simpliciter in hac materia scilicet verbi. Ad rationes autem dubitandi in principio positas patet responsio ex dictis. Nec impossibile est plura distincta realiter eodem esse gaudere; ut patet de materia prima & composito, quorum est vnum esse.

*Conclusio-
nes dedu-
ctae, & pro-
batae.*

PRIMA CONCL. Intelligi ut intellectum interius, id est, ut per se primo intellectum in quo res intellecta manifestatur intellectui, est esse verbi, tam simpliciter quam in genere intelligibilium. Hac patet ex dictis.

SECUNDA CONCLVS. Intellectio est esse intellectus speciei & verbi, sed diuerso modo. Hac probata fuit ex doctrina Cai. Videnda sunt etiam ea quae diximus sup. q. 14. a. 4. & q. 12. a. 2.

TERTIA CONCL. Intelligere & intelligi sunt eadem operatio realiter diuerso modo concepta & significata.

QUARTA CONCLVSIO. Ex identitate ipsius intelligere & intelligi, tanquam ex proprio & innato principio, probatur in Deo verbi processionem esse generationem: adiuncta ad argumenti complementum, ceterarum omnium perfectionum identitate, tam inter se, quam cum personalibus & notionalibus. Hac patet ex dictis.

CONTRA secundam concl. arg. Sylu. Quia si intellectio est esse intellectus, speciei & verbi, sequitur quod aliquando esset esse verbi vel speciei sine verbo & sine specie; At consequ. est absurdum, ergo & antecedens. Probatur sequela; quia intellectus est aliquando sine specie, & species sine verbo, & tamen non sunt sine suo esse; quia nulla res est sine suo esse: ergo erit aliquando esse speciei sine specie, & esse verbi sine verbo. Falsitas autem consequentis probatur; quia tunc esset perfectio sine perfectibili in his, quae non faciunt vnum per se ut actus primus & secundus; quod est ridiculum. Resp. nullam esse consequ. Sol. Nam cum esse intellectus & speciei ac verbi in genere intelligibili sit intelligere, quod non est sine verbo: nunquam erit esse verbi sine verbo. Ad probat. autem dico nullam rem esse sine suo esse simpliciter, quo est extra nihil: potest tamen esse sine tali esse, quod non est eius esse simpliciter; sicut in proposito, intellectus habet esse existens, antequam recipiat speciem; & species habet esse existentiae cessante intellectione: tamen non habent esse actuale sed potentiale tantum, in genere intelligibilium sine intellectione per quam fit intellectus in actu.

CONTRA eandem concl. arg. Zum. Primo: Si verbum & actus intelligendi sunt duae qualitates realiter distinctae; ergo vnaquaeque habet suum esse existentiae sibi proportionatum & identificatum; ergo neutra est esse existentiae alterius. Resp. nulla esse consequ. Nam licet intelligere sit qualitas; cum hoc tamen habet ut sit vltima actualitas, & consequenter sit formaliter esse verbi, tamen in genere cognoscibilium siue intelligibilium, quam in genere rerum.

Secundo: Licet vna res sit ab alia ut terminus ab actione, non ideo vna res est esse alterius: sicut illuminatio formaliter non est esse luminis. Resp. Soluit. argument. peccare secundum fallaciam, quae est secundum non causam ut causam. Nam causa ob quam intelligere est esse verbi in genere intelligibilium, non est quia verbum producat per intelligere, sed quia intelligere est vltima actualitas in tali genere, & consequenter hoc ipso est esse eorum, quae sunt in tali genere ut sic.

Tertio: Dato quod verbum sit imago, in qua res ad extra cognoscitur tanquam in obiecto proximo; tamen in illa imagine potest distinguere esse proprium & intrinsecum ab esse cognito. nam illud esse representatiuum obiecti ad extra, & illud esse imaginis adhuc haberet, quauis non intelligeretur actu, posset namque Deus conseruare illam imaginem nullo intelligente aliquid in illa ergo intelligi etiam respectu illius imaginis, esset denominatio extrinseca, & non aliquid illi inherens. Resp. falsum esse anteced. Ad probat. nego consequ. quia in eo casu tolleretur ratio verbi, de cuius ratione est ut sit terminus intrinsecus intellectionis.

Quarto: Beati non formant verbum, & Deus est obiectio 4. intra intellectum beatorum ut intellectus ab ipsis & concurret ad perfectionem intellectus in actu; & tamen intelligi non est esse Dei secundum intrinsecam denominationem; ergo &c. Resp. nulla esse consequ. Nam Deus non concurret in visione beata ad perfectionem intellectus in actu ut pars; cum non sit eiusdem ordinis cum intellectu creato; sed concurret ut primum principium & fons in-

tellectus in actu; Nam omnis actualitas in genere A
intelligibilium deriuatur à prima actualitate per
essentiã intelligibili, quã est diuina essentia, quã
speciali & ineffabili modo concurret cum intel-
lectu beati ad actum visionis, supplens vices spe-
ciei & verbi seclusis imperfectionibus; quarum
vna est, quod species & verbum actuentur per
intelligere creatum realiter ab eis distinctum.

Edi. cont. 4.
concl.

fol.

CONTRA quartam concl. est hoc arg. Manus
hominis & pes habent idem esse, cum per eadem
numero formam sint; & similiter materia & for-
ma; tamen manus non est pes, sed sunt duæ sub-
stantie; nec materia est forma; ergo non sufficiẽ-
ter concluditur in d. c. 11. intellectum & verbum i-
dem esse in Deo, ex hoc quod habent idem esse.
Resp. primò cum Ferrar. rationem D. Th. non esse
accipiendam vt vniuersalem in omni natura, sed
in simplicibus tantum, qualis est intellectus di-
uinus & id quod in ipso est. Secundo dico ratio-
nem D. Th. non procedere ex sola identitate esse
ipius intellectus & verbi, sed etiam ex identitate
cæterarum perfectionum &c.

ARTICVLVS III.

Vtrum sit in diuinis alia processio à generatio-
ne verbi.

162
1. dist. 18. q.
1. a. 2. c. 4.
cont. c. 23. fi.
c. por. q.
10. a. 2.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quod non sit
in diuinis alia processio à generatione verbi. Ea-
dem enim ratione erit aliqua alia processio ab illa alia
processione: & sic procederet in infinitum, quod est in-
conueniens. Standum est igitur in prima, vt sit vna
tantum processio in diuinis.

163
c.

2. Præterea. In omni natura inuenitur tantum v-
nus modus communicationis illius nature. c. Et hoc ideo
est, quia operationes secundum terminos habent vnitatem,
& diuersitatem. Sed processio in diuinis non est nisi
secundum communicationem diuine nature. Cum igitur
sit vna tantum natura diuina (vt supra ostensum
est) relinquitur, quod vna sit tantum processio in diuinis.

q. 11. a. 3.

3. Præterea. Si sit in diuinis alia processio ab intelli-
gibili processione verbi, non erit nisi processio amoris, quæ
est secundum voluntatis operationem. Sed talis proces-
sio non potest esse alia à processione intellectus intelli-
gibili: quia voluntas in Deo non est aliud ab intellectu, vt
supra ostensum est. Ergo in Deo non est alia processio
præter processionem verbi.

q. 19. a. 1.

Sed contra est, quod Spiritus S. procedit à Patre, vt
dicitur 1o. 15. Ipse autem est alius à Filio, secundum illud
Ioann. 14. Rogabo patrem meum: & alium paracletum
dabit vobis. Ergo in diuinis est alia processio præter pro-
cessionem verbi.

Respondeo. Dicendum, quod in diuinis sunt duæ pro-
cessionēs, scilicet processio verbi, & quedam alia.

Ad cuius euidentiam considerandum est, quod in di-
uinis non est processio nisi secundum actionem, quæ non
tendit in aliquid extrinsecum, sed manet in ipso agen-
te. Huiusmodi autem actio in intellectuali natura est actio
intellectus, & actio voluntatis. Processio autem verbi
attenditur secundum actionem intelligibilem. Secun-
dum autem operationem voluntatis inuenitur in nobis
quedam alia processio, scilicet processio amoris, secundum quã
amatum est in amante, sicut per conceptionem verbi,
res dicta, vel intellecta, est in intelligente. Vnde & præter
processionem verbi, ponitur alia processio in diuinis, quæ
est processio amoris.

Ad Primum ergo dicendum, quod non est necessa-
rium procedere in diuinis processionibus in infinitum.
Processio enim, quæ est ad intra in intellectuali natura,
terminatur in processione voluntatis.

Ad Secundum dicendum, quod quicquid est in Deo, est
Deus, vt supra ostensum est. Quod non contingit in alijs

4.

rebus. Et ideo per quamlibet processionem, quæ non est
ad extra, communicatur diuina natura, non autem a-
lia natura.

Ad tertium dicendum, quod licet in Deo non sit a-
liud voluntas & intellectus, tamen de ratione voluntatis
& intellectus est, quod processionēs, quæ sunt secundum
actionem virtutis, se habeant secundum quendam ordi-
nem. Non enim est processio amoris nisi in ordine ad
processionem verbi. Nihil enim potest voluntate ama-
ri, nisi sit intellectu conceptum. Sicut igitur attenditur
quidam ordo verbi ad principium à quo procedit, licet
in diuinis sit eadem substantia intellectus, & conceptio
intellectus, ita licet in Deo sit idem voluntas, & intel-
lectus, tamen quia de ratione amoris est, quod non pro-
cedat nisi à conceptione intellectus, habet ordinis distin-
ctionem processio amoris à processione verbi in diuinis.

Ratio ordinis, & Sensus quæsit.

RATIO amoris prout conuenit intellectuali
nature, postulat, vt ab intellectu cõceptione
procedat, vt dicitur hic in resp. ad 3. Igitur tra-
dicta processionis diuini verbi notitia, sequitur im-
mediatè processionis diuini amoris articulus. De
qua processione primò querit an sit & quid sit, quæ
duo simul in hoc explicatur articulo; in quo non
solū probatur esse processionē amoris in diuinis,
sed assertur etiã propria ratio distinctionis realis
à processione verbi. Quam distinctionis rationē
ex propria processionis, quæ secundum voluntatē
est, natura desumit A. D. in d. resp. ad 3. Tres sunt
in quæsito particule, ex quarum explicatione depẽ-
det ei intelligetia. Prima est dictio illa alia, quæ
significat verã alietatē; & quia coniungitur cū ver-
bo sit, quod realitatem importat; denotat alietatē
realem; non enim, vt hic aduertit Cai. verã esset a-
lietas processionum, si non esset realis. Secunda est
dictio in, quæ propriè sumitur, prout denotat
modum essendi in aliquo formaliter. Tertia est
vox illa diuinis, quæ strictissime sumitur pro ijs
quæ verè sunt Deus: Nam quicquid formaliter
est in Deo, est ipse Deus; ac proinde querere vtrū
in diuinis præter generationem verbi sit alia pro-
cessio, est querere vtrum quemadmodum per eã
processionē quæ est verbi generatio procedit Fili-
us, qui est verus Deus: ita per aliquam aliam e-
manationem procedat alia persona, quæ sit verè
Deus. Quæ fuit quæstio tractata & definita in Cõ-
cilio 1. Constantinopolitano contra Macedo-
nium, qui negabat Spiritum S. esse verum Deum.

Forma Textus.

CONCL. est: In diuinis, præter processionem verbi, est
alia processio, quæ est processio amoris. Proba-
tur: In natura Intellectuali apud nos, præter pro-
cessionem verbi secundum actionem intelligibi-
lem, est alia processio, scilicet amoris secundum ope-
rationem voluntatis; Ergo in diuinis præter pro-
cessionem verbi, est alia processio &c. Antec. pro-
batur ex proportionali similitudine inter dictas
duas processionēs; quia sicut per conceptionē ver-
bi intellectum est in intelligente, ita per proces-
sionem amoris amatum est in amante. Conseq.
probatur: quia in diuinis non est processio, nisi
secundum actionem immanentē nature intellec-
tualis, quæ actio immanēs in natura intellectu-
ali est duplex scilicet intellectus & voluntatis actio.

Expositio Textus.

DOCTRINÆ huius explicatio pendet ex
multis pro subsequētis immediatè contro-
uerſiæ resolutione notandis; ex quibus perspicue
fient rationes terminorū, & vis discursus S. Th.
& alia quedam ad seq. a. & q. 37. cognitionem ne-
cessaria.

PRI-

PRIMA CONTROVERSIA.

An per actum voluntatis producat aliquid, quod sit terminus eiusdem actus intrinsecus?

Sensu qua-
sit, & opi-
niones Do-
ctorum.

QVAESTIO hæc est de voluntatis actu absolute, abstrahendo ab humano, Angelico & diuino: quamvis recentiores ad solum nostræ voluntatis actum controuerſiam arctare videantur, ob eam causam; quod ea quæ ad humanam pertinent voluntatem, euidentiora nobis sint, & ex ijs quæ de diuinæ voluntatis actu fide credita sunt, esse rationi consona, & euidenter credibilia videamus. Sed quamvis de hoc, vt præcipuo discursus principio, sit disputatio; rationes tamen quas hic & alibi producit S. Th. ad processione amoris in voluntate probandam ex natura voluntatis & actus eius absolute procedunt. Sit igitur æquæ lata & absoluta proposita quaestionis materia; nec de sola termini productione quaerimus, verum etiam de propria illius causa & de modo & qualitate termini.

SCO TVS in 1. diff. 6. & 7. negat per actum voluntatis aliquid produci, quod sit terminus volitionis; sed affirmat actum ipsum volitionis, quem ait esse non actionem sed qualitatem, produci per actionem proprie dictam, quæ est clicere volitionem, esseque volitionem terminum actionis productæ. Eandem sententiam sequitur Sylu. super hoc a.

Mol. duo dicit. Primum: Cai. & alij qui ea ratione verbum constituendum esse censent, vt in eo tanquam in obiecto cognito principale obiectum agnosceretur, vix assignant rationem ob quam eiusmodi terminus constitui debeat. Secundum: Ratio cur admitti debeat prædictus terminus ea est, quia implicat contradictionem esse actionem, quin producat aliquem terminum. Cum itaque volitio sit actio & non qualitas, necesse est per eam terminum produci, qui sit de prædicamento qualitatis, cum nullus alius fingi possit.

Sed D. Th. & eius Schola longe aliter de processione amoris, quæ est per actum voluntatis, philosophantur vt ex sequentibus apparebit.

Resolutio.
Quæ sit con-
uenientia, &
differentia
processionum
verbi, & a-
moris præ-
sertim quo
ad nominum
proprietas
res.

CUM IN diuinis sint duæ processiones: vna per modum intellectus quæ est processio verbi; alia per modum voluntatis quæ est processio amoris; quoniam vt ait S. Thom. in 1. q. 37. a. 1. prior est magis nota nobis, ideo ad singula significanda quæ in ea considerari possunt, propria fuerunt inuenta vocabula. Nam diuini verbi processio dicitur generatio, conceptio & dicere; id verò quod procedit, nuncupatur genitum, Filius conceptus & verbum. At amoris processio & ea quæ naturaliter attinent ad eius complementum, quia nobis occultiora sunt, non ita proprijs fuere nominibus designata. Nam processio amoris appellatur amor, spiratio & processio; Id verò quod procedit, proprio nō gaudet nomine, sed nuncupatur amor, dilectio, donum & Spiritus Sanctus: quæ nomina secundū se communia sunt tribus in vna deitate personis: sed notionaliter sumpta propria sunt personæ procedenti per actum voluntatis. In hoc tamen conuenit processio, quæ est secundum voluntatem cum ea quæ est secundum intellectum, quod sicut ex hoc, quod aliquis rem aliquam intelligit, prouenit quædam actualis conceptio rei intellectæ in intelligente, quæ dicitur verbum; ita ex hoc quod aliquis rem aliquam amat, pro-

Auenit, inquit S. Thom. quædam impressio rei amata in amantis affectu, secundum quam amatum dicitur esse in amante: quemadmodum intellectum est in intelligente. Cum igitur seipsum aliquis intelligit & amat, est in seipso non solum per identitatem rei, sed etiam vt intellectum in intelligente & vt amatum in amante.

SED AD maiorum dictorum explicationem sciendum est secundo tria esse in vtraque processione: Primum est actio ipsa puta intellectio vel volitio, quæ significatur cum habitudine ad re intellectam vel amatam. Secundum est habitudo principij ad id quod procedit. Tertium est habitudo procedentis ad principium à quo procedit. Exempli gratia, in processione quæ est secundum intellectum, primò est ipsum intelligere, quod significat actionem intelligentis cum respectu ad rem intellectam; & quoniam hæc actio cum dicto respectu communis est tribus personis & Deo conuenit vt Deus est; idcirco intelligere essentialiter tantum dicitur. Secundò in eadem processione est respectus principij ad id quod ex principio procedit: hunc autem respectum importat dicere; nam dicere est verbum proferre, quo res verbo representata dicitur: consequens ergo est vt dicere primò significet habitudinem ad verbum procedens, secundariò autem ad re verbo dictam: cū præsertim dicere formaliter includat intelligere, vt ante diximus. Quo fit vt in diuinis dicere sit notionale proprie loquendo, ob dictam habitudinem vni tantum personæ scilicet Patri dicenti propriam primò significatam. Tertiò in dicta processione quæ est secundum intellectum, est habitudo procedentis ad suum principium, hæc verò importatur nomine verbi: & ideo verbum in diuinis dicitur personaliter.

Tria in processione verbi, & eorum nomina.

Cum itaque tria prædicta sint etiam in processione, quæ est secundum voluntatem: propria tamen, ob assignatam superius causam, non habent vocabula; vnde nomina quæ significant habitudinem amantis ad rem amatam, vt dilectio & amor, quæ tribus communia sunt personis, adaptantur ad significandas etiam duas alias habitudines, nimirum eam quæ est principij ad id quod ex principio procedit: & ipsius affectionis procedentis ad principium ipsum. Itaque nomine amoris vel dilectionis quandoque significamus actum amantis cum sola habitudine ad rem amatam; & hoc modo sumitur essentialiter amor siue dilectio; quandoque denotamus habitudinem amantis ad affectionem procedentem per actum amoris: & sic accipitur notionaliter & significat proprietatem notionalem communem Patri & Filio, quæ est spiratio actiua; quandoque tandem significamus habitudinem affectionis ad suum principium: & hoc modo significat ipsum Spiritum sanctum vel eius passiuam originem: in hoc enim sensu nomen amoris importat amorem procedentem: quemadmodum si verbum diceremus intelligentiam conceptam vel sapientiam genitam. Et similiter etiam diligere dupliciter sumitur scilicet essentialiter vt significat actum cum habitudine diligentis ad rem dilectam; & notionaliter vt significat habitudinem diligentis ad affectionem siue impressionem siue terminum per dilectionem productum.

Tria in processione amoris, & eorum nomina.

TERTIO obseruandum est ex D. Th. 1. 2. q. 28. Amor in 1. vnionem tripliciter ad amorem pertinere, tres uniones siue vt ait S. D. ad amorem se habere: Nam quædam vnio præcedit amorem & causa illius est: & paratur vnio hæc in amore quo quis seipsum amat vnio sub-

intelle. Hic
nis: & ex-
plicatur
quomodo a-
manti sit in
amante & e-
conuerso.

stantialis est; in amore verò quo quis amat alia, A
causa illius est vnio similitudinis in natura vel
qualitate. Quædam autem vnio est essentialiter
amor ipse, & hæc est vnio secundum coaptatio-
nem affectus siue complacentiam: quæ quidem
vnio assimilatur vnioni substantiali; Nam amas
in amore amicitie se habet ad amatum vt ad se-
ipsum; in amore autem concupiscentie vt ad ali-
quid sui. Demum est quædam vnio amore po-
sterior & eius effectus; & hæc est vnio realis eo
modo quo amor conuenit, vt scilicet amici collo-
quantur, sit inter eos familiaris conuictus &
consuetudo. Si itaque comparentur amor & in-
tellectio quo ad omnes vnitates vtrique seorsum
congruentes: maior apparebit amoris quam in-
tellectionis vnio: nam realem vnitatem efficit am-
mor; intellectio verò solum vnit secundum esse
intelligibile. Quod si fiat comparatio secundum
eam solum vnionem, quam vterque; scilicet amor
& intellectio formaliter efficit: sic longe maior
est intellectio vnio quam amoris: quoniam,
vt ait Auerroes in 3. de Anima; magis sit vnum ex
intellectu & intelligibili, quam ex materia &
forma; nam intellectus in actu est intellectum in
actu, amans autem non est amatum in actu, ac
proinde intellectio facit formaliter intellectum
esse rem intellectam in actu; amor verò non fa-
cit formaliter amantem esse rem amatam, sed ef-
ficat amatum, & e contra scilicet amatum vt a-
mantem in amore amicitie; in amore verò con-
cupiscentie facit amantem se habere ad amatum
vt ad aliquid sui nimirum amantis: maius autem
est esse aliquid, quam se habere ad illud vt ad se-
ipsum, vel vt ad aliquid sui; igitur maior est for-
malis vnio cognitionis quam amoris.

ANAPROPS.

QUARTO notandum est tribus modis (quod
attinet ad rem præsentem) dici aliquid esse in
alio; vno modo per identitatem essentiae: sicut
in diuinis Filius est in Patre, & e conuerso. Se-
cundo per similitudinem: sicut cognitum est in
cognoscente. Tercio per impulsu siue inclina-
tionem aut complacentiam per quam est impres-
sum amatum in amantis affectu, vt vel delecte-
tur in eo, aut in bonis eius eo præsentem, vel si
fuerit absens, per desiderium tendat in ipsum a-
matum per amorem amicitie, vel in bona, quæ
vult amato per amorem concupiscentie. E con-
uerso autem dicitur amans esse in amato; Per a-
morem quidem concupiscentie: quatenus non
requiescit in quacunque extrinseca aut superfi-
ciali adeptione vel fruitione amati; sed quærit a-
liquo modo amatum perfecte habere, quasi ad
intima illius perueniens. Per amorem autem a-
micitie dicitur amans esse in amato: quatenus æ-
stimat bona vel mala amici sicut sua, & volunta-
tem amici tanquam suam; adeo vt in amico suo
videatur ipse bona vel mala pati, quasi idem fa-
ctus amico; sicut e contra dicitur amatum esse in
amante, inquantum amas vult & agit propter amicum
sicut propter seipsum: quasi reputans amicum idem
sibi, vt ait S. Th. 1. 2. q. 28. a. 2. quo loco vide, si
placet, materiam hanc latius explicatam, & in-
terpretationem Caietani perspicuam. Et quoniam
amatum, vt diximus, est in amante per inclina-
tionem siue complacentiam, quæ etiam nuncu-
patur impulsus; idcirco vt ait S. D. in 4. contra
gent. cap. 19. amatum est in amantis voluntate vt
inclinans & quodammodo impellens intrinsecus
amantem in ipsam rem amatam. Quapropter, vt hic
aduertit Cai. fieri vt amatum in voluntate non est
fieri vt tractum, sed vt trahens ipsam voluntatem;
& amari non est trahi sed trahere amantem; quod
non aduertit Aure. apud Capr. in 1. distinct. 10.

Postremo obseruandum est multiplex con-
uenientia & differentia, inter actum intellectus
& voluntatis. Conueniunt enim primo; quod sicut
per actum intellectus producit aliquid reale
quod est terminus illius intrinsecus: ita per actum
voluntatis emanat quidam intrinsecus illius ter-
minus, vt docet hic S. Thom. & infra q. 37. a. 1.
& omnes Thomistæ communiter; Et manifesta-
tur exemplo motus localis impulsui, quo mo-
uens imprimit mobili vim quandam & impe-
tum, quo mobile propendet in terminum: vt
patet in sagitta vi proicientis emissâ. Secundo
sicut verbum non est habitualis sed actualis si-
militudo expressa: ita terminus per volitionem
productus non est habitualis inclinatio, sed est
terminus complens actuale inclinationem, &
ad eam pertinens: sicut verbum pertinet ad a-
ctuale intellectionem vt eius complementum.
Tercio sicut id, quod per actum intellectionis
producit, non durat nisi dum intellectio per-
seuerat; ita id quod per actum volitionis ema-
nat, non durat nisi manente volitione: Quæ co-
uenientia sequitur ex præcedente; Nam quod a-
ctuale tantum est operationis intrinsecus ter-
minus & eius complementum: impossibile est ea
non existente manere, cum ex ea & in ea tantum
existat.

Actus intelle-
ctus & vo-
luntatis ha-
bere triplicem
conuenientiam,
& quinque
differentias.

Differunt autem actus intellectus & volunta-
tis: Primo, quod terminus intrinsecus intellectio-
nis est eius obiectum per se primo: sed volitio-
nis intrinsecus terminus non est eius obiectum.
Probatur ex differentia inter obiectum & modum
operandi intellectus & voluntatis: Nam vt ait
Philosophus in 6. metaph. tex. 8. obiectum intel-
lectus quod est verum est in intellectu; Bonum
autem quod est obiectum voluntatis in rebus
existit. Et S. D. in art. seq. & alibi sæpe statuit dif-
ferentiam inter intellectum & voluntatem: quod
intellectus fit in actu per hoc quod res intelle-
cta est in intellectu per suam similitudinem; vo-
luntas autem fit in actu non per hoc quod aliqua
similitudo voliti sit in voluntate sed ex hoc quod
voluntas habet quandam inclinationem in rem
volitam; igitur obiectum per se primo intelle-
ctus est in intellectu: obiectum autem per se pri-
mo voluntatis non erit in voluntate sed in re-
bus, vt magis patebit in seq. a. Secundo differunt,
quod terminus intrinsecus intellectionis est for-
malis similitudo rei intellectæ: sed terminus in-
trinsecus volitionis non est similitudo rei voli-
tæ. Hæc differentia sequitur ex præcedenti: &
probatur à D. Th. in a. seq. ubi etiam ab inter-
pretibus explicatur vberissime. Tercio differunt,
eo quod res siue qualitas illa quæ terminus est in
intellectu, modum habet ac nomen termini:
verbum enim est quod dicitur, & conceptio est
id quod in vtero concipientis formatur. Cum
itaque verbum & conceptio, rem ab intellectu
specie intelligibili perfecto procedentem & in
ipso manentem significant, terminum designant
intrinsecum actus intelligendi eiusdem comple-
tuum; ob eam præcipue causam quod prædictis
nominibus importatur rei cognitæ similitudo
per modum obiecti, vt in præcedentibus satis
ostendimus. Res verò siue qualitas terminans
actum voluntatis, quamuis secundum rem sit
terminus, nec modum tamen nec nomen habet
termini; est enim & significatur vt inclinatio in
aliud tendens: conditio verò est non termini
sed viæ in aliud tendere, vt hic scite notat Cai.
Quamobrem S. Thom. de veritate quest. 4. a. 4.
2. ad 7. dixit in voluntate nihil procedere nisi
per modum operationis, secus autem esse in intelle-
ctu.

actu. Quod dicitur Capr. in 1. dist. 18. q. 1. Sylu. in consilio, & Ferr. in 4. contragent. c. 19. in ultima dubitatione censent intelligendum esse, vt excludat tantum à voluntate procedens siue productum, quod sit similitudo rei volitæ, & quod sit obiectum voluntatis ad modum voliti; non autem omne operatum aut productum; quam expositionem sequitur Iauellus, Torres & alij recentiores. Vnde non est audiendus Zum. affirmans D. Tho. mutasse sententiam. *Quarò differunt*, quoniam in intellectionis actu obiectum intellectus media similitudine expressa, siue verbo per actum intelligendi productum in intellectu, trahitur ad ipsum intellectum; At obiectum voluntatis non trahitur ad voluntatem per impulsum illum productum, sed potius trahit & rapit ad se voluntatem; nam licet amatum fiat in amante per impulsum illum, non fit tamen in ipso vt tractum, sed vt trahens, vt ante diximus cum D. Thom. & Cai. *Postremò differunt* actus intellectionis & volitionis in modo vnionis vtrique conuenienti vt ex prædictis eluceat.

Conclusio
non deducit
se, & probat.

Molins cen-
sura vana.

PRIMA CONCL. Per actum voluntatis produ-
citur aliquid reale, quod est terminus intrinsecus actus
voluntatis, & appellatur inclinatio, impulsus, amor &
affectio. Probatur: quia volitioni non minus de-
betur perfectio & complementum, quam intel-
lectioni: Sed hæc completur intrinseco termino
quod est verbum; Ergò etiam illa completur im-
pulsu productum vt intrinseco termino. Ex quo
patet vanam esse censuram Mol. prædictam.
Causa verò ab eo assignata nulla est; ait enim ra-
tionem cur admittatur terminus productus in
voluntate, eam esse: quia implicat contradic-
tionem esse actionem, quin producat aliquem ter-
minum; superius enim ostendimus falsitatem as-
sumpti; nam nec actiones immanentes pro-
priè actiones sunt, nec omnes sunt producti-
uæ, vt aptè probauimus de actu sensus ex-
terni.

SECUNDA CONCL. Hic terminus pertinet ad
complementum actus secundi, nec durat nisi eodem ac-
tu, siue operatione manente.

TERTIA CONCL. Est per antedictum termi-
num fiat vno rei amate in amante, adeo vt non solū
amans sit in amato, sed amatum etiam sit in amante;
nō tamen hic terminus est obiectum voluntatis intrin-
secum, nec similitudo rei amate. Hæc patet ex di-
ctis, & videtur esse contra Ferrariensem in di-
cto cap. 19. vbi ait per affectionem siue compla-
centiam quæ est amor, amans esse quodammodo
rem amatam, sicut vna res quæ est alteri propor-
tionata, & est principium motuum in illam, est
quodammodo ipsa. Sed longè aliud est rem ali-
quam esse in aliquo, & illud in quo res est, esse
rem illam quæ in eo est, præsertim si res in alio
existens nō sit ab eo dependens vt effectus à cau-
sa: & valde differunt vnum esse aliud, & vnum
se habere ad aliud, vt ad seipsum, vel vt ad ali-
quid sui, vt supra notauimus cum Cai. Sed quia
Ferr. dictione illa quodammodo, sententiam suam
ita moderatur, vt improprium etiam sensum
admittat; non multum videtur à scopo deui-
asse.

QUARTA CONCL. Quamuis quod actu volun-
tatis producit, sit vere terminus: nec modum tamē,
nec nomen habet termini, sed vie.

CONTRA primam concl. sunt argum. quæ
proponunt & soluant Caiet. Ban. Zumel. &
alij.

CONTRA tertiam concl. sunt argum. Aur.

apud Capr. quorum vim proponit hoc loco
Cai. & soluit, quem alij sequuntur interpretes.
Contra eandem concl. est argum. tale. Pater &
Filius per actum voluntatis producunt Spiritum
S. qui est terminus volitionis & obiectum ama-
tum ab eis; Ergò nos per actum voluntatis pro-
ducimus aliquid, quod sit eius obiectum atque
amatum ab ea. *Resp. Torres*, & negat consequen-
tiam; quoniam (inquit) maximum est discrimen
inter voluntatem humanam & diuinam; quia
obiectum voluntatis diuinæ est intra ipsum
Deum, & ob id per actum ipsius producitur a-
liquid, quod est ab ea amatum scilicet Spiritus

Responsio
Torrensis.

S. At obiectum humanæ voluntatis est extra.
Sed hæc responsio falsum admittit, quod assu-
mitur in argumento, videlicet Spiritum S. qua
ratione terminus est actione voluntatis produ-
ctus, esse eiusdem voluntatis obiectum; Nam
obiectum diuinæ voluntatis per se primò & ad-
æquatum est ipsa diuina bonitas, quæ tribus
personis est communis: nec ab earum vlla pro-
cedit: nec terminus est productus per actum a-
mandi, sed communicatus tantum; amor verò
productus qui terminus est diuinæ volitionis,
prout est Patris & Filij, non est formaliter ob-
iectum diuinæ voluntatis; amor enim produ-
ctus persona est Spiritus Sancti realiter ab alijs
distincta, & vt productus ac terminus volitio-
nis formaliter, non est diuina bonitas; alioquin
diuina bonitas formaliter esset producta, quod
est hæreticum. *Neganda est* itaque prædicta pars
accidentis, & dicendum amorem productum si-
ue Spiritum S. esse diuinæ voluntatis obiectum,
ea ratione tantum qua secundum rem idem est
cum ipsa diuina bonitate, non autem quia pro-
cedat per modum obiecti siue vt obiectum for-
maliter.

Turrianus
responsio
reijciunt.

vera solutio.

TERTIUM argum. S. Th. est. Si in diuinis
fit alia processio ab intelligibili processione verbi,
non erit nisi processio amoris; quæ est secun-
dum voluntatis operationem: At talis processio
non potest esse alia à processione intelligibili in-
tellectus; Ergò in Deo non est alia processio
præter processionem verbi. Probatur minor:
voluntas in Deo non est aliud ab intellectu; Ergò
processio quæ est secundum operationem volun-
tatis, non est alia à processione intelligibili in-
tellectus. *Responder* S. D. & negat minorem: At
probationem negat consequentiam & affert ra-
tionem negationis duplicem. Prima est: quo-
niam licet in Deo non sit aliud voluntas & in-
tellectus; tamen de ratione voluntatis & intel-
lectus est, vt processionem quæ sunt secundum
actionem vtriusque, se habeant secundum quen-
dam ordinem; quoniam non est processio amo-
ris, nisi in ordine ad processionem verbi; nam
nihil potest voluntate amari, nisi intellectu
conceptum. Secunda ratio est à simili: Nam
sicut attenditur quidam ordo verbi ad princi-
pium à quo procedit, licet in diuinis sit ea-
dem substantia intellectus & conceptio intel-
lectus; ita licet in Deo sit idem voluntas & intel-
lectus, tamen quia de ratione amoris est, quod
non procedat nisi à conceptione intellectus, ha-
bet ordinis distinctionem processio amoris à
processione verbi in diuinis.

Proponitur
in forma
tertii argu-
menti S.
Thomæ &
eius respon-
sio, ac expli-
catio.

Cuius argumentationis intentio eo tendebat, vt
ostenderet non esse maiorem distinctionem in-
ter processionem intellectus & voluntatis, quàm
sit inter intellectum & voluntatem, ac proinde
quemadmodum inter intellectum & voluntatem nō
est

est

est realis distinctio, quæ propria ac vera est alie-
 ras: ita nec inter processiones vera est alietas siue
 realis distinctio. Scopus autem responsionis est o-
 stendere longè maiorem esse distinctionem in-
 ter processiones, ea distinctione quæ est inter in-
 tellectum & voluntatem, quæ virtualis tantum
 est, adeo vt actualiter & simpliciter sint vna res
 intellectus & voluntas. Cuius differentia cau-
 sam affert; quia inter processiones est ordo ori-
 ginis, quo vna est ab alia: quem ordinem non
 habent formaliter intellectus & voluntas. Dixi
 formaliter quia sicut in Deo causatur virtualiter
 aternitas ex immutabilitate: ita voluntas ex in-
 tellectu, vt patet ex ijs, quæ supra diximus q. 10.
 a. 2. & q. 19. a. 1. Sed quamuis non sit realis di-
 stinctio, nec ordo originis inter intellectum &
 voluntatem; ex rationibus tamen intellectus &
 voluntatis oritur veluti ex prima radice realis
 ordo originis, quem habent processiones adinuicem:
 oportet enim processionem illam quæ
 est per voluntatem, oriri ex ea quæ est per intel-
 lectum; quia ex intellectuali boni cognitione
 nascitur eius amor in voluntate: nec amari pos-
 sibile est à voluntate, quod prius non apprehen-
 dit intellectus vt bonum. Cum enim voluntatis
 obiectum sit bonum apprehensum ac iudicatum
 vt bonum: necesse est obiectum voluntatis prius
 quodammodo perfici per actum intellectus, quā
 in illud actu feratur voluntas. Rationes igitur
 intellectus & voluntatis, quæ sumuntur ex or-
 dine ad obiecta, sunt primæ radices realis ordi-
 nis, quem habent eorum processiones: & eadem
 ratione personæ procedentes; quamquam intel-
 lectus & voluntas secundum se sint vna res & v-
 na ratio simplicissima. Quod maxime consonat
 ijs, quæ perspicue cernimus in multis efficienti-
 bus causis ad suos effectus comparatis. Nam ex
 vna prima causa quæ Deus est, tota quæ in vni-
 uerso est processit entium multitudo; & ex vna
 animæ rationalis essentia plurium numerus ef-
 fluit potentiarum: & ex vnicâ solis virtute tot
 in elementis ac mixtis generantur effectus. Cum
 igitur rationes intellectus & voluntatis princi-
 pia sint vt quo vel quibus dictarum processio-
 nū; poterit in processionibus veluti in principia-
 tis esse distinctio, cum summa principiorum in-
 tellectus scilicet ac voluntatis vnitatem.

Vbi aduerte cum Caiet. in *sine com.* aliud esse
 dicere ordinem originis siue distinctionem pro-
 cessionum pendere ex rationibus intellectus &
 voluntatis; & aliud eundem ordinem siue di-
 stinctionem pendere ex distinctione intellectus
 & voluntatis. Primum enim verissimum est:
 nam ratio intellectus & voluntatis significant
 rem realem, quæ potest esse radix dicti ordinis
 & distinctionis, vt ostendimus. Secundum au-
 tem significat ens rationis, ex quo non pendet
 ordo realis, qualis est inter processiones diui-
 narum personarum & inter ipsas personas pro-
 cedentes.

Lapsus Mo-
 line, Tur-
 rianus & Zu-
 meri.

Et ex his patet defectus Mol. & Barth. Torres,
 quem ex parte sequitur Zumel. in hac responsione
 ad tertium, qui nititur sustinere distinctionem
 realem posse ex distinctione rationis dependere,
 quod omnino falsum est. Nam etsi distinctio rea-
 lis oriri possit ex fundamento distinctionis ra-
 tionis, non erit tamen ex eo vt ratione
 distinguente, sed vt à conditio-
 ne tantum.

PRIMA DVBITATIO.

De sensu illius propositionis: De ratione amoris est,
 vt non procedat nisi à conceptione intellectus.

Dvo sunt propositæ dubitationis membra: *Sensus que-
 situs, & pro-
 positionis in-
 terpretatio.*
 Primum est: an sit de ratione amoris in primo mo-
 do dicendi per se, quod procedat à verbo, siue concep-
 tione intellectus, & consequenter quod processio sit à pro-
 cessione? **S**ECVNDVM est: an de ratione amoris sit,
 vt procedat à verbo quatenus verbum est; an solum
 quatenus verbum est res intellecta? Nam si de ratio-
 ne amoris est, vt procedat à verbo vt verbum est,
 poterit ex dicta propositione, vt efficaci prin-
 cipio probari aduersus Græcos, Spiritum sanctum
 à Filio procedere. Sin minus, probabilis
 tantum erit deductio. Ratio huius differentia
 est: quia verbum vt verbum est, dicit respectum
 originis ad dicentem: significat enim concep-
 tionem intellectus productam; res autem ac-
 tu intellecta vt sic, nullum dicit ordinem ori-
 ginis ad intelligentem; alioquin diuina essentia
 vt à Deo & beatis intellecta, per Dei & beatorū
 intellectum produceretur. Igitur verbum vt
 verbum est, personaliter dicitur: sub ea verò ra-
 tione qua obiectum est, solam dicit essentiam,
 quæ obiectum est adæquatam intellectus Dei vt
 Deus est; igitur, si de ratione amoris est, quod
 procedat à verbo vt verbum est, sequetur neces-
 sario Spiritum sanctum à Filio procedere, qui
 verbum est Patris. Si verò de ratione amoris sit,
 vt procedat à verbo quatenus verbum est res
 intellecta: non erit necessaria sed probabilis tan-
 tum deductio. Nam vt Caietanus aduertit *infra*
 q. 36. a. 2. dicere posset aliquis Patrem amorem
 sui notionaliter producere cognoscendo seipsum
 essentialiter. Sed tamen rationabile valde est, vt
 qualis est ordo inter essentialia, talis sit etiam
 ordo inter vtriusque notionalia: ac proinde si-
 cut amor essentialis oritur secundum rationem
 & modum nostrum intelligendi ex conceptu
 essentiali, quo formaliter Pater omnia nouit: ita
 notionalis amor qui est Spiritus sanctus, sit ex
 cōceptu notionaliter sumpto quod est verbum.

D PROPOSITÆ dubitationis solutio pendet *Resolutio.*
 ex multis, quæ diligenter erunt examinanda.
 Hic ea dumtaxat summa breuitate colligemus,
 quæ præsentī materiæ ac instituto fuerint oportu-
 na. Sunt autem tria; quæ Caiet. subtiliter ac
 doctè tangit *hic*, & *infra* q. 36. a. 2. quorum ex-
 plicatio nodū difficultatis abfoluet. **P**RIVM
 est; Propositionem illam de cuius sensu dubita-
 mus, nimirum *De ratione amoris est, vt non proce-
 dat nisi à conceptione intellectus* intelligendam esse
 de conceptione naturali, quæ nō potest esse sine
 verbo: tametsi supernaturalis aliqua sit absque
 verbo, vt beatificatio. Et præterea supponi debet
 cōmunia, videlicet bonum cognitum esse prin-
 cipium productiuium amoris, vt ait Philosoph.
 in 3. de anima, & 12. Meth. & quod esse cognitum
 sit esse mente conceptum: de quo supra disserui-
 mus cū Caietano; Ex his enim sequitur de ratio-
 ne amoris esse in primo modo dicendi per se
 oriri à conceptu, quatenus est res cognita vt sic.
 Probat ut sequi: quoniam esse cognitum co-
 gnitione naturali idem est, quod esse conceptū
 mente; ipse verò conceptus, vt ante diximus, est
 ipsum cognitum in esse obiectiuo; bonum au-
 tem cognitum est productiuum amoris, vt eius
 propria causa; Ergo &c. Probat ut sequela. Nam
 cuilibet effectui conuenit per se primò depen-
 den-

dentia ex propria causa: Et quoniam accedit verbo, quatenus est ipsum cognitum in esse obiectiuo, vt ab intelligentia procedat; sicut homini sub ea ratione qua animal est accedit rationale (vnde diuina essentia, prout est ipsum cognitum in esse obiectiuo, à nullo procedit) ea propter, ex ea propositione *De ratione amoris est &c.* non potest necessàriò deduci processio amoris à verbo, quatenus verbum est; quia vt sic dicit originem à dicente, quæ eidem accedit, vt obiectum est; & consequenter etiam accedit amori, vt procedat à verbo vt verbum est.

Verbum effectus amoris causam effectiuam.

SECUNDVM EST rem cognitam vt sic, ac proinde conceptum ipsum siue verbum, esse amoris causam in genere causæ efficientis; quod aperte significat D. S. in hac responsione, cum ait amorem habere ordinem originis ad conceptum; constat enim ordinem originis in proposito esse ordinem secundum modum efficientiæ, vt notat Cai. & significauit Auerroes 12. *Metaph. tex. 36.* cum dixit Balneum in anima est agens desiderium. Est autem verbum amoris causa effectiua, non quo ad exercitium (hæc enim est voluntas) sed quo ad specificationem actus, cuius specificationis voluntas non potest esse causa sufficiens; alioquin omnes eius actus à nullo habitu procedentes vnus essent speciei sicut ipsa voluntas; Actus verò, qui in voluntate habitu affecta puta charitate procedunt, non possunt ab habitu sufficienter specificari, sed necesse est, vt concurrat obiectum in ratione principij formalis & rationis agendi & causandi effectiue, à quo solo specificatur actio, vt actio est in genere naturæ: quamuis ex habitu moralem speciem trahat: quæ tamen naturalem actus speciem, quæ ex obiecto est, secundum esse quod habet in mente, præexigit necessàriò; sicut etiam verbum præsupponit inclinationem habitualement notitiam in intellectu. Dixi autem *secundum esse quod habet in mente*; quoniam vt ait Auer. 12. *Metaph. tex. 36.* appetibile mouet appetitum duplici genere causæ scilicet effectiue, quatenus est apprehensum; & finaliter, prout est extra animam, & vtroque modo specificat actum; priori modo vt ratio agendi effectiue; posteriori verò modo vt finis & terminus actus. Et quia modus causandi effectiue vt ratio agendi participat causalitatem efficientis & formæ; & medium, quia sapit extremorum naturam, quandoque distinguitur contra vnum extremum, & nonnunquam contra aliud; ea propter S. Tho. hunc modum causandi actiue vt ratio agendi, nonnunquam distinguit contra modum causandi effectiue. Nam in 1. 2. q. 9. art. 1. ait causalitatem appetitus esse efficientis, obiecti verò formæ; Et quia hæc agendi ratio conuenit obiecto ex ratione finis tãquam ex radice: cum appetibile sit appetitui agendi ratio, quia finis est; idcirco S. Th. *infra q. 82. a. 4.* considerans modum causalitatis effectiue conuenientem obiecto diminutè, & dictam eius radicem dixit intellectum non mouere voluntatem, eo modo quo voluntas mouet intellectum, sed illa effectiue mouere, hunc autè vt finem.

Quod autem obiectum vt apprehensum causat effectiue. Probatur; quoniam subsistentia adiuncta alicui causæ non variat causalitatem illius ex vno genere causandi in aliud, sed modum causandi tantum; quia causa subsistens causat vt quod, nò subsistens verò causat vt quo; At verbum diuinum est amoris principij productiuum effectiue vt quod. Ergo verbum absolute, producit amorè effectiue; non .n. requiritur realis bonitas obiecti

A ad extra ad specificandū actū in ratione principij sed tantū ad specificandū in ratione termini. Et quauis substantia, actus & eius species sint idem realiter: differunt tamē ratione fundamentaliter, & in distinctas causas reducuntur: sicut etiā de actū beatifico diximus q. 12. a. 5. *Cont. 2.* Et quia obiectum vt apprehensū, siue verbum est ratio agendi voluntati ad modū formæ extrinsecæ reducuntur ad actū, & determinantis ad speciem; idcirco dicitur voluntas potentia passiuā ab obiecto, quāuis, vt dixim⁹, obiectū nò sit verè actiuū, & efficiens, sed diminutè tantū, modo quo dixim⁹.

Et ex his breuissimè dictis patet intellectus eorū quæ traduntur à D. Th. & Cai. *infra q. 80. a. 2. & q. 82. a. 4. & 1. 2. q. 9. a. 1.* Et solutio etiā objectionū Ferr. in 1. cōt. gent. c. 44. & Val. & Vasq. 1. 2. in dicto a. 1. & Barth. Torres super hoc a & Ban. *inf. q. 80. a. 2. dub. 2.* qui tamen ibi *concl. 4. & 5.* optime explicat & tuctur sententiam Cai. sed de hoc alibi fortassis agemus vberius.

TERTIVM est conuenientia & differentia inter verbum & amorem, quoad principiorum vtriusque causalitatem, modum & vnitatem: nā in principiorum effectiua causalitate conueniunt; Sicut enim verbum effectiue procedit ab intellectu & intelligibili: sic etiam amor effectiue oritur à volūtate & à re amabili cognita. Differunt autem primò, quia verbum producit ab intellectu & intelligibili prout habent rationem entis siue rei, & quatenus vnum integrant completum efficiens, immò quatenus vnum est aliud, & è conuerso; Ex quo sequitur verbum ab intellectu & intelligibili procedere vt simile, quia ab vtroque producit vt agente in ratione rei; omne enim agens agit sibi simile secundum formam qua agit, quando forma est ratio agendi in ratione rei; sicut in proposito forma intellectus quæ est ipsum intelligibile, quod est species vnita intellectui, est ipsi ratio agendi in ratione rei secundum esse intelligibile. Nam intellectus quia tali informatur forma, vel potius quia in tale transiit intelligibile, tale producit verbum, quod est proprium agentis in ratione rei. Quamuis enim intelligibile ante productionem verbi sit in intellectu secundum esse cognitu siue intelligibile: non est tamen ibi vt obiectum cognitionis, sed vt principium tantum; & ideo non causat vt cognitum, sed vt forma quadam habens talem essendi modum causat verbum in eodem essendi modo scilicet immateriali & intelligibili. Amor autem à voluntate producit vt agente in ratione rei scilicet vt talis res est; & ideo quemadmodum voluntas impulsus quidā est in actu primo: sic amor ex ea similis oritur, qui impulsus est in actu secundo. Ab amabili verò producitur agere in ratione cogniti: quā amabile vt cognitū amorè parit: Ab vtroque verò simul scilicet à voluntate & ab amabili procedit amor quasi ab agente & ratione agendi; ita tamē vt agens scilicet voluntas agat in ratione rei, ratio verò agendi scilicet amabile agat in ratione cogniti; sicque amor ab vtroque diuersa ratione procedit. Ex quo sequitur alia differentia, nimirum quòd amor non producit à voluntate & amabili vt integrantibus simpliciter vnum agens; tum quia diuersa ratione concurrunt; tum etiam quia amabile non inest voluntati sed intellectui: agit .n. quasi forma extrinsecæ. Sed quia simul concurrunt vt agens & agendi ratio; idcirco secundum hoc admitti potest ex his vt partialibus causis integrari totale agens, quod Caiet. in artic. sequenti nominat agens per modū impulsus seu vitalis appetitus. Sequitur præ-

Quæ sit conuenientia, & differentia quoad principiorum vtriusque causalitatem, modum & vnitatem.

terea

terea quod comparando amorem ad quasi par-
tiales causas, oritur partim à simili, quatenus
scilicet est à voluntate: & partim à non simili,
quatenus est ab amabili: quod si totali eius agen-
ti conferatur, quod est voluntas ut agens & ama-
bile ut agendi ratio; sic absolute procedit à non
simili; quoniam amor non est similitudo rei a-
matae, sed actualis in eam inclinatio. Denique ex
dictis sequitur solutio propositae dubitationis
quo ad utramque partem; ostendimus enim de
ratione amoris esse in primo modo dicendi per
se ut à verbo procedat, non quatenus verbum est,
sed prout est ipsum intelligibile actu in intelle-
ctu; sic enim verbum est agendi ratio voluntati,
non autem ut verbum est id est qua ratione pro-
cedit à dicente, hoc enim extraneum & imper-
tinens est ad rationem intelligibilis ut sic. Et ex
his etiam patet solutio duarum obiectionum Ia-
uelli, quae satis friuolae sunt.

Resoluitur.

SECUNDA DUBITATIO.

*An ex ordine originis praecise distinguantur reali-
ter diuinae processiones, ita ut eo remoto, nulla sit inter
eas realis distinctio?*

PERTINET haec quaestio ad secundum a. q. 36.
& ad 2. & 3. 40. ubi propositis Scoti & aliorum
opinionibus, diligenter examinabitur in forma
Controversiae. Nunc satis erit ad explicationem
praesentis doctrinae summam quaedam praeci-
pua veritatis documenta colligere, quae ad sub-
sequentium intelligentiam lucem afferant.

*Sensus qua-
estio-
nis.*

Sciendum est itaque primo nomine processio-
nis non intelligi generationem actiuam, & spi-
rationem actiuam, quae in Patre realiter idem
sunt; sed emanationes passivae sumptas, nempe
generari & spirari, quibus diuinæ personae pro-
cedunt scilicet Filius & Spiritus sanctus. De pro-
cessionibus ergo passivae sumptis quaeritur: an ex
ordine originis, quo una oritur ab alia, realiter
distinguantur?

Resolutio.

Secundo adverte, tria inter se ratione distincta
in utraque processione considerari. Primum est
operatio siue actio immanens absolute sumpta,
puta intelligere & amare. Secundum est relatio
originis personae procedentis ad principium à
quo procedit, ut verbi ad dicentem, & amoris
ad spirantem. Tertium est ordo originis inter ip-
sas diuinas processiones, quo una praesupponit
aliam & ab ea procedit. Possunt itaque proces-
siones tripliciter sumi: Primo essentialiter & in-
complete, & sic non differunt adinuicem nisi ra-
tione: Secundò modo sumi possunt cum relati-
one praedicta ad principium, & sic sumuntur no-
tionaliter & incomplete, neque ut sic praecise di-
stinguuntur realiter, sed cluso namque siue praeci-
so ordine originis inter ipsas processiones, sola
remaneret inter eas formalis distinctio, & esset
una realis processio, & una persona proce-
dens secundum rem, quae una relatione rea-
li duplicem habente rationem formalem re-
ferretur ad primam personam: ut Filius ad ge-
nerantem, & ut amor, siue Spiritus S. ad spiran-
tem, ut dicemus in art. sequenti Cont. 2. ex D. Th.
de Pot. q. 10. a. 5. & Cai. infra q. 36. art. 2. Igitur
tertio modo sumuntur diuinae processiones, pro-
ut in sui ratione claudunt tria praedicta: & ita su-
muntur complete, & realiter abinuicem distin-
guuntur secundum ordinem originis unius ad
aliam, sicut & ipsae diuinæ personae procedentes;
Et quamvis origo passivae & ordo originis idem

A sit quod ipsa relatio constitutiva personae pro-
cedentis aliquid tamen exprimit ordo originis,
quod relationis personalis vocabulo non exprimi-
tur; exempli gratia; processio prout est relatio
constitutiva Spiritus S. solum exprimit relatio-
nem ad spirantem ut sic, quicumque ille sit,
siue sit una persona siue plures; sed ordo origi-
nis emanationis quae est per modum voluntatis,
ab emanatione, quae est per modum intellectus,
dicit non tantum ordinem ad principium talis
emanationis, qui est spirator: sed etiam ad ema-
nationem, quae est per modum intellectus.

Tertio notandum est non esse realem ordinem
in diuinis nisi originis; nam solae relationes origi-
nis realiter distinguuntur in diuinis: neque est alia
relatio ordinis & alia originis: neque alia sunt ex-
trema secundum rem relationum & originis; quia
productum, puta filius, siue verbum & eius ori-
go passiva, puta generari & dici, sunt una relatio;
Et similiter Spiritus S. & eius processio sunt
una relatio, & eodem ordine quo productum
scilicet Spiritus sanctus est à producto scilicet à
Filio, processio illius, nimirum Spiritus sancti
est à processione illius scilicet Filij; hoc vero est
processionem oriri à processione.

Adverte tamen cum Ban. in sequenti artic. dub. Processio-
nis. concl. 4. cum asserimus processiones habere
inter se ordinem originis, non affirmare quod
processio filij producat processionem Spiritus
S. sed quod Filius, quatenus tali processione
procedit, producit Spiritum S. adeo ut una proces-
sio non habeat ordinem originis ad alteram, tanquam
producens aut productum ut quod, sed veluti
radix ex qua personae sic procedenti conuenit aliam
producere. Nihilominus si sumatur processio Spi-
ritus sancti, ut idem est quod persona Spiritus
sancti; dicendum est eam habere ordinem origi-
nis ad processionem passivam Filij, prout est
idem quod Filius, eo modo quo est ordo origi-
nis inter Spiritum sanctum & Filium. Possent
autem praedicta luculentius explicari dicendo
Filium per generationem passivam habere vim
spirandi Spiritum S. Nam ex eo quod Filius
procedit ut verbum, hoc ipso procedit ut amo-
ris principium simul cum dicente; amor vero
procedit per spirationem passivam; Itaque spi-
ratio passiva Spiritus sancti ordinem habet ori-
ginis ad generationem passivam Filij, non quasi
immediate, sed mediante Filio; Nam Filius ge-
neratione Filius est, & consequenter spirator;
spiratio vero passivae sumpta est, qua tanquam
productione siue processione Spiritus S. est spi-
ratus; atque ideo sicut spiratus est à Filio tan-
quam quod producitur, à principio quod pro-
ducit: ita processio Spiritus sancti est à proces-
sione Filij, tanquam productio qua producitur
Spiritus sanctus à productione qua producitur
Filius; quod est productionem Filij passivam
esse radicem passivae productionis Spiritus san-
cti. Quemadmodum si ad generationem Platonis
Filij necessario requireretur, ut esset actu
ea generatio, qua genitus est Socrates eius Pater; tunc
enim non solum Plato esset à Socrate, sed etiam
generatio Platonis esset à generatione Socratis,
licet alio & alio modo, ut dictum est. Et haec vi-
detur fuisse mens Caiet. & S. Th.

Caiet.

Ex his patet responsio ad quaesitum & solutio
argumentorum Scoti, quae refert Caietanus &
soluit; nam processiones ita realiter distinguun-
tur per ordinem originis, ut eo remoto, non
sit inter eas nisi virtualis distinctio, ut ante
diximus.

S. Thomas.

Mo 1. diff. 4. volens diuinarum processionum non esse

ac

virtualem
causalitatem
inter essen-
tiam, & pa-
ternitatem,
& alias re-
lationes ut
voluit Mo-
lis.

ac SS. Trinitatis mysterium explicare, multa congruit ad subsequentes quaestiones pertinentia: ac proinde presenti loco non satis oportuna. Ex quibus vnum est, quod cum doctrina S. Th. & SS. Patrum, non satis apparet esse consentiens; sic enim ait: *Meditanda est diuina essentia tanquam radix relationum, proprietatumque omnium personarum virtute in se eas continens: ea vero in illo priori per intellectum seipsam intelligente, quasi resultat à parte essentia relatio eius, à quo alius per intellectum, ex qua & essentia (quae intelligere ipsum, ceteraque omnia attributa includit) constituitur Pater &c.* Et infra: *Quia essentia diuina virtute continet in se personas diuinas, proprietatesque, ac relationes, quibus persona constituitur, atque abinuicem distinguuntur; ex fecunditate, quae per intellectum, & voluntatem prouenit, quod in Deo sit gloriosissima Trinitas personarum; inde est, quod nostro intelligendi modo cum fundamento in re ab essentia ad seipsam respiciente, sequè ipsam intelligente, quasi resultare intelligatur paternitas in ipsamet essentia, vna cum essentia constituens suppositum relationum Patris &c.* Hæc ille. Quæ quamuis ab eodem ad bonum sensum trahantur, dum ait nullam hic esse realem ac propriè dictam productionem aut resultantiam paternitatis ex essentia, sed secundum nostrum modum intelligendi tantum: Absurdum tamen videtur primò dicere diuinam essentiam esse radicem relationum ac proprietatum omnium personarum: nam proprietas personalis patris quatenus est hypostatica forma, personam Patris constituens, substantia est pertinet ad complementum diuinæ naturæ; atque idè non est à nobis ad modum proprietatis ex natura profluentis contemplanda. Ex quo sequitur minus bene dictum fuisse, quasi resultare à parte essentia relationem à quo alius per intellectum, ex qua simul cum essentia constituitur Pater, ex eo quod in illo priori essentia per intellectum seipsam intelligit. Nam essentia ante personalem substantiam, etsi considerari possit ut subsistens essentialiter; ea tamen substantia nec intelligitur completa ante substantiam personalem: concipitur enim ut determinabile substantia personali incommunicabili; nec operatio naturæ ut sic subsistentis potest modo nostro intelligendi causare personalem Patris proprietatem, quæ est hypostatica forma illius constitutiuæ: Nam intelligere quod concipimus in natura diuina essentialiter subsistente ante personalitatem Patris, essentialiter est; igitur ex eo non intelligitur resultare in Deo nisi aliquid essentialiter eo posterius; non enim apparet res aut ratio determinans essentialiter præcisè sumptum ad causandum constitutum huic personæ proprium. Et confirmatur: Quia perfectiones siue rationes illæ, quas in Deo concipimus ut causas & effectus virtualiter in essendo, proportionaliter se habent ad ea, quæ cognoscimus in creaturis; At in creaturis ea quæ substantialia & personalia sunt, non sequuntur in re ex eiusdem operatione; nec specialis aliqua ratio poterit vnquam assignari, cur aut quomodo ex essentia diuina seipsam intelligente essentialiter resultet in ea relatio personæ Patris constitutiuæ; Nam si de relatione paternitatis, quatenus relatio est in actu exercito ad Filium, sermo sit, certum est eam in persona Patris resultare ex intelligence notionali quæ est generatio; ut docet infra S. Th. q. 40. a. 1. & 2. in quo deceptus videtur fuisse Mol. non distinguens inter relationem paternitatis, ut forma hypostatica est & ut est relatio.

Melius itaq; videtur dicendum cum D. Th. & Naz. in 1. part. D. Th. tom. 2.

Capr. & alijs antiquis Theologis, diuinam essentiam si eundem se & ex seipsa determinari ad subsistendum in tribus personis ordine quodam, ut scilicet in Patre sit tanquam ingenito; in Filio ut à Patre per actum intellectus qui est generatio procedente; in Spiritu sancto vero, ut à Patre & Filio per actum voluntatis qui spiratio est emanante; adeò ut nullus sit ordo virtualis causalitatis inter essentiam seipsam intelligentem, & Paternitatem prout est Patris constitutiuæ; quamvis concipi possit essentia in concreto, ut hic Deus intelligens, antequam concipiatur in Deo Paternitas; nam, ut diximus, nulla apparet omnino ratio talis causalitatis.

ARTICVLVS QVARTVS.

Virum processio amoris in diuinis sit generatio.

AD quartum sic proceditur. Videtur, quod processio amoris in diuinis sit generatio. Quod enim procedit in similitudine naturæ in viventibus, dicitur generatum, & nascens. Sed id quod procedit in diuinis per modum amoris, procedit in similitudine naturæ, alias esset extraneum à natura diuina, & sic esset processio ad extra. Ergo quod procedit in diuinis per modum amoris, procedit ut genitum, & nascens.

2. Præterea. Sicut similitudo est de ratione verbi, ita est etiam de ratione amoris. Vnde dicitur Eccl. 13. quod omne animal diligit simile sibi: si igitur ratione similitudinis, verbo procedenti conuenit generari; & nasci; videtur etiam, quod amori procedenti conuenit generari.

3. Præterea. Non est in genere, quod non est in aliqua eius specie. Si igitur in diuinis sit quedam processio amoris, oportet, quod præter hoc nomen commune, habeat aliquod nomen speciale. Sed non est aliud nomen dare nisi generatio. Ergo videtur, quod processio amoris in diuinis sit generatio.

Sed contra est, quia secundum hoc sequeretur, quod Spiritus sanctus qui procedit ut amor, procederet ut genitus, quod est contra illud Athanasij. * Spiritus in suo sym-
sanctus à Patre, & Filio non factus, nec creatus, nec
genitus, sed procedens.

Respondetur. Dicendum, quod processio amoris in diuinis non debet dici generatio. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod hæc est differentia inter intellectum, & voluntatem, quod intellectus sit in actu per hoc, quod res intellecta est in intellectu secundum suam similitudinem. Voluntas autem sit in actu, non per hoc, quod aliqua similitudo voliti sit in voluntate; sed ex hoc, quod voluntas habet quandam inclinationem in rem volitam. Processio igitur, quæ attenditur secundum rationem intellectus, est secundum rationem similitudinis. Et in tantum potest habere rationem generationis, quia omne generans generat sibi simile. Processio autem, quæ attenditur secundum rationem voluntatis, non consideratur secundum rationem similitudinis, sed magis secundum rationem impellentis, & mouentis in aliquid. c Et ideo quod procedit in diuinis per modum amoris, non procedit ut genitum, vel ut filius, sed magis procedit ut Spiritus. Quo nomine quadam vitalis motio, & impulsio designatur: prout aliquis ex amore dicitur moueri, vel impelli ad aliquid faciendum.

Ad primum ergo dicendum, quod quicquid est in diuinis, est vnum cum diuina natura. Vnde ex parte huius unitatis non potest accipi propria ratio huius processionis, vel illius, secundum quam vna distinguatur ab alia: sed oportet, quod propria ratio huius vel illius processionis accipiat secundum ordinem vnius processionis.

162.
1 dist. 13 ar.
3. 6. 4. cō-
tra cap. 23.

d
773.

99.

194.

D

cessio-

reſponſionis ad aliam. Huiusmodi autem ordo attenditur ſecundum rationem voluntatis, & intellectus. Vnde ſecundum horum propriam rationem ſortitur in diuinis nomen vtraque proceſſio, quod imponitur ad propriam rationem rei ſignificandam: & inde eſt, quod procedens per modum amoris: & diuinam naturam accipit, & tamen non dicitur natum.

Ad ſecundum dicendum, quod a ſimilitudo aliter pertinet ad verbum, & aliter ad amorem; nam ad verbum pertinet, inquantum ipſum eſt quadam ſimilitudo rei intellectæ, ſicut genitum eſt ſimilitudo generantis: ſed ad amorem pertinet, non quod ipſe amor ſit ſimilitudo, ſed inquantum ſimilitudo eſt principium amandi. Vnde non ſequitur, quod amor ſit genitus, ſed quod genitum ſit principium amoris.

Ad tertium dicendum, quod Deum nominare non poſſumus niſi ex creaturis, vt dictum eſt ſupra. * Et quia in creaturis communicatio natura non eſt niſi per generationem, proceſſio in diuinis non habet proprium, vel ſpeciale nomen niſi generationis. Vnde proceſſio, qua non eſt generatio, remanſit ſine ſpeciali nomine: ſed poteſt nominari ſpiratio, qua eſt proceſſio ſpiritus.

Sensus quaſiti.

QVAERITVR hic formalis differentia proceſſionis amoris à generatione, prout optime declarat Caiet. quem ſequitur Sylueſt. & Zum.

Forma Textus.

PRIMA CONCL. qua directe reſpondetur quaſito eſt. Proceſſio amoris in diuinis non eſt generatio. Probatur. Hæc eſt differentia inter intellectum & voluntatem, quod intellectus habet tria ſeſe ordinate conſequentia. Primū quod ſit in actu per hoc, quod res intellecta eſt in intellectu ſecundum ſuam ſimilitudinem. Ex quo ſequitur ſecundum, nimirum quod proceſſio qua attenditur ſecundum rationem intellectus, eſt ſecundum rationem ſimilitudinis. Ex quo ſequitur tertium, ſcilicet proceſſionem intellectus poſſe habere rationem generationis: quia omne generans generat ſibi ſimile. Voluntas autem tria habet prædictis oppoſita. Primum eſt, quod non ſit in actu per hoc quod aliqua ſimilitudo voliti ſit in voluntate, ſed ex hoc quod inclinationem quandam habet in rem volitam. Ex quo ſequitur ſecundum ſcilicet quod proceſſio, qua attenditur ſecundum rationem voluntatis, non conſideratur ſecundum rationem ſimilitudinis, ſed magis ſecundum rationem impellentis & mouentis in aliud. Ex quo ſequitur tertium, videlicet, proceſſionem amoris non eſte generationem, & id quod procedit non eſte genitum aut Filium, ſed magis vt ſpiritum procedere; quod probatur: quia ſpiritus importat quandam vitalem motionem & impuſſionem, prout aliquis ex amore dicitur moueri, vel impelli ad aliquid faciendum: ergo procedens per modum amoris procedit vt ſpiritus, qua eſt SECUNDA CONCLUSIO, qua reſpondetur intento, vt hic aduertit Caietanus.

Expoſitio Textus.

ADVERTE primò vtramque concluſionem eſte fidei confeſſionem, vt probant recentiores diuinarum ſcripturarum oraculis, Sacrorum Conciliorum definitionibus, & communi Patrum conſenſu. Vide Bann. & Mol. ſuper hoc. & Suar. lib. 11. de Trinitate, cap. 3.

Secundo obſerua cum Caiet. fundamentum diſcurſus conſiſtere in ea particula ſecundum ſimilitudinem, qua ſupra art. 2. poſita eſt in diſtinctione generationis. Nam ex hoc quod proceſſio, qua attenditur ſecundum rationem intellectus, eſt ſecundum rationem ſimilitudinis, deducit D. Th. eam poſſe habere rationem generationis: quia (inquit) omne generans generat ſibi ſimile; & ex eodem principio negatiue ſumpto probat proceſſionem ſpiritus S. qua eſt ſecundum rationem voluntatis, non eſte generationem, & ſpiritus S. non eſte genitum aut filium: quia ſcilicet hæc proceſſio non eſt ſecundum rationem ſimilitudinis. Vbi ſpeculanda eſt ars Angelici noſtri Doctores in modo loquendi; Nam ex eo principio affirmatiue ſumpto, non deducit proceſſionem ſecundum intellectum, eſte generationem, ſed poſſe eſte generationem: ſi nimirum cetera nõ deſint conditiones ad rationem generationis requiſitæ. Ex eodem verò principio negatiue ſumpto deducit abſolute ſpiritus S. non procedere vt genitum ſiue vt Filium; quia ad rei quidditatem ſiue rationem formalem ab aliquo negandam ſiue deſtruendam, ſufficit vnus particulæ negatio vel defectus. Quia rerum diſtinctiones ſiue rationes formales ſunt ſicut numeri, quibus nihil tam parum poteſt addi vel minui, quin varietur ſpecies, vt ait Philoſ. in 8. Meth. text. 10. Ad negandam igitur rationem generationis à proceſſione ſpiritus S. ſatis fuit defectus illius conditionis ſiue particulæ ſecundum ſimilitudinem, vt hic etiam aduertit Caiet. Quamuis prædictum modum loquendi non obſeruauerit.

PRIMA CONTROVERſIA.

An ſuppoſita veritate fidei de diſtinctione reali, tam Filij à ſpiritu ſancto, quam proceſſionis Filij à proceſſione ſpiritus ſancti, poſſit ratione aliqua ſufficienti probari proceſſionem Verbi eſte generationem, ac Verbum ipſum eſte genitum & Filium: Proceſſionem autem ſpiritus ſancti non eſte generationem, & ſpiritus ſanctum non eſte genitum ſiue Filium?

RATIO dubitandi eſt; quia quemadmodum vt proceſſio aliqua ſit generatio; neceſſaria eſt ſimilitudo producti ad producentem abſolute: ita requiritur vt ea ſimilitudo ſit ſecundum eſte naturale ſpecificum; igitur ſicut ob defectum illius conditionis, qua eſt eſte ſecundum rationem ſimilitudinis, proceſſio amoris non eſt generatio; ita propter defectum illius alterius conditionis, vt ſcilicet ſimilitudo ſit ſecundum eſte naturale ſpecificum, proceſſio verbi non erit generatio; at proceſſio verbi ex ratione ſua non habet, vt ſit ſecundum ſimilitudinem in eſte naturali; alioquin verbum lapidis in humana mente haberet eſte lapidis naturale; ergo neque proceſſio verbi diuini eſt ſecundum rationem ſimilitudinis in eſte naturali formaliter, nec propriè poterit dici generatio. Et confirmatur: Quia ſicut verbum diuinum non eſt ſimile in natura vt verbum procedens ſecundum emanationem intellectus abſolute, ſed vt procedens ſecundum emanationem intellectus diuini, in quo intelligere idem eſt quod eſte; ita amor vt ſic non habet, vt ſit ſimilis in natura, ſed quatenus procedit per volitionem diuinam, qua eſt idem quod eſte diuinum, ſic procedit vt ſimilis in natura. Confirmatur ſecundo: Quoniã ſicut Filij ex vi ſue proceſſionis procedit vt Deus, & conſequer

Ratio dubitandi.

Conf. 1.

Conf. 2.

ut similis in natura, ita & Spiritus S. ex vi propriae suae processionis procedit ut Deus, & consequenter ut similis in natura. Ex his igitur apparet eadem ratione processionem Spiritus S. esse generationem, quia est processio Filij, vel si illa non est generatio: nec etiam hanc dici aut posse esse generationem.

Sensus quaestio.

ANTEQUAM sententias Expositorum referamus, distinguendus est sensus qualiti, qui potest esse triplex. Primus est: An possit assignari ratio quae supposita fide distinctionis diuinarum processionum ostendat euidenter differentiam inter eas quo ad rationem generationis: & in hoc sensu perspicuum habet solutionem. Nam sicut euidentem harum processionum rationem, aut intelligentiam habere non possumus; ita nec valemus earum differentiam euidenter agnoscere. Secundus sensus est: An supposita fide, quod processio verbi sit generatio & processio Spiritus sancti non sit generatio sed spiratio, possit afferri ratio demonstratiua, per quam ostendatur Spiritum sanctum non esse genitum? Et in hoc sensu, qui parum differt à praecedenti, quaestio soluitur ab Aug. lib. 15. de Trin. c. 27. Athan. in Epistola ad Serapionem, Amb. lib. 1. de Fide c. 3. Damasc. lib. 1. fidei Orth. c. 10. dicente se rationem ignorare, modum ac differentiam nescire generationis & processionis. Tertius igitur sensus est: An supposita fide mysterij diuinarum processionum possit homo viator medium aliquod excogitare, quo probabilis esse demonstraretur & firmiter etiam aduersus infidelium sophismata defendatur haec doctrina fidei, nimirum differentia praedicta inter processionem Verbi & processionem Amoris: & quae sit optima ratio, cur illa sit & dicatur generatio, haec verò minime. Et hic est sensus examinandus in proposita controuersia.

Sententia Doctorum.

MVLTAE fuerunt ab antiquis Ecclesiae Patribus & à Scholasticis Theologiae doctoribus rationes probabiles excogitatae, quibus diuinarum processionum differentiam secundum rationem generationis & spirationis, nituntur ostendere: quas distinctè referunt & examinant Ban. hic dub. 1. post argumenta, Zum. dissertatione 1. concl. 4. Val. puncto 4. Vasq. infra art. 5. c. 3. & sequentibus. Suarez lib. 11. de Trinitate c. 5. & alij. Ex interpretibus verò D. Thom. tres colliguntur sententiae; prima est Turriani siue Torrensis Episcopi, qui supra a. 2. in 4. p. Com. censet ideo verbum Dei esse Filium & eius productionem esse generationem; quia de ratione Filij est ut procedat à Patre, non solum ut similis in natura, sed etiam per modum imaginis: verbum autem procedit à Patre dicente per modum imaginis. Et quia processio Spiritus S. est secundum rationem voluntatis, secundum quam id quod procedit non procedit per modum imaginis, quamuis procedat per modum similitudinis ex vi suae processionis; idcirco productio Spiritus S. non est generatio, nec Spiritus S. est genitus siue Filius. Eandem sententiam sequitur Vasq. infra a. 5. c. 7. dicens Spiritum S. ex vi suae processionis procedere ut similem in natura. Quam etiam approbat Zum. licet postea in eadem dissertatione illam impugnet. Haec opinio non videtur displicuisse Pesantio.

SECUNDA sententia est Suar. loco superius allegato dicentis verbi productionem in Deo esse generationem; quia diuina natura est intellectus per essentiam, & actualis intellectus est quasi formale eius constitutum; verbo autem diuino formalissimè communicatur intellectus, ut intellectus est, eo ipso quod per intellectum

A producit ut verbum: atque ideo formaliter etiam communicatur ipsi natura illa secundum propriam rationem formalem talis essentiae & naturae ex vi suae processionis, sed amor ex ratione sua est tanquam quid consequens intellectum: licet vniuersaliter appetitus consequitur esse rei; & ideo formaliter non censetur constituere naturam rei, sed illam constitutam comitari. Et ex hac ratione differenti deducit verbi processionem esse generationem, & verbum esse Filium: processionem autem amoris non esse generationem nec amorem siue Spiritum S. esse Filium. Hunc dicendi modum, quem sequitur Pesantius super hoc articulo, excogitauit Zum. in allegata dissertatione, in capite incipiente B Quae diximus, in fine, cuius inscriptio est. Defensio rationum S. Thom. &c. quibusdam tamen exceptis, & desumptis videtur ex doctrina Caiet. in quest. 12. a. 2. & q. 14. art. 4. & expressius art. 2. huius quaestiois. Quamuis Suar. omittat nonnulla & quadam addat, ex quibus apparet illius sententiam longè distare à mente D. Thom. & Caiet.

TERTIA sententia est D. Thom. in hoc a. & alibi saepe, quam latè explicat Caietanus & alij Thomistae, ac praesertim Zum. super hoc articulo & Ferr. in 4. cont. gent. cap. 11. Qui omnes docent processionem verbi esse generationem in Deo, quia est secundum rationem similitudinis in eadem natura; & verbum esse genitum, quoniam ex vi suae processionis procedit ut similis in eadem natura; processionem autem Spiritus sancti non esse generationem, quia non est secundum rationem similitudinis: nec Spiritum S. esse genitum, quoniam ex vi suae processionis non habet ut sit similis in natura suo principio.

Resolutio.

TAMETS I recentiores in hac Contr. verba multiplicent & difficultates exaggerent; nobis tamen sufficienter pauca quadam principia ex ipsius rei, de qua disputamus, natura de prompta ac bene perpensa: ut inspecta (quantum materia patitur) veritate, non ea tantum argumenta diluamus, quae communi Sanctorum Patrum & Scholasticorum ac fidei doctrinae sunt infensa: sed etiam illa quae modum dicendi D. Thomae ac discipulorum eius videntur infringere. Suppositis igitur ijs quae supra diximus de diffinitione generationis in 2. art.

CONSIDERANDUM est primò ex D. Th. de potentia q. 10. a. 2. distinctionem diuinarum processionum sumi non posse ex parte attributorum siue perfectionum, quae per ipsas processionem communicantur personis procedentibus. Nam sicut personae procedenti secundum rationem intellectus communicat Pater, quidquid habet scilicet naturam, intellectum, voluntatem, potentiam & quidquid absolute dicitur; ita personae procedenti secundum rationem voluntatis, quae est Spiritus S. eadem numero communicatur natura, cum omnibus attributis & perfectionibus: adeò ut sicut tres personae diuinae sunt vnus Deus: ita sint vna diuinitas, vnus intellectus, vna voluntas, vna virtus &c. Cum igitur ex perfectionibus communicatis sumi non possit ea processionum distinctio formalis, de qua loquimur: necesse erit illam accipere ex diuerso modo communicationis & acceptionis eiusdem naturae siue ex diuersa ratione formali, sub qua natura communicatur & accipitur. Quemadmodum etiam in rebus creatis inuenitur eiusdem specie naturae diuerso modo & sub diuersa ratione facta communicatio. Nam leonis natura quae per creationem fuit in principio duobus eiusdem suppositis à Deo com-

D 2

muni-

municata, eadem per generationem perpetua A
 successione communicatur nascentibus; Et quā-
 vis hæc cum illis sint eiusdem naturæ: illorum
 tamen productio creatio est, non generatio; si-
 cut è contra, horum productio est generatio &
 non creatio; & quæ priori illo modo procedunt,
 creata sunt non autem genita; quæ autem hoc
 posteriori modo ducunt originem, genita nun-
 cupantur & non creata formaliter & immedia-
 te. Sicut etiam si Petrus ex proprio semine, sicut
 ex alia quavis sui corporis parte, diuina virtute
 formaret hominẽ, eo modo quo formatur à figu-
 lo vas ex luto: & præterea naturali generatione
 produceret alium hominem; prioris productio
 non esset generatio, sed posterioris tantum; nec
 prior diceretur genitus aut Filius, sed posterior:
 quamuis vterque ab eodem principio materiali-
 ter coniuncto, eandem specie naturam accipiat;
 quia nimirum diuerso modo & sub diuersa rati-
 one formali naturam accipiunt. Sic igitur in pro-
 posito per vtramque processionem tota commu-
 nicatur natura, cum omni sua perfectione: non
 tamen idem est modus siue ratio formalis com-
 municationis in vtraque; cum vna sit secundum
 rationem intellectus, alia verò secundum ratio-
 nem voluntatis; ea quæ est secundum rationem
 intellectus, est secundum modum & rationem
 formalem similitudinis; quæ verò est secundum
 rationem voluntatis, est secundum modum &
 rationem formalem impulsus; vt perspicue pro-
 bat discursus præsentis articuli. Nam quamuis
 nulla sit actualis distinctio inter intellectum &
 voluntatem, neque inter huius & illius opera-
 tionem essentialẽ, quæ sunt intelligere & vel-
 le; distinguuntur tamen communi illa distin-
 ctione virtuali, qua cætera omnia distinguuntur
 attributa diuina; ex quo sequitur vt verbum, qui
 terminus est intellectus intrinsecus, produ-
 catur intellectione formaliter, non volitione; &
 consequenter vt procedat per modum similis, &
 non per modum impulsus, atque ideo dicatur
 Filius; amor autem qui terminus est volitionis
 intrinsecus, producat voluntate formaliter &
 non intellectione, & propterea dicatur Spiritus,
 non autem Filius; Et hoc est quod communiter
 dicimus, verbum ex vi suæ processionis habere
 vt sit simile, & ideo d. ei genitum & Filium; a-
 morem autem siue spiritum sanctum, quamuis
 sit similis suo principio, non habere tamen ex vi
 suæ processionis vt ei sit similis: quia non pro-
 cedit vt similis, sed vt impulsus. Nam procedens
 habere aliquid ex vi suæ processionis, est habere
 illud sub ea ratione formali, sub qua processio
 tendit ac terminatur ad id quod procedit, siue
 tanquam processionis formalem terminum. Et
 ex his apparet particulam illam siue declaratio-
 nem ex vi suæ processionis, necessariam esse ad ratio-
 nem generationis, nec sufficere vt sit à principio
 coniuncto, vt arbitratur Vasq. a. 5 c. 6.

Sed opera præcuius est primam dictæ differen-
 tiæ radicem ex vtriusque virtutis scilicet intel-
 lectus & voluntatis natura & vnitatem cum eorū
 obiectis inuestigare. Ad cuius euidentiam.

Assignatur Secundo aduertendum est quamlibet intellectus
ratio diffe- operationem dependere ex intellectu potentia
rentia pro- & eius obiecto, vt constituentibus vnum totale
cessione in- principium illius productum, & eius intrin-
tellectum, seci termini scilicet verbi; quod idem propor-
voluntatis, tionaliter dicendum est de operationibus volū-
ex differen- tatis, vt supra notauimus. Nam voluntas & eius
ti modo v- obiectum scilicet bonum apprehensum per intel-
nimis ob- lectum, constituunt vnum totale productum
iecti vt ra- amoris; quamuis valde differenter, vt ante

diximus, & statim latius explicabimus. Cōcur-
 runt autē ad dictas operationes obiecta vt ratio-
 nes agendi, à quibus specificantur operationes
 ipsæ, tamquam ab earum principiis. Quemad-
 modum calefactio ab ignis calore producta, ab ip-
 so calore vt formali principio siue ratione agē-
 di specificatur iuxta doctrinam D. Th. 12. q. 1. a.
 3. Sed differentia est inter obiectū intellectus &
 voluntatis, quo ad constitutionem vnius totalis
 principij operationis productiui; Nam, vt sæpe
 diximus, obiectum ita coniungitur intellectui,
 vt ex ipso & intellectu fiat magis vnū in esse in-
 telligibili, quam fiat ex materia & forma in esse
 naturali intellectus enim fit ipsum intelligibile,
 & è conuerso; materia verò non fit forma.

Inest igitur intelligibile intellectui magis in-
 timè, ac maiori cum vnitatem, quam per informa-
 tionem, quæ materialiter, ac per accidens inter-
 uenit in intellectu creatura; quæ alio modo fieri
 nō potest, nisi suscipiendo speciem ab obiecto, qua
 specificatur & informatur intellectus; sed hoc
 per accidens est respectu operationis intellectus,
 quæ per se requirit vnitatem identitatis ipsius
 intellectus cum intelligibili; & de hoc multa di-
 ximus supra cū Cai. q. 14. a. 1. Contr. 1. Bonū au-
 tem cognitū, quod est obiectū voluntatis, non
 ita coniungitur cū ipsa voluntate, vt fiat volun-
 tas ipsa, & è contra: neque per aliquam speciem siue
 similitudinem, aut per se ipsum inest volūta-
 ti, vel eā informat, vt simul cū ea constituat vnū
 amoris principij; sed per apprehensionem siue
 secundum esse intelligibile reisdem in intellectu,
 ratio est agendi voluntati; bonū enim apprehē-
 sum vt sic effectiue mouet voluntatem: Quod
 quomodo fieri possit, optime declarat Caieta-
 nus in 1. a. q. 80. a. 2. & Ban. ibidem. Et ex hac dif-
 ferentia sequitur alia, nimirum vt quod secundū
 rationem intellectus procedit, sit ex vi suæ pro-
 cessionis simile totali suo principio constituto
 ex intellectu & intelligibili; Obiectū enim quod
 est formale principium & ratio agendi, verè se-
 cundū rem coniungitur in esse reali intelligibili
 cū intellectu, ad integrandū vnū agens; quod au-
 tem procedit secundum rationem voluntatis, nō
 habet ex vi talis processionis, vt sit simile totali

suo principio constituto ex bono apprehenso
 per intellectum & voluntatem: quoniam, vt dixi-
 mus, bonum apprehensum ac volitum, nō inest
 realiter voluntati, neque per se ipsum neque per
 aliquam sui similitudinem, sed est in intellectu
 tantum; atque ideo non est ratio agendi in ratio-
 ne rei sed vt cognitum; Ex hoc autem quod ali-
 quid cognoscitur tale, non sequitur per se ac ne-
 cessario aliquid simile illi: sed per se apta nata est
 sequi in illud inclinatio voluntatis; quia bonū
 cognitum aptum natum est mouere voluntatē &
 eam actu mouet, cum intellectu per vltimum
 practicum iudicium illud iudicauerit appeten-
 dum; vt ostendimus supra q. 19. a. 10. Cum autem
 dicimus cognitionem esse causam amoris, sensus
 est: Bonum vt stat sub cognitione esse causam a-
 moris, vel cognitionē ratione sui intrinseci ter-
 mini quod est bonum cognitum vt sic, esse cau-
 sam amoris; Et per hoc diluitur caquillus Radæ
 contra Cai. Contr. 14. a. 1. Et hæc est differen-
 tia, quam statuit Cai. in hoc a. inter intellectum
 & voluntatem; quam explicauimus in præcedenti
 articulo in postrema parte primæ dubitationis.

Iam verò ex his, quæ communia sunt, ad ea,
 quæ diuinarum processionum propria sunt, ex-
 plicanda mentis aciem, & stylum dirigamus.

Sciendum est igitur tertio Deo maxime ac per-
 fectissime vitam conuenire: quoniam, vt ait Phi-
 loso-

*Ratio cur
 processio
 Ioso-*

verbi, non autem amoris sit secundum rationem similitudinis in eadem natura: Ex qua satis fit eius rationi dubitandi.

lofophus in 12. *Diuinarum tex. 39.* Deus est ipsa A vita; quod ita probat: Actus intellectus id est intelligere vita quaedam est, & perfectissimum quod est in vita; sed Deus est ipse actus: nam intellectus eius est ipsum suum intelligere, & eius substantia est actus; ergo ipsa substantia Dei est vita, & actus eius est vita ipsius optima & sempiterna, quae est secundum se subsistens; ex quo sequitur, formale constitutum diuinæ naturæ modo nostro intelligendi, esse ipsum intellectus actum: iam autem supra 4. 2. diximus esse verbi consistere in intelligi, quod idem est cum ipso intelligere, per quod intelligere verbum procedit, igitur verbo communicatur intelligere, hoc ipso quod per intellectum procedit. Cum igitur intelligere Dei sit eius essentia siue natura ac esse substantiale, consequens est ut verbo diuino per actum intellectus communicatione formaliter diuina natura siue essentia & esse substantiales ac proinde verbi processio sit generatio, & verbum ipsum sit genitum ac Filius; sic enim ex vi suæ processio formaliter accipit eandem naturam, quæ est in dicente: & consequenter ex vi suæ processio habet ut sit similis suo principio secundum identitatem naturæ eidem, intellectu ut intellecti est, communicata; quod non aduertit Suarez in suo illo satis prolixo discursu. Amor autem, cum ex ratione sua non procedat ut similis, quamuis per actum voluntatis eandem numero naturam accipiat, per quam verè ac perfectè similis est suo principio, non dicitur genitus aut Filius. Quod autem ex sua ratione procedat ut quid consequens intellectum, quæ est ipsa natura & esse Dei, non est causa propria cur non sit genitus; cum ita consequatur naturam ut sit idem quod ipsa natura & eius processio sit ipsius naturæ diuinæ communicatio, quamuis non intelligatur actus amandi ut diuinæ naturæ constitutus; sed hoc ad tollendam rationem generationis non sufficeret, si non deesset prædicta particula, scilicet *secundum similitudinem*. Nam in viventibus, quæ apud nos sunt, in quibus propriissimè est generatio, actus naturæ communicatus non est naturæ constitutus; sed eam sequitur media potentia realiter à natura profluente & ab ea distincta. Vnde facile posset totus ille Suarezij discursus eludi dicendo verbum, quatenus est prima persona procedens, esse per actum intelligendi naturæ constitutum: amorem autem esse per actum eandem naturam consequentem, quatenus est secunda persona procedens; & cum per utrumque actum communicetur natura, utramque etiam personam procedentem esse genitam. Optimus igitur est dicendi modus, quo S. D. hic vitur, ad probandum processionem amoris non esse generationem; quia scilicet amoris processio non est secundum rationem similitudinis, sicut processio verbi. Ad cuius euidentiam suppositis ijs quæ hucusque diximus.

Quartò obseruandum est ex Ferrariensi in 4. *contra gentes cap. 11.* quem alij recentiores sequuntur interpretes, dupliciter posse considerari processionem verbi diuini. Vno modo absolute & quasi genericè, quatenus scilicet est verbi processio abstrahendo ab hac & ab illa, puta humana, angelica & diuina. Alio modo, quatenus est talis species processionis verbi, quæ scilicet est omnium perfectissima; utpote quæ perfectissimam cognitionem includat ac proinde ad verbum perfectissimum, ut terminum eius intrinsecum terminetur. Si priori modo consideretur processio, non habet, ut sit generatio, licet sit secundum ratio-

nem similitudinis: quia ea similitudo non est secundum esse naturale eiusdem speciei, sed tantum secundum esse intelligibile: Vnde processio verbi in intellectu nostro non est generatio, etiam quando anima producit verbum de sui cognitione, quia verbum illud est accides, anima verò est substantia. At posteriori modo, quatenus scilicet processio verbi est perfectissima, verè ac proprie generatio est, longè perfectiori modo, quàm quauis alia viventium generatio, ut explicat D. noster A. in dicto 11. 6. Nam ex communi ratione processionis verbi producti, ex ea cognitione qua cognoscens se ipsum cognoscit, conuenit verbo diuino ut sit simile producenti: ex summa verò perfectione processionis idem sibi vendicat esse naturale cum producere. Nam, ut ante diximus, intelligere quod est esse verbi, intellectus & speciei, in Deo est eius essentia & esse naturale ac Deus ipse. At amoris diuini processio, siue sumatur in communi, siue ut perfectissima species amoris, non habet ut sit secundum rationem vel modum similitudinis neque ut procedens tali processione, quatenus sic procedit, sit formaliter simile. Nam processio amoris ut sic & consequenter omnes eius per se differentie sunt secundum rationem impulsus, non autem secundum rationem similitudinis; Processio autem verbi ut sic & omnes eius per se differentie sunt secundum rationem similitudinis, & consequenter processio verbi perfectissima est secundum rationem perfectissimam similitudinis, quæ est in eadem essentia & in eodem esse substantiale. Nā quantò perfectior est verbi processio, tantò verbum procedens intimius est, ac magis unitum intelligenti; quare si fuerit infinita perfectionis verbi processio, erit etiam summo ac perfectissimo modo possibili verbi cum intelligente coniunctio; hæc verò est, ut vna numero sit ipsius verbi ac dicentis essentia; qui discursus desumitur ex primo a. huius q. in resp. ad 2.

Quod autem diuinus amor sit eiusdem naturæ cum producere, non habet ex vi suæ processionis, ut processio est amoris formaliter, sed tantum quatenus diuinus est & eius processio diuina, siue in Deo, in quo omnia sunt idem quod Deus & eius essentia. Ad cuius euidentiam lege quæ scribit Cai. *infra q. 35. a. 2.* de duplici modo distinguendi siue contrahendi amorem scilicet per differentias per se & per differentias extraneas; qui desumitur ex doctrina Arist. 7. *Metaph. tex. 43. & lib. 1. de partibus an. cap. 3.* Vnde Spiritus S. ex vi suæ processionis formaliter ut scilicet processio est secundum rationem voluntatis siue amoris, non habet ut sit Deus: sed id tantum habet ex vi suæ processionis materialiter & identicè, quatenus scilicet diuina est; nec Spiritus S. formaliter ut Spiritus est, Deus est; sed quatenus in Deo est in quo omnia Deus sunt.

Ex dictis patet responsio ad rationem dubitandi in principio positam: Nā licet processio verbi diuini secundum rationem quasi genericam, quatenus scilicet est processio verbi, non habeat ut sit secundum similitudinem in esse naturali: hoc tamè habet ut est processio verbi perfectissima; quatenus dictio illa *perfectissima* significat differentiam per se contrariam verbi ad talè speciem, quæ est omnium perfectissima. Vbi aduerte similitudinem hic sumi fundamentaliter, sic enim est ratio à priori, quod processio sit generatio: nā si sumatur formaliter scilicet pro relatione, posterior est generatione & ad eam sequitur.

Postremò notandum est similitudinem ad imaginem comparari ut magis commune ad minus

Solutur ratio dubitandi.

Explicatur ratio imaginis.

Similitudo si commune, vel ut genus ad speciem, sumendo vtrumque, scilicet similitudinem & imaginem fundamentaliter; omnis enim imago est similitudo sed non è contra. Nam similitudo dicitur conuenientiam in qualitate; & si fuerit perfecta erit in vna qualitate specifica. Qualitas autem hic late sumitur prout extenditur ad formas & differentias, siue rationes rerum essentielles; Imago verò postulat conuenientiam in specie, vel saltem in signo speciei, & addit etiam originem ex ea re, cuius est imago. Vnde licet vnum ouis sit alteri perfecte simile, non est tamen eius imago; quia non est de illo expressum, vt ait S. Th. *infra q. 35. a. 1. ex Aug.* Et quamuis prædicta differentia vera sit absolute loquendo; in materia tamen diuinarum processionum idem est procedere secundum rationem perfectæ similitudinis, & procedere secundum rationem imaginis; nam processio viuientis secundum rationem perfectæ similitudinis claudit formaliter omnia requisita ad processionem secundum rationem imaginis; quoniam hoc ipso quod est processio viuientis est etiam origo; omnis enim processio viuientis à viuente est origo, & è contra; quæ origine supposita omnis perfecta similitudo, quæ scilicet est secundum speciem, est imago; igitur in diuinis non distinguitur processio per modum similitudinis, à processione per modum imaginis. Vnde S. D. *in a. 2. dicta q. 35.* probat filium esse imaginem; quia procedit per modum similitudinis; & Spiritum sanctum non esse imaginem; quia non procedit per modum similitudinis. Vnde SS. Patres, Greg. Nazian. Athan. Aug. Anf. & alij, quos refert Vasq. *c. 2. & Torres loco allegato*, non distinguunt inter imaginem & similitudinem habitam ex processione, vt etiam aduertit Suar. Rectè igitur probat S. D. processionem Spiritus sancti non esse generationem; quia non est secundum modum similitudinis, sicut processio verbi. His adde æquè ineuidens esse Spiritum S. non esse imaginem ac non esse genitum; immò magis certum esse Spiritum S. non esse genitum, quam non esse imaginem. Nam Græci primum catholicè confitentur; secundum autem negant; dicunt enim Spiritum S. esse Patris imaginem; Non igitur ita rectè probatur Spiritum S. non esse genitum; ex hoc quod non est imago; sicut idè probatur, ex hoc quod non procedit vt similis.

Contra Torrensem, & Vasquez.

Nec verum est quod ait Torres & post eum Vasq. ad rationem imaginis non sufficere similitudinem ex vi processionis, sed necessariū esse vt res, quæ dicitur imago, procedat similis ad representandum; atque ideo verbum esse imaginem, quia & simile est & ad representandum procedit: Spiritus S. autem non procedere ad representandum; quamuis procedat vt similis ex vi processionis; & ideo non esse genitum siue Filium. Nam res dicitur procedere ad representandum, vel ex intentione expressa artificis, sicut imagines scilicet vel depictæ: vel ex intentione naturæ, quando scilicet res talis procedit vi suæ processionis, vt eo ipso representet id à quo procedit; sicut Filius est imago substantialis Patris ad representandum producta; At Spiritus S. ex vi suæ processionis talis procedit, vt eo ipso representet principium à quo procedit scilicet Patrem & Filium; ergo Spiritus sanctus procedit ad representandum, & consequenter est imago; quod tamen rectè negat Vasquez cum D. Th. & Patribus Latinis. Maior est Vasq. *in dicto c. 7.* Minor probatur ex eiusdem & Torrensis sententia; quia Spiritus S. ex vi suæ processionis est similis suo principio; ergo ex vi suæ processionis procedit talis,

vt eo ipso representet suū principium; ergo procedit ad representandum. Antecedens est dictorum expolitorum. Prima consequentia probatur. Quia omne perfecte simile tale est, vt eo ipso representet suum principium; igitur si Spiritus S. ex vi suæ processionis est perfecte similis, sequitur vt ex vi suæ processionis sit talis, vt eo ipso representet suum principium. Secunda verò consequentia probatur ex prædicta maiori, quæ est propositio Vasq. Et confirmatur vis argumenti. Quia Filius non alia ratione dicitur representare Patrem & esse imago illius; nisi quia à Patre procedit per actionem vi suæ naturæ communicatiuā; At hoc est procedere per modum similis ex vi suæ processionis; igitur ex hoc ipso, quod aliquid procedit per modum similis, procedit ad representandum, & consequenter etiam vt imago; quod non admittunt prædicti expolitores.

Sed respondet Vasq. in humanis ex eo solum dici aliquem filium, quod habeat eandem naturam cum producente: quia in hoc solum est fundamentum relationis imaginis, in quo sufficienter saluatur ratio filij: Nam ex sola (inquit) similitudine naturæ producti cum producente, si sit intellectus, cui representare possit, nascitur ratio formalis imaginis; At in Deo sola similitudo naturæ producti cum producente non constituit rationem filij: quia hæc sola similitudo non est sufficiens fundamentum relationis imaginis, sed requiritur etiam proprietas verbi, quatenus est per intellectum: ideo enim Patri verbum representat, non quia habeat eandem naturam cum illa (sic enim & Spiritus sanctus representaret) sed quia est eiusdem naturæ, & eam habet coniunctam cum verbi proprietate producti per intellectum. *Sed hæc voluntaria*, ac friuola sunt; Nam quamuis diuinum verbum supra commune modum representandi qui est per similitudinem eiusdem naturæ cum producente, singularem habeat representandi modum; adhuc tamen Spiritus S. verè & perfecte representabit suū principium propter naturæ identitatem cum eo, & multo magis quam quilibet Filius in humanis Patrem representet, propter maiorem naturæ identitatem, quam habet Spiritus S. cum suo principio, quam quilibet filius humanus cum Patre. Et confirmatur quia Spiritus sanctus secundum dictos expolitores ex vi suæ processionis eandem habet naturam intellectualem & intelligibilem & actum intellectiōis cum Patre & Filio; ergo etiam ex vi processionis habet veram & perfectam representationem.

Huius argumento respondent, de ratione imaginis esse vt alicui representet: Spiritum Sanctum autem nulli representare Patrem & Filium; quia nec illi cognoscunt se in Spiritu S. nec etiam Spiritus S. eos in se ipso cognoscit. *Sed hæc responsio confut.* falsa est quo ad vtramque partem. Nam vt ait S. Th. *in 1. dist. 28. q. 2. a. 1.* Ratio imaginis consistit in imitatione, vnde & nomen imaginis sumitur; dicitur enim imago quasi imitatio; at imitatio perfecta esse potest, antequam alicui representet; quoniam imitatio ex representatione non dependet, sed è conuerso; ergo etiam imago ab actuali representatione non dependet, sed è contra. Falsa est etiam altera pars responsionis; nam licet Pater non intelligat seipsum Filio, nec Spiritu S. intelligit tamè seipsum in Filio & in Spiritu S. in quibus est secundum essentiam, secundum relationem & secundum originem, vt probat S. Th. *infra q. 42. a. 5.*

Secundo respondent, quod sicut ignis ab igne procedens non representat ignem à quo procedit

Responsio Vasquez.

Confut.

Prima Responsio.

Secunda Responsio.

cedit nec est eius imago; quia licet sit similis, non est tamen similior alijs; ita Spiritus sanctus non representat Patrem nec est eius imago; quia non est similior illi quam Filius, nec habet rationem verbi sicut Filius. *Sed hæc responsio falsum implicat vel supponit, nimirum esse de ratione repræsentatiui & imaginis, vt magis assimiletur suo principio quam alijs.* Nam quandoque filius maiorem habet similitudinem cum fratre quam cum Patre, & tamen non est fratris imago sed Patris, & Patrem per se representat non autem fratrem; sicut quilibet effectus similis vniuocæ suæ causæ, illam per se representat, non autem alium eidem causæ & effectui æquæ similem. Propria itaq; ratio, cur Spiritus S. processio non sit generatio, ea est quam ex doctrina S. Tho. & eius schola superioris assignauimus.

PRIMA CONCL. Spiritus S. ex vi sua processio-
nis formaliter non procedit vt similis.

SECUNDA CONCL. Ratio propria cur processio

SECVNDA CONCL. Ratio propria cur processio
verbi fit generatio, non autem processio Spiritus S. non
est: quia Filius procedat per modum imaginis, non au-
tem Spiritus S. accipiendo imaginem in eo sensu, quo ex-
plicatur ad predictis expositoribus. Probatur hæc con-
clusio. Quia imaginis sic explicata posterior est ratio-
ne generationis, & ad eam sequitur sicut effe-
ctus ad causam; non igitur potest esse propria ratio
generationis. Antecedens probatur; quia prius
est esse genitum quam representare alicui, quòd
esse de ratione imaginis contendunt oppositæ
sententiæ defensores. Secundò quia ratio imagi-
nis sic explicata communis est vtrique processio-
ni & procedenti, vt superius ostendimus ex prin-
cipijs aduersariorum.

TERTIA CONCL. Ratio predictæ differentiæ
 inter processionem Filij & Spiritus S. non est ex hoc præ-
 cise, quod intellectus, quæ est quasi constitutum diuine
 nature, communicetur verbo formalissime; amor vero
 diuinus ex ratione sua sit tanquam quod consequens di-
 ctam intellectionem. Hec patet ex dictis contra sen-
 tentiam Suar. Et probatur ex diffinitione gene-
 rationis, quæ est origo viuens, &c. prout supe-
 rius explicauimus ex D. Th. & Arist.

27
 29
 QUARTA CONCLUSIO. Idèò processio verbi
 diuini generatio est, non autem processio Spiritus S. quia
 illa est secundum rationem siue modum similitudinis
 fundamentali ter in eadem natura, hæc verò minime.
 Probatur hæc conclusio. Processionem esse secū-
 dum rationem similitudinis fundamentaliter
 nihil aliud est, quàm processionem esse acceptio-
 nem eiusdem naturæ ex vi ipsius processionis; at
 hæc est propria ratio generationis; ergo. Maior
 patet ex ratione similitudinis fundamentaliter
 acceptæ, quæ nihil aliud est quàm forma siue na-
 tura duorum vel plurium, quatenus in eis habet
 vnitatem specificam vel genericam vel saltem a-
 nalogicam. Minor probatur ex diffinitione ge-
 nerationis superius expolita, quæ est origo vi-
 uentis à viuente coniuncto in similitudinem na-
 turæ.

Argum. & solutiones. CONTRA primam concl. sunt arg. quæ proponunt & solvunt Cai. Ferr. & alij nostri temporis expositores, ex quibus Zum. latissimè ac diligenter omnia tam antiquorum quàm recentiorum argumenta refert & soluit.

Valq. 1. obi.
con. 1. concl.

Contra eandem conclus. argum. Valq. Primò:
Vel Filius procedit similis in natura ex vi pro-
cessionis quatenus est per intellectum aut qua-
tenus est per talem intellectum; Non quatenus
per intellectum; Siquidem omnis processio per
intellectum est generatio; ergo quatenus est
per talem intellectum: at Spiritus sanctus ex vi
talis processionis procedit similis in natura; er-

A gò Spiritus S. non erit minus genitus quam Filius. *Resp.* Cùm dico talem intellectum & talem processionem, dictio illa *talem* significat differentiam contractuam intellectus & processionis; quæ differentia potest esse duplex, scilicet per se distinguens & cōtrahens intellectum vt intellectus est, prout distinguitur per differentias intellectualitatis formaliter, quæ sumitur in ordine ad actus intelligendi, & obiecta vt obiecta sunt: & sic distinguuntur intellectus secundum diuersos modos quibus respiciunt & sunt ipsum intelligibile, vel vt purus actus, sicut intellectus diuinus, vel medio modo inter actum & potentiam, vt intellectus Angelicus, vel vt pura potentia, sicut intellectus humanus, vt ait Caietanus *infra q. 79. a. 7.* de qua re multa diximus *q. 12. a. 1. Contro. 1.* Potest etiam intellectus contrahi per differentias per accidens siue extraneas, vt cùm distinguitur in diuinum, Angelicum & humanum: quoniam subiecta hæc non dicunt formaliter diuersas rationes intellectualitatis vt sic: Similiter processio aliqua, puta voluntatis, potest dici talis dupliciter. Primò vt dictio *talis* significet differentiam per se & formaliter contractuam & constitutiuam speciei processionis: & sic distinguitur per differentias & modos impulsus: vt cùm distinguitur in amorem amicitie & amorem concupiscentie &c. Secundò potest distingui & contrahi per differentias accidentales siue extraneas: vt cùm distinguitur in processionem quæ est amor diuinus, & in eam quæ est amor Angelicus, & in eam quæ est amor humanus. Sunt enim hæc differentie subiectorum, non autem impulsus vt sic, qualis est processio voluntatis. *Hic præmissis ad argumentum dico* primò, Filium procedere similem in natura, quatenus eius processio est per talem intellectum, qui scilicet est talis per differentiam per se intellectus, vt intellectus est, quæ in proposito constituit intellectum perfectissimum, cuius intelligere est eius esse & verbi procedentis: & consequenter eius processio formaliter est secundum perfectissimam similitudinem, quæ est in eadem numero natura: & quod tali processione procedit, habet ex vi suæ processionis per se & formaliter vt sit simile, & sit genitum & Filius. Dico secundò Spiritum S. ex vi talis processionis voluntatis, quæ s. constituitur per differentiam per se processionis voluntatis, quæ processio amor est, non procedere vt similem; quia nulla differentia per se amoris vt sic dicit rationem similis; sed ratum rationem impulsus. Quod igitur Spiritus S. sit similis, habet quatenus talis est, ex differentia extranea scilicet natura diuina, cui identificatur: non autem ex differentia per se amoris, vt amor est.

Secundò sic arguit Vsq. Amor Dei est amor essentialiter increatus, cuius amoris natura est esse non accidentarium sed substantiale, & idem cū ipso esse Dei; ergò ex vi propriæ naturæ & specificæ differentię habet procedere simile in natura. Probatur consequentia; quia est substantialis amor. *Resp.* amorem Dei esse essentialiter increatum secundum rem, sicut est essentialiter Deus & quælibet diuina perfectio; non tamen dictio illa *increatus* significat differentiam amoris per se constitutiuam, siue contractiuam ad speciem amoris, vt amor est, sed differentiam extraneam formaliter, sicut etiam illæ dictiones *substantialis* vel *accidentalis* differentias extraneas significant; & ideo consequentia & eius probatio nulla est.

Terrið: Hæc est propositio in quarto modo di- om. 3

Solus.

cendi per se; Amor diuinus producit Deum; ergo hoc conuenit illi ex vi principij in quo recipitur. *Resp.* nullam esse consequentiam: quia dictio illa *diuinus* est differentia extranea amoris vt amor est; significat enim naturam siue essentiam Dei, cui identificatur amor: principium autem amoris proprium est voluntas cum bono cognito, quod principium vi sua formaliter nunquam producit simile. Nec obstat, quod amor non sit à nuda voluntate cum obiecto, sed ab ea vt est in natura diuina, & ab ea quodammodo fecundatur; nam, vt dicemus inferius, natura non producit amorem nisi per modum voluntatis; & ideo natura & voluntas computatur vt vnum principium amoris.

Obi. 4.

Quarto sic arguit. Vel esse diuinum est extrinseca differentia intellectiois vel intrinseca; si extrinseca; ergo quod procedit in Deo ex vi intellectiois diuinæ, ex propria differentia non procedit vt genitum, sed ratione subiecti, & extraneæ differentie; si verò esse diuinum est intrinseca differentia intellectiois, erit etiam amoris; & ita vtrique persona procedet similis ex vi processiois. *Respond.* nomen diuini significare differentiam extraneam formaliter. Ad argumentum in contrarium nego sequelam; nam ostensum est supra, quomodo ex propria & per se differentia intellectiois verbum diuinum procedat, vt simile in natura.

Solus.

Obiect. 5.

Quinto, Spiritus S. quatenus procedit à verbo Deo, procedit vt similis; ergo ex principio suo proprio exit similis in eadē natura, & dilectio qua producit ex eodem principio habet producere simile. *Resp.* falsum esse antecedens formaliter loquendo de verbo Deo, quatenus principium est amoris, qui est Spiritus sanctus, quo ad differentiam eius per se, vt amor est; sic enim concurret vt bonum cognitum formaliter, ad quod per se & formaliter non sequitur simile, sed affectio tantum & impulsus in illud. Secundo negatur consequentia; quia dictio illa *Deo* dicit differentiam extraneam. Et per hæc patet solutio ad quedam alia similia eiusdem expositoris sophismata.

Obi. cont. & concl.

CONTRA secundam conclusionem argumentatur Vasquez. Quia Athanasius, Nazianzenus, Anselmus & sanctus Thomas in 4. *con. gen. cap. 11. & cap. 19.* probant verbum esse Filium, quia est imago Patris: & Spiritum S. non esse genitum siue Filium, quia non est imago Patris & Filij. *Resp.* primò prædictos Patres sumere nomen *imaginis*, prout idem est quod similitudo, vt patet ex eorum verbis à Vasquezio relatis, vt etiam notauit Suarez. Secundo dico sumi ab eisdem Patribus nomen *imaginis* fundamentaliter, non vt actu representat alicui, prout accipiunt Torres & Vasquez in quo sensu non potest ex imagine Filius, vt ex propria ratione rectè probari, sed E

Obi. 1. cont. & concl.

CONTRA tertiam conclusionem argumentatur Suarez & primò contra priorem partem. Diuina natura est intellectualis per summam actualitatem intellectus; ergo ipsa actualis intellectio est quasi formale constitutum illius naturæ; At verbo diuino formalissimè communicatur intellectio ipsa, vt intellectio est, eo ipso quod per intellectioem producit tanquam verbum; ergo ex eodem principio rectè concludimus formaliter etiam communicari ipsi naturam illam, secundum propriam rationem formalem talis essentiae & naturæ, vi suæ processiois, & consequenter verbum esse genitum & Filium. *Resp.* hoc argumento probari nostram quartam

Solus.

A conclusionem; nam ex formali communicatione naturæ non potest deduci generatio, nisi media ratione fundamentali similitudinis, quæ in diffinitione generationis exprimitur, & in dicto Suar. discursu virtualiter clauditur.

Obi. 2.

Secundò contra posteriorem partem conclusionis sic argumentatur. Amor ex ratione sua est tanquam quid consequens intellectioem, sicut in vniuersum appetitus consequitur esse rei; At quod consequitur esse rei, non censetur constituere naturam rei, sed illam constitutam comitari; ergo nec etiam amor constituit naturam rei; igitur ob dictam causam processio amoris non est generatio. *Resp.* sequelam vltimam nullam esse.

Sol.

B se: Nam communicatio naturæ formaliter loquendo non fit per actum ipsius naturæ constitutum, sed per operationem potentie, quæ præsupponit naturam iam constitutam; nec generatio Filij in diuinis ex hoc formaliter est generatio, quia intellectio per quam communicatur natura, est naturæ constitutiva, nam communicatur natura per operationem vt operatio est, non vt habet rationem constitutiuam, si secundum rem sit constitutiva; quia communicatio & generatio vt sic est actus secundus; constitutum autem vt sic est actus primus; Igitur intellectiois diuinæ communicatio insert communicatioem naturæ, non ex hoc formaliter quod illa intellectio est naturæ diuinæ constitutiva, sed ex hoc quod illa intellectio est formaliter ipsum esse substantiale Dei, & ipsamet natura diuina, quæ vt modum induit operationis sui ipsius communicatio est.

CONTRA vltimam conclusionem sunt argumenta relata & soluta à Caiet. & alijs expositioribus D. Th.

Proponitur in forma primum argumentum D. Th. & eius solutio.

PRIMUM argumentum S. Thom. est. Quod procedit in similitudinem naturæ in viuentibus, dicitur generatum & nascens; sed id quod procedit in diuinis per modum amoris, procedit in similitudinem naturæ; ergo quod procedit in diuinis per modum amoris, procedit vt genitum & nascens. Probatur minor; quia alias id, quod procedit per modum amoris, esset extraneum à natura diuinæ, & sic esset processio ad extra. *Respondet* S. Thom. Maiorem esse veram de eo, quod procedit in similitudinem naturæ secundum propriam rationem suæ processiois, siue ex vi suæ processiois; non autem de eo quod procedit vt simile ex vi naturæ acceptæ. Ad minorem respondet, quod id, quod procedit per modum amoris, procedit vt simile naturæ in diuinis, non ex vi & modo talis processiois, quæ est secundum rationem voluntatis, sed ex vi naturæ diuinæ per talem processioem acceptæ. Nam quidquid est in diuinis est vnum cum natura diuina. Rationem huius responsionis reddit S. Thom. quoniam ex parte unitatis naturæ diuinæ, non potest accipi propria ratio huius vel illius processiois, secundum quam vna distinguitur ab alia; sed oportet vt propria ratio huius vel illius processiois accipiat secundum ordinem vnius processiois ad aliam; qui ordo attenditur secundum rationem voluntatis & intellectus; Ex quo sequitur, quod secundum propriam rationem intellectus & voluntatis, fortitur etiam rationem & nomen vtrique processiois; & quia propria ratio intellectus habet, vt fiat in actu per similitudinem rei cognite; propria autem ratio voluntatis habet, vt fiat in actu per in-

clinationem eo rem cognitam: hinc sequitur ut A
id, quod procedit per modum intellectus, procedat
ut simile & ut natum; id verò quod procedit
per modum voluntatis & amoris, non procedit
ut simile nec ut natum, licet diuinam naturam
accipiat.

SECUNDA CONTROVERSIA.

An processionis distinguantur seipsis formaliter siue
proprijs earum rationibus?

Ratio dabi-
tar di.

NASCITUR hæc Controu. non tam ex opi-
nioni diuersitate, quam ex dictis nostri A.
Doctores, quæ primo aspectu videntur sibi con-
traria. Nam in q. de potentia q. 10. a. 2. negat has pro-
cessionis distinguunt seipsis, & ait eas distinguunt
per ordinem originis, sic enim loquitur: *Solus or-
do processionum, qui attenditur secundum originem,
processiones multiplicat in diuinis, unde, conuenienter
dixerunt, qui posuerunt vnam processionem esse per mo-
dum naturæ, & intellectus; aliam per modum voluntatis,
quantum ad id, quod processio, quæ est secundum na-
turam vel intellectum, non præexigit aliam processio-
nem; processio autem, quæ est per modum voluntatis, a-
liam processionem præexigit. Nam amor alicuius rei
non potest à voluntate procedere, nisi præintelligatur
processisse ab intellectu illius rei verbum conceptum.* Hæc
D. Th. In c. autem huius a. determinat eas distinguunt
proprijs earum rationibus, quod est eas distin-
gui seipsis formaliter: sed in præmissis resp. ad 1. vi-
detur utroque modo eas distinguere.

Sententie
Doctorem

TRES sunt de proposita difficultate senten-
tiæ. Prima est Aegidii, in 1. s. 1. s. 13. qui asserit diui-
nas processionis distinguunt per suos terminos to-
tales, qui sunt ipsæ personæ productæ, sicut et-
iam motus distinguuntur penes terminos.

Secunda sententia est Scoti, quam refert & se-
quitur Rada 1. p. Contr. 1. 4. a. 2. quæ dicit quatuor.
Primum: Distinctio emanationum non est sumen-
da penes terminos, ita ut termini sint principia
distinctionis. Secundum: Istæ emanationes habet
principia formalia inter se formaliter ex natura
rei distincta, quæ sunt intellectus & voluntas.
Tertium: Istæ emanationes distinguuntur seipsis
formaliter, siue se totis formaliter, siue (quod i-
dem est) seipsis sunt primò diuersæ. Nam licet eò
ueniatur in aliqua realitate, puta in hoc, quod sunt
processiones diuinæ personæ, quod sunt immate-
riales, &c. id tamen in quo conueniunt, non est
aliquid contrahibile per differentias, sicut com-
munis realitas generica; & ideo dicit Scotus & e-
ius schola, eas distinguunt se totis subiectiue, non
autem se totis obiectiue; Nam ea distinguuntur se
totis obiectiue secundum eos, quæ in nullo quid-
datiuo conceptu etiam entis conueniunt. Postre-
mò dicit hæc sententia emanationes istas distinguunt
manifestatiue penes supposita producta, quia per
ipsa dignoscitur, & manifestatur earum distin-
ctio.

S. Thom.

Capreol.

Tertia sententia est D. Tho. cuius tamen verba
non eodem modo interpretantur eius discipuli.
Nam Cap. in 1. dist. 13. q. 1. tribus concl. mentem D.
Th. expressit. Prima est. Istæ processionis passiue
acceptæ non distinguuntur seipsis formaliter. Se-
cunda. Istæ processionis non distinguuntur reali-
ter ex hoc, quod vna est per modum intellectus,
& alia per modum voluntatis. Tertia: Istæ proces-
siones distinguuntur per relationes originis. Quæ
dicendi modum sequitur expresse lauell. sup. hoc
a. Recentiores etiam scilicet Ban. Zumel. & Ripa in
eundem incidunt.

Sed Cai. hic, & Ferrar. in 4. cont. gent. c. 14. duo
dicunt de mente S. Tho. Primum: Diuinæ proces-
siones distinguuntur seipsis formaliter. Secun-
dum: Eadem processionis non distinguuntur se-
ipsis primò.

Status con-
trouersie.

Ut autem videas, quæ sit inter has duas exposi-
tiones differentia & nodum agnoscas difficulta-
tis, ac mentem A. nostri D. intelligas. Aduerte
primò duplicem esse distinctionem inter prædi-
ctas duas processionis: vnam realem & alteram for-
malē. Realis est ex ordine originis, quem habent
dictæ processionis ad inuicem, ut cum Cai. dixi-
mus in a. præ. & hic adnotat Ban. in 4. sua concl. &
Capr. in dicta dist. 13. & efficaciter demonstrabitur
intra q. 36. a. 2. Formalis verò distinctio non
est ex ordine originis, sed ex rationibus forma-
libus vtriusque processionis, quæ rationes for-
males dependent ex rationibus principiorum,
scilicet intellectus & voluntatis, & ex rationibus
obiectorum vtriusque potentie & processionis,
ut in sequentibus ostendemus: & de hac distin-
ctione loquitur S. Th. in hoc a. & in hoc sensu in-
terpretati sumus cum Caiet. sensum quæsit: Nec
in corpore articuli fit vlla mentio de ordine ori-
ginis, sed tantum de rationibus intellectus & vo-
luntatis, & processionis vtriusque; quamuis in
resp. ad 1. prædictæ distinctioni ordinem vnius ad
alteram adiunxit, cuius rationem adducemus
inferius; Et quoniam expostores, qui priorem
sequuntur dicendi modum, verba S. Tho. in hoc
articulo paulò maturius considerare neglexerunt;
ideò de vtraque processionum distinctione
differunt non satis opportunè, & ut prouerbio
dicitur, Extra chorum saltant.

SVMMENDA est proposita Contr. resolutio
ex quatuor distinctionibus, cum breui singulo-
rum membrorum explicatione. Prima distinctio
est. Duæ processionis verbi scilicet & amoris in
Deo dupliciter sumi possunt; vno modo actiue
& sic productiones siue operationes produ-
ctiue propriæ sunt, ut generatio prout est actio
Patris generantis, & productio Filij; & spiratio
prout est actio Patris & Filij spirantium, & pro-
ductio Spiritus sancti. Alio modo sumuntur pas-
siue, quæ est propria earum acceptio; quia no-
men processionis ut sic, significat emanationem
producti ex producente; ut generatio passiue
sumpta est emanatio Filij à Patre, & spiratio pas-
siue sumpta est emanatio amoris à Patre &
Filio; quamuis hic nulla interueniat vera &
propria passio, sed tantum grammaticalis. De
processionibus utroque modo sumptis, quoad
earum formalem distinctionem, procedit hu-
ius articuli doctrina, ut ex dicendis appare-
bit.

Resolutio.
Distinguitur
ex expli-
catione nom-
inis & ratio pro
cessionis, di-
stinctionis
formalis,
& eius re-
latiui.
Processio a-
ctiue &
passiue.

Secunda distinctio est. Prædictæ duæ proces-
siones passiue sumptæ dupliciter sumi possunt:
Vno modo secundum suas integras rationes;
id est secundum omnia in eis intrinsecè clausa:
& sic includunt ordinem originis vnius ab alia,
distinguunturque realiter inter se per talem or-
dinem: sic enim continent oppositionem relati-
uam, immò sunt idem quod relationes consti-
tutiue Filij, & Spiritus sancti, ut supra diximus.
Alio modo sumi possunt secluso ordine ori-
ginis inter eas; & sic accipiuntur secundum ea-
rum rationes incompletas, nec propriæ sunt
duæ totales acceptiones eiusdem naturæ diui-
næ; sed prima scilicet processio verbi sic sumpta
est acceptio nature simpliciter; secunda verò sci-
licet amoris processio eodem modo sumpta, ni-
mirum, sine ordine originis ad processionē ver-
bi, non est eiusdem naturæ acceptio simpliciter, sed

Processionis
ratio du-
plex, sc. com-
pleta, & in-
completa.

sed

sed tantum secundum quid. Nam si tollatur aut A
mentis consideratione præscindatur ordo origi-
nis, qui est inter generationem verbi & processio-
nem Spiritus S. eadem persona esset realiter
Filius & Spiritus S. & una esset emanatio realiter
generatio Filij, & processio Spiritus S. & unica
illa persona procedens primò acciperet per ge-
nerationem naturam simpliciter & esset Filius;
secundò per spirationem acciperet eandem na-
turam secundum quid & esset Spiritus sanctus;
nam generatio dat rei genitæ esse simpliciter, id
est absolute. Itaque si eadem res genita intelli-
gatur procedere alia processione, impossibile est
ut per illam aliam processionem acquirat esse
simpliciter, cum illud iam habuerit per genera-
tionem; accipit ergò per illam secundam proces-
sionem esse secundum quid; quia scilicet acqui-
rit rationem amoris, quasi superadditam genito
perfectionem. Et in hoc posteriori sensu quæri-
mus, & cum Scoto præcipue disputamus de di-
stinctione diuinarum personarum, quàm esse
tantum formalem nobiscum affirmat Scotus &
eius schola; sed dissentio tota est de modo distin-
ctionis.

*Distingui-
tur aliqua
seipis for-
maliter du-
plex.*

Tertia igitur distinctio ex Cai. quem recentiores
sequuntur hæc est. Valdè distat aliqua distingui
seipis formaliter & distingui formaliter seipis
primò. Ea distinguuntur seipis formaliter, quorù
distinctio sit per aliquid eis intrinsecum & essen-
tiale, siue illud sit pars definitionis siue tota di-
finitio; sicut homo sola rationalitate distingui-
tur à leone, sed tota definitione differt à lapide.
Ea verò distinguuntur formaliter seipis primò,
quorum distinctio non sumitur ex alio distin-
ctiuo, quæ proinde primò diuersa dicuntur: &
hæc sunt omnia & sola entia absoluta, quæ scilicet
relatiua non sunt nec relatione prædicamen-
tali nec relatione transcendentali, ut omnes spe-
cies substantiæ completæ & quantitatis. Dico au-
tem substantiæ completæ; quia partes substantiæ, ut
materia & forma non sunt primò diuersæ; quo-
niam eorum distinctio defumitur ab extrinseco,
veluti primo distinctiuo; diffinitur enim ma-
teria per formam, & è contra. Ad cuius euiden-
tiam sit.

*Entia abso-
luta & rela-
tiua.*

Quarta distinctio entia quædam absoluta sunt
& quædam relatiua. Absoluta sunt quæ secun-
dum suam rationem formalem nullum dicunt
ordinem ad extrinsecum, ut substantia & quan-
titas, & eorum species ac genera subalterna, &
hæc ut ante diximus, dicuntur distingui forma-
liter seipis primò; quia cum nullum essentialem
ordinem habeant ad extrinsecum, claudunt intra
seipsa prima suæ distinctionis principia, nec in
suis definitionibus quidquam includunt, quod
sit extraneum ab essentia definiti. Quædam verò
alia sunt entia relatiua, quorum duæ sunt diffe-
rentiæ siue modi. Nam quædam in prædicamen-
to relationis continentur, ut Pater & Filius, Do-
minus & Seruus, quæ ideo prædicamentalia nun-
cupantur; quædam autem per plura vagantur ge-
nera & cuiusvis prædicamenti metas transcen-
dunt, ac propterea dicuntur à Metaphysicis tran-
scendentalia, ut motus cum singulis suis specie-
bus, potentia, actus, habitus, materia & forma, &
alia similia quæ sunt entitates quædam mediæ in-
ter ea, quæ sunt simpliciter absoluta, & ea quæ
sunt omnino respectiua. Quia cum ad genus re-
lationis prædicamentalis non pertineant, extrin-
seca quædam non per superadditum ordinem,
sed per suam ipsarum naturam in ea essentialiter
propensam respiciunt; adeò ut nec per primam
intellectus operationem absque talibus extrin-

secis concipi valeant; non quòd extrinseca illa
sint eorum essentialia, & intrinseca differentiæ,
sed ob eam causam; quia eorum differentiæ su-
muntur ex ordine ad extrinsecum. Nam essentialis
ac propria differentia motus intrinseca quidem
est motui; sed quia motus suapte natura tenden-
tia quædam est in terminum, ac proinde essen-
tialiter habet ad illum ordinem; ideo propria &
essentialis differentia motus ab eius terminò su-
menda est; quod idem dicendum est de potentia
in ordine ad habitum, actum & obiectum, & de
actu siue operatione in ordine ad obiectum; & de
materia in ordine ad formam, & è contra. Hæc e-
nim singula ad propria sua iam dicta extrinseca
ordinem habent intrinsecum, ab eorum essentijs
minimè distinctum, quo tota seipis in ea prop-
endunt; atque ideo nec sine eis concipi possunt
aut deffiniri, cum ex illis nimirum extrinsecis
dependeant horum ac similium entium diffe-
rentiæ. Vnde quemadmodum relatiua prædica-
mentalia deffinimus ea esse, quæ hoc ipsum quod
sunt ad aliud dicuntur, intelligendo cum Alber-
to & Caietano in Prædicam. per dictionem aliud
terminum formaliter, ac præcisè absque omni
causalitate: ita relatiua hæc transcendentalia con-
gruè deffiniri possunt ea esse, quæ hoc ipsum
quod sunt ad aliud dicuntur, ex quo secundum
C aliquem modum causalitatis tota pendet eorum
essentia, ut patet in exemplis superius adductis
de motu, potentia, actu &c.

Iam vero ex his, quæ hucusque diximus, ostenditur
perspicue patet, an & quomodo seipis distin-
guantur hæc entia transcendentalia relatiua. Di-
cendum enim est primò ea se ipsis formaliter
distingui, si dictio illa *seipis* denotat proprias
eorum essentias; nam essentialia differentiæ, qui-
bus huiusmodi res ab inuicem formaliter dis-
tinguuntur, ad ipsarum rerum essentias pertinet.
Quòd si dictio illa *seipis* nominet proprias rerum
essentias, ut conceptas præcisè ab ordine il-
lo transcendente, quem habent ad extrinsecum, &
non ab ipsis extrinsecis tantum; dicendum est se-
cundò ea entia seipis formaliter non distingui;
quoniam impossibilis est talis distinctio, sicut et-
iam impossibilis est talis præcisio; Implicat en-
nim manifestam contradictionem præscindi
rem ab eo, quod illi intrinsecum est & essentialis,
in quo fundatur gradus specificus & ratio vltimæ
differentiæ, qualis est ordo ille transcendentalis
in dictis entibus. Ex quo sequitur tertium nimirum,
hæc entia non distingui formaliter seipis
primò; quoniam ordo ille essentialis quem ha-
bent ad extrinsecum, dependentia quædam est ab
extrinseco quo ad propriam & specificam quid-
ditatem, & vltimam differentiam eius consti-
tutiuam, quæ ab illo extrinseco terminante, tan-
quam à propria causa deriuatur.

E Et ex his communibus facile est de proposita
difficultate & opinionibus Doctorum relatis in
principio iudicare. Nam si prædicta vera sunt,
nulla est sententiarum oppositio aut vera diuer-
sitas, sed multiformis eiusdem veritatis expressio.
Nam Aegidius affirmans diuinas processio-
nes distingui per suos terminos totales, qui sunt
ipsæ personæ productæ; loquebatur de primo
distinctiuo radicaliter, quo sensu etiam negat S.
D. de potent. q. 10. a. 2. & Capreolus eas distingui se
ipsis; quia scilicet primum distinctiuum radicale
extrinsecum est; sed loquendo de formali distin-
ctiuo, quod necessario intrinsecum est, affirmat
S. Thomas & eius schola, diuinas processiones se-
ipsis formaliter distingui. Scotus autem loquens
de eodem formali distinctiuo, pronuntiat eas
for-

*quomodo se
ipsis forma-
liter distin-
guantur di-
uina proces-
siones, & co-
ciliantur
sententiæ.*

*Ent relati-
uum duplex*

formaliter seipsis primò distingui; non ob eam causam quòd formalis distinctio ab extrinseco distinctiuo, scilicet termino non dependeat: sed ea tantum ratione, quòd hæ processiones, quamuis in multis conueniant, puta, quòd sint substantiales, diuine, infinitæ, perfectæ, &c. hæc tñ nò sunt eis communia ad modum generis, quòd per differentias contrahitur. Thomistæ negant eas distingui formaliter seipsis primò ob dictam causam; quia scilicet earum differentia sumitur ab extrinseco; & præterea etiam quia conueniunt in vno aliquo prædicato communi, quasi ad modum generis, quòd est processio diuina, cuius per se differentia sunt rationes diuersæ vtriusque processions, vt processio est, scilicet esse secundum rationem intellectus & similitudinis, & esse secundum rationem voluntatis & impulsus; quanquam in diuinis nullum sit propriè genus aut species.

Rada con-
cl. i. reijci-
tur.

Quòd autem ait Rada D. Th. loqui de distinctione reali processionum, Scotum autem de formali iam supra refutatum est; quia S. Th. in huius articuli discursu de sola loquitur distinctione formali; quòd etiam Ripa non aduertit. In responsione autem ad primum meminit sanctus Thomas de ordine originis, quo realiter distinguuntur diuinæ personæ, vt illum reducendo in proprias radices, quæ sunt rationes intellectus & voluntatis, ex eis concluderet distinctionem formalem processionum, quæ ex parte vnitatis naturæ vtraque processione communicata desumi nequaquam potest, vt perspicue patet in textu.

Conclusio-
nes dedu-
ctæ, & pro-
bate.

PRIMA CONCL. Entia relatiua, vtriusque relatione distinguuntur seipsis formaliter, sed non primò. Hæc patet ex dictis.

SECUNDA CONCL. Diuina processiones tam actiue quam passiuè sumptæ, distinguuntur seipsis formaliter. Probatur: quia habent intrinsecam distinctionem formalem.

TERTIA CONCLVSIO: Processiones diuinæ

quouis modo sumptæ scilicet actiue vel passiuè, non distinguuntur seipsis primò formaliter.

Probatur primò: quia habet speciem à terminis, qui sunt productum vt simile, & productum vt impulsus: siue diuina essentia vt communicata per modum similitudinis, & vt communicata per modum impulsus, loquendo de terminis formalibus. Secundò quòd neque in sensu Scoti per se primò seipsis distinguantur probò; quia in multis prædicatis conueniunt, ac præsertim in hoc quòd sunt processiones & communicationes diuinæ naturæ; quòd eis commune est ad modum vniuoci & instar generis, quòd per differentias per se descendit ad species, vt ante diximus.

QUARTA CONCLVSIO. Distinctio formalis diuinarum processionum vtroque modo sumptarum oritur, vt ex causa virtualiter in essendo, ex rationibus intellectus & voluntatis, prout fundamentaliter sunt distinctæ. Hæc satis apertè colligitur ex resp. ad i. vbi sic dicitur. Vnde secundum horum (scilicet intellectus & voluntatis) propriam rationem sortitur in diuinis nomen vtraque processio, quòd imponitur ad propriam rei rationem significandam.

QUINTA CONCL. Distinctio formalis diuinarum processionum non est ex ordine originis. Probatur quia ordo originis præsupponit formalem distinctionem intellectus & voluntatis & operationum vtriusque; ergò: Probatur antecedens: quia essentialia præcedunt notionalia. Secundò quia ordo originis est relatio realis, quæ non est inter formaliter distincta, qua ratione formali-

ter distincta sunt; sed qua ratione tantum potest realis inter ea esse distinctio, vt magis patebit ex dicendis in seq. Contr. Tertiò quia præciso ordine originis, adhuc remanet inter eas formalis distinctio, vt supra diximus.

CONTRA primam concl. non sunt argumenta alicuius momenti, sed quæ possunt adduci, facilem habent solutionem ex dictis & ex doctrina Cai. inf. q. 72. a. 3. quo loco Bannes latius difficultatem extendit & aduersariorum argumenta dissoluit.

Argum. &
solutiones.

CONTRA secundam conclusionem argumentatur Capr. ex doctrina D. Th. quia vnumquod-

Obi. cont. 2.
concl.

que distinguitur ab alio specie per id, à quo speciem habet; sed nulla processio siue motus habet speciem à se, sed à principio vel à termino; ergò istæ processiones non distinguuntur ex seipsis formaliter. Resp. hoc argument. probari primò diuinas processiones non distingui primò seipsis formaliter. Secundò minus propriam & inconsonantem esse loquendi formam asserere talia entia seipsis distingui: quoniam vt hic aduertit Caietanus, non est in vsu talis modus loquendi, nisi in vltimate distinctiuis & distinctis.

Sol.

CONTRA tertiam concl. multa loquitur Rada, sed nullum aduersus eam producit argumentum.

CONTRA vltimam concl. argum. Ban. ex verbis D. Th. in 4. præd. ad 3. vbi ait, quòd processiones, quæ sunt secundum actiones intellectus & voluntatis, se habent secundum quandam ordinem, ita sanè vt processio amoris originetur à processione verbi; ergò huiusmodi respectus intrinseci distinctas eas formaliter faciunt. Resp. D.

Obi. cont. 4.
concl.

Th. in toto illo articulo tractare de distinctione reali diuinarum processionum, quam etiam sustinet in dicta responsione, ex ordine originis inter eas existente. Vnde ad argumentum negatur consequentia. Nam ex tali ordine sequitur tantum realis distinctio, formalis autem sumitur ex proprijs rationibus processionum, ex eorum principijs & terminis, eo modo quo diximus.

Sol.

TERTIA CONTROVERSIA.

An distinctio realis diuinarum processionum sit numerica tantum, an verò formalis & specifica.

IOan. Rada Contr. 14. ar. 3. quatuor conclusionibus respondet ad quæsitum. Prima est; Hypostases diuinæ non differunt propriè numerica differentia. Secunda; Ex eo quòd proprietates personales constituentes hypostases diuinæ sint alterius rationis, & quasi alterius speciei, non licet inferre, quòd hypostases diuinæ per eas constitutæ sint alterius rationis & speciei. Tertia eiusdem conclusio est. Hypostases diuinæ simpliciter & absolute sunt eiusdem rationis & speciei, eo modo quo species concedi potest in diuinis: etsi proprietates earum constitutivæ sint alterius rationis. Postrema demum eius conclusio est. Processiones in diuinis sunt alterius rationis & speciei ex proprijs rationibus formalibus, & non ex differentia proprietatum personalium. Hanc quo ad secundam partem statuit contra Bannesium. Hæc sententia non exigue distat à mente & doctrina D. Th. quam sequuntur Bann. & Zumellus super hoc articulo. Ad cuius euiden-

Sententia
Doctorem.

Scien-

Resolutio.
Quomodo
fit in diuinis
vntas, &
distinctio
specifica.

Species du-
plex in di-
uinis.

Sciendum est PRIMO ex D. Thom. de potentia, q. 10. a. 2. ad 12. in diuinis non dici proprie genus & speciem, vel vniuersale & particulare; secundum tamen quandam similitudinem creaturarum de diuinis loquendo Pater & Filius & Spiritus sanctus distinguuntur, sicut plura indiuidua vnius speciei, ut ait Damascenus lib. 2. orthod. fid. c. 4. Sed obseruandum est in quolibet indiuiduo generis substantiae posse nos duplicem speciem considerare; nimirum speciem ipsius hypostasis, & speciem proprietatis indiuidualis. Nam si ponamus Sortem esse album, Platonem vero nigrum, & albedinem ac nigredinem esse proprietates eorum indiuiduales; tunc Sortes & Plato erunt vnum specie humanitatis, sub qua ut eius hypostases continentur; sed distinguuntur secundum speciem proprietatis indiuidualis; quoniam albedo & nigredo specie differunt; itaque Pater & Filius in diuinis, quatenus conueniunt in vna deitatis natura, cuius sunt hypostases, considerantur ut vnum specie; sed quia paternitas & filiatio, quibus ut proprietatibus personalibus constituuntur & distinguuntur, sunt relationes specie diuersae; idcirco Pater & Filius differunt specie proprietatis personalis. Ratio huius conuenientiae & differentiae est; quoniam processiones diuinae non sunt sicut generationes in rebus creatis, quae per se ordinantur ad speciem; Ex quo sequitur, ut natura speciei multiplicetur in rebus creatis iuxta multiplicationem suppositorum; sed diuina processio est ad multiplicationem hypostasum, in quibus est vna numero natura Deitatis; Quo fit ut in diuinis processiones sint quasi secundum species differentes, propter differentiam proprietatum personalium, quamuis sit vna numero procedentibus natura communis; qui discursus non est alius ab eo, quem format Doctor noster Angelicus in d. respons. ad 12. Hanc doctrinam ex parte videtur amplexus fuisse Scotus in 1. dist. 7. & dist. 8. quest. 2. ubi docet in diuinis non esse proprie genus nec speciem aut differentiam specificam, sed improprie tantum ibi dici posse speciem & differentiam specificam, sumendo speciem pro ratione formali Dei, & differentiam specificam pro differentia secundum rationem formalem; sed melius dici in diuinis aliqua esse eiusdem rationis vel alterius, quam eiusdem speciei, vel alterius. Qui dicendi modus non differt, sed maxime consonat cum relata doctrina D. Tho. cui etiam assentitur Rada dicens; ea quae secundum proprias rationes formales distinguuntur, esse alterius rationis simpliciter; sed dici alterius speciei non absolute, sed cum addito, ut puta quasi alterius speciei.

Duplex esse
constituen-
tium & di-
stinguentium
genus, quae
non eodem
modo ad con-
stituta com-
parantur; et
qualia con-
stituentia
sint diuinae
relationes.

SECUNDO Notandum est duplicem esse constituentium & distinguentium ordinem. Nam quaedam sunt per se primo a natura instituta ad constituendum & distinguendum: quales sunt omnes rerum essentiales differentiae, quae ex sua ratione formali non sunt completae species, sed ad specierum pertinent complementum simul cum generibus; sicut rationale & irrationale, quae speciei naturam significant quo ad illud tantum, quod in ea formale & actuale est; quemadmodum genus puta animal eandem naturam significat quo ad id, quod in ea est potentiale, ut ait D. Thom. de ente, & essentia, c. 3. Quedam vero constituentia sunt & distinguentia, quae ex sua ratione formali significant species rerum completas; sicut nigredo & albedo, paternitas & filiatio; sed quatenus sunt in tali natura, sic habent & actum exercent constituendi & distinguendi; ut

videre est in casu dato de albedine & nigredine respectu Sortis & Platonis, & vniuersaliter in omnibus formis accidentalibus aduenientibus subiecto iam ad speciem determinato. Illae enim formae non sunt per se ad constituendum in specie & distinguendum institutae; alioquin subiectum cui adueniunt esset per se in duplici specie & in duplici genere; & ex rebus diuersorum generum fieret vnum per se, non tantum in ratione indiuidui sed etiam in ratione quidditatis contra doctrinam Aristotelis & D. Th. de ente & essentia, c. 7. & alibi saepe; Sed quemadmodum formae illae vnitatem habent cum subiecto per accidens & secundum quid, ita constituunt in specie per accidens & secundum quid; nam per albedinem qua fit homo albus, constituitur homo in specie albedinis, non per se & simpliciter, sed per accidens & secundum quid scilicet quatenus albus siue ratione albedinis. Paternitas autem & filiatio, quia formae sunt hypostaticae diuinarum personarum constitutivae & per se subsistentes & realiter eadem cum diuina natura; idcirco personae singulae per eas constitutivae sunt vnum per se; sed quia relationibus praetelligitur essentia deitatis, quae communicatione non diuiditur in personis, sed vna numero perseverat; ideo relationes non constituunt hypostases in specie simpliciter sed secundum quid siue cum addito scilicet in specie proprietatis personalis, & eodem modo distinguunt.

Conueniunt itaque prima constituenta cum secundis, quod utraque faciunt distinctionem secundum rationem formalem: sicut enim rationalitate distinguitur homo formaliter a bruto; ita paternitate distinguitur Pater in diuinis, ut Pater est formaliter a Filio ut Filius est; sicut etiam albedine distinguitur homo albus ut albus est formaliter a nigro. Sed dupliciter differunt. PRIMO, quod priora conueniunt maiorem habent inter se necessariam distinctionem, quam habeant eorum constituta; nam rationale & irrationale minus conueniunt, quam homo & brutum; quia homo & brutum conueniunt in animali, & de illis praedicatur quidditatiue & formaliter; de rationali autem & irrationali non praedicatur formaliter animal & quidditatiue; quoniam, ut ait Philosophus in 4. Top. c. 3. differentia non participat genus, cum de illa non praedicetur genus, ut dicitur in 3. Metaph. text. 20. Posteriora vero constituenta non necessariam sed permissiuam tantum, & quatenus talia sunt siue in tali materia, maiorem habent distinctionem quam sua constituta; non enim est maior albedinis & nigredinis distinctio, quam sit hominis albi & parietis nigri; sed minor: quoniam albedo & nigredo vnam tantum habent specificam distinctionem; sed homo albus & paries niger, non solum eam habent distinctionem, quae est secundum albedinem & nigredinem; sed etiam illam quam habent ipsa subiecta secundum se. Sed ubi constituenta formae sunt hypostaticae modo supradicto, ut paternitas & filiatio: plus inter se formaliter distinguuntur, quam eorum constituta scilicet Pater & Filius; Nam paternitas & filiatio prout a nobis concipiuntur, non conueniunt formaliter in essentia diuina, quae de illis formaliter non praedicatur, sed identice tantum; haec enim propositio Paternitas est essentia vel Deus falsa est formaliter loquendo; quamuis identice vera sit; At vero Pater & Filius conueniunt in essentia concrete sumpta, quae de illis formaliter praedicatur: haec enim est vera & formalis Pater est Deus & haec Filius est Deus; nam in personis intrinsece clauditur essentia. Aduerte tamen,

constituentia
in diuina.

Conuenientia
constituentium.

differentia.

tamen, quod si formaliter de constitutio & distinctio, ut constitutum & distinctum est loquamur, pari passu currunt constitutiva & constituentia quo ad distinctionem; nam si constitutiva & distinctiva, distinctionem aliquam habent, quam non communicent constitutis, iam secundum eam rationem non sunt constitutiva & distinctiva. Itaque paternitas & filio, quia ratione sunt Patris & Filij constitutivae, & distinctivae, magis in se distinguuntur, quam Pater & Filius, quatenus dictis relationibus constituuntur, & distinguuntur; nam quod Pater, & Filius includant communem essentiam, non habent ex constitutivis formaliter sed materialiter tantum, prout scilicet idem sunt realiter cum ipsa essentia Dei, ratione cuius identitatis etiam ipsa constitutiva conveniunt. *Secundo differunt*; quoniam priora constituunt in specie siue quali in specie simpliciter & absolute, ut patet de rationali & irrationali; posteriora vero non constituunt in specie vel quasi in specie simpliciter & absolute, sed secundum quid & cum addito. scilicet in specie talis proprietatis aut formae, ut puta paternitatis & filiationis, ut ante diximus. Et pendet haec posterior differentia ex ea, qua primo distincta sunt haec duo constituentium genera, nimirum, quod illa ex sua ratione formali per se primo sunt ad constituendum instituta, haec autem minime. Dixi autem ex sua ratione formali, quoniam paternitas & filio formaliter & praecise sumptae relationes sunt contra genus siue rationem substantiae distinctae: sed quatenus divinae sunt & subsistentes, sunt per se divinarum personarum constitutivae; quomodo vero sub expressa ratione relationis personas constituent, suo loco dicemus.

Nota.

Ex dictis sequitur primo hanc consequentiam non valere: rationale & rugibile, quae sunt constitutiva & distinguenda, in nullo uniuoco formaliter conveniunt; ergo nec etiam constituta. Homo & leo, in aliquo uniuoco conveniunt; Non valet inquam haec consequentia; quia deductio fit à constituentibus, prout sunt quaedam entitates secundum se, & non sub ea ratione qua constitutiva sunt, ad constituta formaliter ut constituta sunt, prout sunt ex constituentibus, ut sic; nam licet constitutiva illa secundum se in nullo uniuoco conveniant, considerata tamen ut constitutiva sunt, in idem uniuocu conveniunt cum suis constitutis, licet non eodem modo; Nam constituta, puta homo & leo sunt ea, quae sunt uniuoca sub animali, & de quibus praedicatur animal, quod est esse uniuocum ut quod; sed constitutiva, puta rationale & rugibile, non sunt uniuoca ut quae, sed ut quibus ipsa constituta sunt uniuoca sub animali: sicut albedo non est alba ut quae, sed ut qua nix est alba; unde dici congrue potest, rationale & rugibile, ut constitutiva formaliter hominis & leonis, convenire in animali, quatenus constituunt species sub animalibus; duae enim oppositae differentiae non constituunt species, nisi actuando idem genus, quod hoc ipso commune est uniuocum speciebus constitutis.

Sequitur secundo hanc consequentiam valere: Rationale & rugibile formaliter distinguuntur ultima distinctione; ergo etiam homo & leo eodem modo distinguuntur; quia totum formale, quod est in constituto quatenus est constitutum, est à constituyente; igitur si constitutiva secundum eam rationem qua constitutiva sunt, formaliter & ultimo differunt: necesse est ut eodem modo differant constituta; unde si constitutiva sunt

Naz. in 1. part. D. Th. tom. 2.

A formaliter indivisibilia ut ultima differentiae: necesse est etiam ipsa constituta esse formaliter indivisibilia, ut species infimae; Constat autem indivisibilitatem vel indivisibilitatem formalem convenire constitutivis ut constitutiva sunt formaliter; quoniam tota indivisibilitas vel indivisibilitas constitutorum pendet ex constituentibus, quae magis vel minus determinant generis, siue communis determinabilis potestate, ut patet intuitu praedicamentales coordinationes; adaequantur enim in hoc constituens & constitutum, ut causa formalis & eius effectus.

Proponuntur, & explicantur quatuor in termino processionis consideratae; ex quibus pendet unitas, & distinctio personarum, & processionum.

B TERTIO observandum est in termino divinae processionis quatuor considerari: Primum est, ipsa persona procedens quae est terminus qui: Secundum est, divina essentia communicata, quae est terminus quo siue terminus formalis; & quoniam divina essentia est eadem specie & numero in principio producente, & in termino producto; ideo simpliciter loquendo, tres personae sunt unius speciei eo modo quo species est in Deo; quia sunt unius naturae Deitatis & unus numero Deus. Tertium est modus siue ratio sub qua divina essentia est terminus quo processionis; nam in processione verbi divina natura est terminus per modum similitudinis: in processione autem amoris eadem divina natura est terminus, sed per modum impulsus; & ex hoc distinguuntur formaliter divinae processionis, & consequenter etiam divinae personae procedentes, quia scilicet una procedit ut similis, alia ut impulsus. Quartum est proprietas individualis, videlicet filio & spiratio, quae sunt relationes constitutivae personarum; quae quidem relationes sunt secundum speciem diversae, si non proprie quia in divinis non est species neque genus; saltem secundum quandam similitudinem ad relationes creaturarum; quo fit ut etiam ipsa personae per tales proprietates constitutae differant specie, non simpliciter (quia nec per eas constituuntur simpliciter in specie sed per naturam deitatis) sed quod differant specie proprietatis individualis, ut iam satis ostendimus. Quoniam igitur in terminis divinarum personarum tot continentur, per quae singula distinguuntur ipsi termini, praeterquam per secundum quod est divina essentia; merito divinae processionis, ideo dicuntur distinguui secundum terminos; quia secundum omnia aut singula praedicta in terminis contenta distinguuntur; cum praesertim processio in divinis non per se ordinetur ad speciem, sicut generatio in rebus creatis, sed ad multiplicationem hypostasum, ut docet S. Th. de potentia q. 10. a. 2. ad 2. Et ex his solvuntur obiecta Radae

Rad. obiecta corrumpit. Controv. 14. a. 3.

PRIMA CONCL. Hypostasies divinae simpliciter conclusio: loquendo sunt eiusdem rationis & speciei, eo modo quo nos deducimus species admitti potest in divinis. Probat; quia triu personarum divinarum una numero est essentia; ergo una species modo dicto.

SECUNDA CONCL. Hypostasies divinae differunt quodammodo numero, non tamen proprie. Probat; prior pars conclusionis; quia sunt supposita Deitatis realiter distincta, nec differunt specie naturae; ergo numero solo absolute loquendo. Et confirmatur; quia una divina persona alteri comparata, vel est eadem numero cum illa, vel numero

E distinct.

distinguitur ab ea; non primū: alioquin non esset A
vera & realis trinitas personarum in diuinis; ergo
secundum. Differunt autem numero per hoc
communi, quod est hypostasis vel persona. Po-
sterior verò pars probatur; quia absolute loquē-
do sunt vnum numero, quia sunt vnus numero
Deus; nec sunt plura indiuidua Deitatis, propter
vnitatem nature, licet sint tria supposita propter
tres oppositas relationes subsistentes.

TERTIA CONCLUSIO: Hypostases diuinae
differunt secundum speciem proprietatis personalis.
Hæc est D. Th. & patet ex dictis.

QUARTA CONCLUSIO: Ex hoc quod proprie-
tates personales specie differunt, sequitur optimè diui-
nas personas differre specie proprietatis personalis.
Probatur; quia idem est constitutum in specie
& distinctum, vt patet inductiue.

VLTIMA CONCLUSIO: Processiones diuinae sunt
differentes quasi secundum speciem dupliciter; Vno
modo propter differentiam proprietatum persona-
lium, alio modo propter differentem modum siue ratio-
nem termini formalis, vt explicatum est.

Argum. & solutio. CONTRA secundam concl. quo ad priorem e-
ius partem possunt asferri tria argumenta Radae,
pro sua prima conclusione, quæ tantum probant
posteriolem huius nostre conclusionis partem.
Contra quam vide si placet argumenta Bannef. &
Zum. ab eis soluta.

Rad. obi. 4. CONTRA quartam conclus. argument. Rada.
concl. Magis conueniunt constituta quam constitu-
entia; ergo ex distinctione specifica constituentium
diuinas personas, non licet inferre distinc-
tionem earundem personarum specificam. Conseq.
probatur; quia constituenta non distinguunt co-
stituta eadem distinctione, qua inter se distinguū-
tur; nam differentia vltima specifica sunt inter
se primò diuersæ, non tamen species per eas con-
stituta. Respond. antecedens falsum esse in sensu
formali, vt satis ostendimus. Si autem intelligat-
ur de constituentibus, vt entia quædam sunt se-
cundum se, negatur sequela; quia specifica distin-
ctio constituentium, non potest illis conuenire
nisi vt constituentia sunt, vt ante diximus; Ad
probationem dico; eam procedere de ea distin-
ctione, quæ conuenit constituentibus tantum se-
cundum se & materialiter, non vt constituenta
sunt. Vnde Aristot. in 3. Metaph. ex propria ratio-
ne differentia, prout distinguitur à rationib. spe-
ciei & generis, probat de illa non prædicari ge-
nus; quo loco vide si placet expositionem D. Th.
ex quo patent etiam solutiones, quas adhibet Ra-
da quibusdam argumentis pro hac nostra con-
clusionem, nullius esse valoris.

Rad. obi. vlt. concl. 1. CONTRA vltimam conclus. argumentatur idem
author. Primò: Si differentia istarum produ-
ctionum desumenda est ex differentia proprie-
tatum personalium; ergo huiusmodi emanationes
per se tendunt tanquam in terminos formales in
huiusmodi proprietates; sed consequens est fal-
sum; ergo. Probatur consequentia; quia secun-
dum doctrinam D. Th. distinctio emanationum,
sicut & motuum, ex terminis formalibus desu-
mitur; falsitas consequentis probatur; quia tunc
nulla istarum productionum esset vniuoca:
quia produçens & productum non conueni-
ent in termino formali productionis, nec pri-
mo nec secundario. Resp. nullam esse consequent.
Ad probationem resp. D. Tho. loqui de distin-
ctione quæ fit secundum speciem simpliciter siue
absolute; non autem de illa quæ fit secundum pro-
prietates indiuiduales. Secundò dico processio-
nes diuinas esse ad multiplicationem hyposta-
sum in vnitatem nature, & ideo processionem per

se primò terminari ad naturam, vt terminum for-
malem siue vt quo: ad personam verò proceden-
tem vt terminum productum, ad proprietatem
autem concomitanter siue consequenter.
Nec est necesse produçens & productum conue-
nire in termino concomitante vel consequen-
te, & præsertim si illud concomitans sit propie-
tas indiuidualis. Et per hæc patet solutio ad
quædam alia similia eiusdem authoris argumen-
ta.

Secundo: Proprietates personales diuinarum obi. 2.
hypostasum, habent se respectu earum, quasi ad
modum differentiarum indiuidualium in crea-
turis; sed ex differentia & distinctione differen-
tiarum indiuidualium, non licet inferre, quod
eadem distinctione distinguantur productiones
indiuiduorum, quorum sunt differentia; ergo
nec ex distinctione proprietatum personarum
diuinarum specifica licet inferre, quod produ-
ctiones earundem personarum distinguantur
specie. Probo (inquit) minorem; quia differentia
indiuiduales Petri & Pauli sunt primò diuerse &
quasi alterius rationis; productiones tamen Petri
& Pauli nec sunt primò diuersæ, nec alterius ra-
tionis & speciei. Resp. primò magnam esse differen-
tiam inter proprietates personales diuinarum
personarum comparatione emanationum ipsa-
rum personarum, & differentias indiuiduales in
creaturis comparatione productionum ipso-
rum indiuiduorum. Nam proprietates perso-
nales diuinarum personarum, idem realiter sunt
quod emanationes; nam generatio passiva idem
est quod filiatio, nec differt nisi modo signifi-
candi; quia illa significatur vt processio, hæc au-
tem vt relatio; differentia autem indiuidualis in
creaturis, non est idem realiter quod ipsa genera-
tio passiva indiuidui. Secundo admissa etiam iden-
titate, quæ valde probabiliter potest sustineri;
negatur minor argumenti. Ad probationem nego
differentias indiuiduales esse primò diuersas,
quatenus sunt indiuiduorum constitutiva; nam
quamuis secundum se minus conueniant, quam
indiuidua; quatenus tamen sunt eorum constitu-
tiua & distinctiua, non magis differunt quam in-
diuidua; sicut etiam diximus de differentiis vlti-
mis respectu specierum, quæ per eas constituun-
tur & distinguuntur.

Vide etiam argumenta Ban. & Zum. & eorum
solutiones.

ARTICVLVS V.

Vtrum sint plures processionis in diuinis, quam
duæ.

Ad quintum sic proceditur. Videtur, quod sint
plures processionis in diuinis, quam duæ. Sicut e-
nim scientia & voluntas attribuitur Deo, ita & po-
tentia. Sicutur secundum intellectum, & voluntatem
accipiuntur in Deo duæ processionis, videtur, quod ter-
tia sit accipienda secundum potentiam. Inf. q. 28. a1
4. cor. & q. 37. a. 1. cor. & q. 41. a. 1. cor. & q. 10. a. 2.

2. Præterea. Bonitas maxime videtur esse principium
processionis, cum bonum dicatur diffusivum sui esse. Vi-
detur igitur, quod secundum bonitatem aliqua proces-
sio in diuinis accipi debeat. arg. ad op.

3. Præterea. Maior est fecunditatis virtus in Deo,
quam in nobis: sed in nobis non est tantum vna proces-
sio verbi, sed multe, quia ex vno verbo in nobis procedit
aliud verbum, & similiter ex vno amore alius amor.
ergo & in Deo sunt plures processionis, quam duæ.

Sed contra est, quod in Deo non sunt nisi duo proce-
dentes, sicut Filius, & Spiritus S. Ergo sunt ibi tantum
duæ processionis.

Respon.

1122

In lib. An
omne quod
est bonum
fit: circa il-
lum fuerit.

9.14 a. 4. c.
7. q. 19 a. 5.

Respondeo. Dicendum, quod processiones in diuinis accipi non possunt nisi secundum actiones quae in agente manent. Huiusmodi autem actiones in natura intellectuali, & diuina non sunt nisi duae scilicet intelligere, & velle. Nam sentire, quod etiam videtur esse operatio in sentiente, est extra naturam intellectualem: neque totaliter est remotum à genere actionum, quae sunt ad extra. Nam sentire perficitur per actionem sensibilibus in sensum. Relinquitur igitur, quod nulla alia processio possit esse in Deo nisi verbi, & amoris.

Ad primum ergo dicendum, quod potentia est principium agendi in aliud. Vnde secundum potentiam accipitur actio ad extra. Et sic secundum attributum potentiae non accipitur processio diuinae personae, sed solum processio creaturarum.

Ad secundum dicendum, quod bonum (sicut dicit Boet. in lib. de Hebdomadibus) pertinet ad essentiam, & non ad operationem, nisi forte sicut obiectum voluntatis. Vnde, cum processiones diuinas secundum aliquas actiones necesse sit accipere secundum bonitatem, & huiusmodi alia attributa: non accipiuntur aliae processiones nisi verbi, & amoris: secundum quod Deus suam essentiam, veritatem & bonitatem intelligit, & amat.

Ad tertium dicendum, quod (sicut supra habitum est*) Deus vno simplici actu omnia intelligit, & similiter omnia vult. Vnde in eo non potest esse processio verbi ex verbo, neque amoris ex amore, sed est in eo solum vnum verbum perfectum & vnus amor perfectus. Et in hoc eius perfectio secunditas manifestatur.

Ratio & Ordo, ac Sensus quaestio.

COMPLETVR hoc articulo doctrina de diuinis processibus: hoc enim solum possumus querendum supererat: an plures sint diuinæ processiones, quam duae: nam quod pauciores non sint, probatum est 4.3. & 4. Et questio est primò & directè, non de sola numerica pluralitate, sed de pluralitate formali specifica & reali. Nam de pluralitate purè numerica differit S. D. in 1. qu. 47. art. 6. vbi quaerit: An actus notionalis ad plures personas terminari possit, ita vt sint plures personae genitae, vel spiratae in diuinis: quamuis etiam difficultatem hanc tangat & breuiter absoluat argumento tertio & eius responsione.

Forma Textus.

CONCL. est: Nulla alia processio potest esse in Deo nisi verbi & amoris. Probatur. Processiones in diuinis accipi non possunt nisi secundum actiones, quae in agente manent; sed tales actiones in natura intellectuali & diuina non sunt nisi duae, scilicet intelligere & velle; ergo nulla alia processio potest esse in Deo nisi verbi & amoris. Maior relinquitur vt nota. Minor aut probatur: quia si aliqua alia actio immanens esset in natura intellectuali, haec esset sentire, quae est operatio in sentiente; sed haec non est: primò quia est extra naturam intellectualem; secundò quia sentire non est totaliter remotum à genere actionum, quae sunt ad extra; ergo non conuenit naturae intellectuali, & praesertim diuinæ. Anteced. probatur: quia sentire perficitur per actionem sensibilibus in sensum.

Expositio Textus.

TRIA sunt in hoc discursu breuiter explicanda: Primum est maior illa propositio: Processiones in diuinis accipi non possunt nisi secundum actiones, quae in agente manent: quam supra S. D. satis probauerat 4.1. contra Arrium & Sabellium, & i-

deò eam hic, vt notam absque probatione dimittit: & posset facile probari; quia terminus diuinæ processiois est verè & realiter Deus; igitur non est aliquid ad extra productum, quod tamen esset, si non procederet per actionem immanentem; nam tunc procederet per actionem transeuntem, cum non posset fingi tertium actionis genus; quod autem actione transeunte producit, extraneum est & diuersum à natura producentis.

Secundum est vis illius consequentiae: Sentire perficitur per actionem sensibilibus in sensum; ergo non est totaliter remotum à genere actionum, quae sunt ad extra: quae dependet ex perfecta ratione actionis immanentis, quae duo requirit. Primum est vt

nihil efficiat extra operantem, siue illud sit permanens: sicut aedificatio est productio aedis, quae permanet: siue sit transiens, sicut citarizatio quae est effectio foni, qui percussio est aeris, & auditus minimè permanens: quod non videtur aduertisse Iauellus super hoc a. dicens actionem transeuntem immutare exterius obiectum, aut saltem ei non repugnare; quod videtur dixisse propter eas actiones, quae non habent effectum permanentem, quas, vt tales sunt, existimat non esse immutatuas exterioris obiecti siue materiae: cum tamè omnibus suo modo conueniat aliquid exterius efficere vel mutare. Secundum quod postulat ratio actionis immanentis est, vt potentia non inmutetur immediatè ab exteriori obiecto; & sicut per primam conditionem distinguitur actio immanens ab illa entitate, quae est actio transiens, quatenus actio est ad extra productiua: ita per secundam conditionem distinguitur ab illa eadem entitate, quatenus passio est ab extrinseco mouente producta. Ex quo sequitur actionem exterioris sensus non esse perfectè & simpliciter actionem immanentem; quia scilicet sentire saltem antecederet passio quaedam est immediatè ab obiecto exteriori, & secundum hoc pertinet ad entitatem actionis transeuntis: actiones verò sensuum interiorum, & multò magis intellectus & voluntatis perfectæ sunt ac simpliciter immanentes; quia nec aliquid exterius efficiunt, nec earum potentiae immediatè ab externo patiuntur obiecto. Ferrar. in 4. cont. gent. c. 11. circa princ. doctè & subtiliter explicat hunc punctum.

Tertium est conclusionem D. Thom. esse fidei confessionem, vt opimè deducit Zum.

CONTROVERSIA VNICA.

Quenam sint diuinarum processiois principia proxima?

DVR. in 1. dist. 6. q. 2. & dist. 10. q. 2. & dist. 27. q. 2. Sententia & 3. docet diuinas processiones esse immediatè ex diuina natura secundas, non autem ex intellectu & voluntate; ex quo deducit primò processiones in diuinis praetelligi actionibus intellectus & voluntatis & ipsismet potentijs, quae sunt intellectus & voluntas. Secundò deducit futuras in Deo dictas duas processiones, tamen si Deus non esset intelligens & volens; quia secundum illum Deo conueniunt duae processiones, non ex eo quod est intelligens & amans, sed ex eo quod est infinitum ens, habens naturam infinitè secundam. Eandem sententiam Zumell. ascribit Greg. Arim. qui tamen, vt etiam aduertit Vasq. c. 1. non negat processiois verbi esse formaliter intellectiois, & spirationem amoris esse actum volèdi: quamuis neget in diuinis esse principium quo processiois ratione distinctum à princi-

pio quod; qua parte videtur Ariminensis non nihil fauere Durando.

Suar. *lib. 1. de myst. Trin. c. 8.* sequens Henricum quodl. 8. qu. 1. censet actum intelligendi paternum esse proximam rationem & quasi virtutem & principium quo Pater communicat essentiam Filio; & idem dicendum esse de actu amandi in Patre, & Filio per comparisonem ad Spiritum sanctum.

S. Thom. autem in hac tota q. & alibi saepe docet principia diuinarum processionum proxima esse intellectum & voluntatem; quam sententiam sequuntur & tuentur omnes eius discipuli, & expositores super hoc a

Resolutio.
Non omnes
sed quidam
naturam na-
turam esse
secundas.

SCIENDUM est primò naturam illam in rebus creatis propriè dici secundam, quæ se ipsam potest pluribus vniocè, id est, secundum eandem omnino rationem per actum generationis propriè dictæ communicare: quales sunt omnes perfectiorum animalium species; Dixi primò vniocè; quia naturæ communicatio secundum analogiam similitudinè non est propriè fecunditatis effectus; non enim dicitur sol secundus eo, quod sua virtute producat in terra mineras, plantas, vermiculos, ranas & plura similia, quæ non vniocè sed analogicè tantum cum eius natura conueniunt. Dixi per actum generationis propriè dictæ; quoniam etli plurimæ sint in rebus inanimatis vniocæ causæ, quæ sibi similes secundum eandem omnino rationem effectus producit, ut ignis causat ignem, & quodlibet elementum aliud alterat, ut in seipsum conuertat, & calor calorem, siue potius res calida calidum efficit, & frigida frigidum; nec tamen aliquid horum fecundum est aut dicitur: quia fecunditas earum dicitur est proprietas siue conditio naturarum, quibus propriè conuenit generatio; hæc verò viuenticia sunt.

actionem
omnem esse
aut imma-
nentem, aut
transeuntem.

Secundò, Notandum est actionem omnem possibilem naturæ conuenire sufficienter diuidi in immanentem & transeuntem. Nam omnis actio perfectio quædam est & perfectiui rationem habet ac perfectibile respicit; quod duplex tantum est, nimirum agens ipsum cuius est actio, & passum quod extrinsecum est ab agente; & siquidem actio fuerit agentis per se primò perfectiua, id est, ad eum perficiendum per se primò directæ, erit actio immanens; si verò passi siue rei ad extra productæ fuerit perfectiua, dicitur transiens; igitur impossibile est esse aut imaginari tertium actionis genus, ut hic etiam aduertit Cai.

Distingui-
tur & ex-
plicatur du-
plex opera-
tionis prin-
cipium, &
ostenditur
soli naturæ
diuine con-
uenire com-
municabili-
tatem per a-
ctionem im-
manentem.

Tertiò Observandum est in qualibet rei productione duplex principium considerari. Primum est suppositum siue res subsistens, cui propriè tribuitur operatio tanquam agentis; Nam iuxta commune dictum, actiones sunt suppositorum siue subsistentium, & hoc nuncupatur principium quod. Secundum est forma, quæ in ipso operante est, & eidem est agendi ratio; & ideo dicitur principium quo; sicut ignis principium est cui ut agentis, & consequenter ut principio quod tribuitur calefactio; eius autem forma, quæ illi ratio agendi est, principium est & dicitur calefactionis ut quo; sic igitur principium ut quod generationis in viuenticibus est ipsum viuens, quod propriè dicitur generans: principium autem ut quo generationis, quod est agendi ratio, forma & virtus est generantis. Sed quemadmodum duplex est in agente forma, quæ eidem est agendi ratio siue qua potens sit ad operandum: una substantialis, qua constituitur agentis natura & esse specificum ac substantiale: ut exempli gratia in igne forma eius substantialis, & in animali anima; alia quæ

substantiali consequitur, ut calor in igne, & generatiua potentia in animali; ita duplex est principium actionis ut quo. I. primum & proximum: principium primum ut quo est forma substantialis cum qua computatur natura præcisa suppositalitate, sic enim dicitur forma metaphysica: unde Arist. in 2. Phys. definiens naturam dicit: *Natura est principium motus & quietis primò & per se & non secundum accidens*; constat autem naturam dici non tantum de materia & forma, sed etiam de ipsa rei essentia, ut ait S. D. 3. p. quest. 2. artic. 1. Est igitur forma rei substantialis, tam physice quam metaphysicè sumpta, primum actionis principium ut quo. Principium autem proximum operationis ut quo potentia est, quæ rei naturam consequitur; & quoniam habitus & quævis perfectio potentie superaddita ad eius quodammodo complementum pertinet, ut patet in habitibus & formis intellectui & voluntati superadditis: idcirco hæc omnia ex parte potentie se tenent in re proposita, & ut vnum principium proximum operationis cum ea computantur.

Cum itaque natura sit primum & non proximum operationis siue productionis principium: nec eadem sint principia proxima operationis transeuntis & immanētis, sed longe diuersa, sicut etiam dicta operationis genera valde distant; sequitur primò eam omnem naturam fecundam, quæ per suam actionem transeuntem communicabilis est, si sit etiam intelligens & volens, non esse sui ipsius communicatiuam, aut actu seipsam communicare, sub ea ratione qua intelligens est & volens, sed post solam potentiam actioni transeunti deferuentem secluso concursu intellectus & voluntatis ut ratione agendi siue actionis principio; quod dico: quia duæ prædictæ potentie ad actum generationis in homine concurrunt ut applicantes actiua passiuæ, quod tamen non sufficit, ut dici possint generationis principia. Secundò sequitur omnem illam naturam fecundam, cui repugnat communicari per actionem transeuntem, necessariò communicari per actiones immanētes. Nulla verò potest esse natura, cui conueniat fecunditas, & cui repugnet communicari per actionem transeuntem, nisi sit purè intellectualis & infinita simpliciter. Nam humana natura licet sit intellectualis, quia tamen est etiam corporea virtutem habens omnem vegetatiuam, idcirco communicabilis est actione transeunte, sicut & alie inferiores nature. Angelica verò natura, cum per seipsam sit indiuidua, non potest actione transeunte communicari, ut ait S. D. in 3. quest. 45. ar. 3. ad 1. & quia finita est, idcirco intelligere & velle non est eius esse, nec verbum aut amor in ea procedens est substantia, sed accidens, & ideo nec per actionem aliquam immanentem potest communicari. Consequens igitur est, ut ex omnibus purè intellectualibus naturis, soli diuina nature, cuius intelligere est eius esse, & verbum atque amor substantiæ quædam sunt, tria prædicta conueniant, nimirum fecunditas, repugnantia ad communicabilitatem per actionem transeuntem, & communicabilitas per actiones immanētes, quas iam supra diximus cum D. Th. non esse nisi duas sc. intelligere & velle. Cur verò non possit operari natura seclusa potentia, & seipsam communicare: nulla potest à quouis sapiente causa produci, nisi quia natura est, cui hoc ipso debetur esse non proximum, sed primum tantum operationis principium: Quo fit, ut vana sit imaginatio Durandi fingentis actum natu-

naturæ priore actibus potentiarum. Sed ad maiorem prædictorum intelligentiam.

Quartò Considerandum est naturam & intellectualitatem non distingui quasi duas naturas, sed potius ut commune contrahibile, & ut speciale contrahens. Nam intellectualitas differentia quædam est siue modus distinctiuis, & determinatiuis naturæ ad ordinem, siue gradum intellectualem: qui modus siue gradus adhuc distinctibilis est in duos, qui sunt intellectualitas vel gradus naturæ intellectualis creatæ ac finitæ, & gradus naturæ intellectualis increatæ & infinitæ. Et prior quidem intellectualitatis modus constituit naturam intellectualem infœcundam: & talis est omnis natura Angelica, cui repugnat fœcunditas ob iam dictam causam. Posterior autem modus constituit naturam fœcundam, quæ sola est natura diuina: Et quemadmodum diuina natura, ex hoc, quod actus purus est simpliciter infinitus, præhabet eminenter in se naturarum omnium perfectiones: ita processiones quæ in Deo sunt, ob eandem causam præhabet eminenter in se perfectiones omnium processionum, per quas in rebus creatis communicantur naturæ. In quibus tria cõsideramus: Primum, quod per eas communicatur rerum naturæ: cuius causa est naturæ communicatæ fœcunditas. Secundum est, quod per actionem transeuntem fit communicatio: huius verò causa est, quam diximus, quia nimirum omnis natura creata fœcunda corporea est vim omnem habens animæ vegetatiuæ. Tertium est, quod singulæ sunt imperfectæ, cum nulla earum omnem sui generis habeat perfectionem, sed exiguum tantum illius modum seu gradum participet, sicut etiam plura cum sint vnius naturæ supposita, nullum tamen est cui tota conueniat naturæ perfectio quo ad omnes possibiles essendi modos, sed vnum tantum ex illis participat. Diuinis autem processionibus ex eo quod eminenter continent omnem creaturarum processionum perfectionem, & in infinitum excedunt, tria ad perfectionem spectantia conueniant. Primum est, ut sint ipsius diuinæ naturæ communicatiuæ, cuius ratio est fœcunditas eiusdem naturæ diuinæ. Secundum est, ut communicatio naturæ fiat per actiones immanentes intellectus & voluntatis: cuius ratio est intellectualitas infinita naturæ, ut ante diximus. Tertium est, ut neutra multiplicetur, cum vna tantum sit & esse possit processio in Deo secundum intellectum, & vna tantum secundum voluntatem; cuius ratio est summa & infinita vtriusque perfectio, ut ait S. D. hic in respon. ad tertium.

Perfectio diuinae processionis.

Quintò sciendum est ex D. Tho. in 2. cont. gentes, cap. 10. potentiam de Deo dici per respectum ad facta siue producta secundum rei veritatem, non per respectum ad actionem; sed tamen secundum modum nostrum intelligendi, prout intellectus noster diuersis conceptibus vtrumque considerat, scilicet diuinam potentiam & eius actionem, dicitur etiam in Deo potentia per respectum ad actionem tam immanentem quam transeuntem. Nam, ut sæpe diximus, præhabet diuina natura rerum omnium perfectiones eminenter seclusis earum imperfectionibus; potentia verò in creaturis perfectionem quandam dicit, ea ratione, qua virtutem significat effectus operatiui: Sed quia potentialitatem denotat actione perfectibilem, claudit etiã imperfectionem intrinsecam; Similiter actio creata perfectio quædam est, cum actualitatem significet: sed quoniam de eius ratione est, ut à principio depen-

deat, ut ait S. D. de pot. q. 1. a. 1. ad 1. idcirco admixtam habet imperfectionem. Intellectus autem noster cum Deum & perfectiones eius cognoscat ex perfectionibus procedentibus ab eo in creaturas: eo modo diuinas perfectiones apprehendit, quo sunt in creaturis: & sicut apprehendit, ita significat per nomina: Igitur in nominibus quæ Deo attribuimus, duo sunt consideranda, scilicet perfectiones ipsæ significatæ, ut bonitas vita &c. & modus significandi: quo ad perfectiones significatas dicuntur nomina de Deo propriè, non autem quoad modum significandi ut ait S. D. supra q. 13. a. 3. nec tamen intellectus noster sic diuinas perfectiones intelligens falsus est, quia nec apprehendit ita esse in re, nec affirmat talem modum rei conuenire, sed talis modus se tenet tantum ex parte intellectus, cui conaturale est diuina cognoscere ad modum rerum creaturarum: vnde etiam simplicia intelligit componendo & diuidendo, & materialia immaterialiter: non quod intelligat simplicia esse composita, & materialia esse immaterialia, sed quia intellectus intelligendo modum habet compositionis & diuisionis & immaterialitatis, ut perspicue docet S. Th. in d. q. 13. a. 12. ad 3. & alibi sæpe.

Ex dictis patet falsitas opinionis Suar. superius relatæ dicentis actum intelligendi & amandi esse principium quo producendi, & non ipsam productionem; nam quamuis in Deo secundum se intellectus diuinus sit essentialiter actus vltimus intelligendi, & sit idem formaliter quod intelligere: non tamen ob id sequitur intellectum Dei non concipi à nobis ad modum potentie per actum perfectibilis, & ipsum intelligere non concipi ad modum actus secundi, siue operationis ex intellectu ut principio procedentis; alioquin nulla esset à nobis concipienda distinctio inter essentiam & esse, inter essentiam & intellectum & voluntatem, & alia similia quæ se habent in nobis ut perfectibile & perfectiuium: quia prædicta omnia secundum se formaliter idem sunt: immò & eadem ratione tenetur Suarez admittere actum intelligendi & amandi non esse principium quo productionis, & termini producti: quia nimirum productio secundum se eadem formaliter est cum suo principio quo; est enim hoc essentialiter & consequenter indistinctum secundum se formaliter à notionalibus, ut sæpe notauimus cum Cai. & præsertim q. 12. a. 7. Contr. 2. & infra docet Cai. q. 39. a. 1. Cum igitur ad prædicta distincte à nobis concipienda sufficiat distinctio illa virtualis, quam subtiliter explicat Caiet. in q. 54. a. 1. non est audiendus Suarez, & quicumque negat actum intellectus diuini non recte concipi distincte ab ipso intellectu, eo modo quo productio distinguitur à principio quo productionis, aut rei productæ. Siquidem ex tali concipiendi modo nulla in Deum, etiam ut à nobis cognitum, redundat imperfectio, sed rota quæ in hoc intelligendi modo est imperfectio, ex parte intellectus nostri & cognitionis se tenet: non enim apprehendimus aut affirmamus actum intelligendi, & amandi ab intellectu & voluntate procedere, licet vtrumque ad modum procedentis intelligamus. Vnde rationes, quas adducit Torres ad probandum actum intelligendi & amandi in Deo non esse principium quo productionis, sed productiones ipsas, firmissime sunt: nec responsiones quas eisdem adhibet Suarez, aliquid valent; cum oēs falsò illi innitatur principio videlicet intellectum & intelligere in Deo formaliter idem esse, non tantum secundum se,

Suar. opinio rejicitur.

verum etiam secundum nostrum modum intelligendi.

Explicitur quatuor in diuinis considerata scilicet principium quod est quo primum & proximum & productio, quae sunt intellectus generis vel se.

Postremo observandum est quatuor in Deo considerari ad rem propositam pertinentia scilicet principium quod, principium quo primum, principium quo proximum, & productiones quae ad personas procedentes terminantur. Principium quod duplex est, sicut etiam duplex est processio. Nam Pater est principium quod respectu filij reale & realiter ab eo distinctum: & eadem ratione respectu passivae generationis filij, quae notionale quoddam est idem realiter & adequatè cum Filio; respectu verò generationis activae, quae paternitatem per modum actus significat, non potest esse pater reale principium; alioquin Pater seipsum produceret: quia Pater & paternitas idem sunt realiter & adequatè. Aliud principium quod, est Pater & Filius quatenus vñ sunt in spiratione Spiritus S. nuncupatur autem hoc principium quod vno vocabulo spirator, de quo proportionaliter idem censendum est cum eo, quod diximus de principio quod respectu filij, & respectu generationis activae & passivae. Nam spirator reale principium est Spiritus S. realiter ab eo distinctum, & eodem modo principium est spirationis passivae: respectu verò spirationis activae non est principium nisi secundum nostrum modum intelligendi. Principium autem quo primum diuina essentia est respectu vtriusque processionis ac procedentis. Nam productum assimilatur producenti in forma, quae est illi ratio agendi siue producendi: constat autem Filium & Spiritum S. assimilari suo principio productivo, non in proprietate aliqua relatiua, sed in ipsa diuina essentia eadem numero sibi communicata; igitur diuina essentia erit principium primum quo, non tamen absolute, sed prout in Patre principium est Filij: prout autem est in spiratore, principium est Spiritus S. Nulla verò ratione potest essentia diuina esse principium quod: nam, principium quod realiter distinguitur ab eo cuius est principium: at haereticum est dicere diuinam essentiam distinguere realiter à Filio & Spiritu S. quae solae sunt personae procedentes in diuinis, ergo diuina essentia non est earum principium quod, quamobrem diuina essentia neque generat neque spirat, sicut non generatur neque spiratur, vt decernit sacrum Concilium Later. cap. Damianus de summa Trinit. & fide cath. Principium autem quo proximum duplex est: nam intellectus prout est in Patre, principium est quo proximum ipsius Filij & generationis eius; Voluntas autem est proximum spirationis Spiritus S. principium, quatenus est in spiratore id est in Patre & Filio, prout sunt vnus spirator; nam principium quo siue proximum siue remotum significat absolutum in recto, relationem autem in obliquo; vt ait S. D. infra q. 41. art. 5. Vbi aduertendum est essentiam & intellectum non esse accipienda vt duo principia, sed vt vnum & vna potentia constans ex proximo & primo concurrentibus vt notat Cai. in d. quaest. 41. a. 5. quod idem dicendum est de essentia & voluntate Patris & Filij respectu spirationis Spiritus S.

Denique in diuinis consideramus productiones, de quibus inter expositores Controuersia est, an sint actus intelligendi & amandi formaliter, vel sub aliqua alia ratione? Sed quoniam de hac copiose differendum est infra q. 37. a. 7. nunc breuiter dico primum intelligere in Deo essentialiter tantum esse: diligere autem quandoque sumi vt essentialiter, quandoque verò vt notio-

nale; hoc dictum est D. Thom. in dicto art. 1. quaest. 37. Sed quamuis in Deo sit vnum tantum intelligere commune tribus personis, non tamen est in singulis sub eadem proprietate, siue respectu; nam in Patre est vt in primo principio, quod à nullo est alio principio: in Filio verò est vt à patre per generationem acceptum: denique est in Spiritu Sancto, vt eidem à Patre & Filio spiratione communicatum. Itaque Patris intellectio quae illi communis est cum Filio & Spiritu S. est ipsa Filij productio, quatenus in Patre est ab alio non accepta, & vt in primo principio. Nam hoc ipso, quod Pater habet essentiam & intelligere à se, potentiam habet alteri personae communicandi essentiam suam per ipsum actum intelligendi, qui est generatio, supposita ipsius essentiae fecunditate; & cum perfectissima sit diuina generatio, multiplicari non potest, vt plures sint personae genitae. Ex quo sequitur, vt essentia in Filio & Spiritu S. non possit esse ratio generandi, neque intellectio sit in eis generatio. Ratio igitur ob quam vna sola persona generat in diuinis, & in ea sola intellectio est generatio, haec est: quia licet in omnibus sit eadem intellectio, non omnes tamen illam habent à se, siue à nullo acceptam, sed vna sola nimirum Pater: reliquae verò duae intellectiōnem habent ab alio sibi communicatam, nempe Filius à Patre, & Spiritus sanctus à Patre & Filio. Actus verò dilectionis non potest esse productio, nisi quatenus est à duobus: hi verò sunt Pater, quod est principium non de principio, & eius verbum siue quo amor esse non potest: & quia perfectissima in Deo est amoris processio, non est possibile vt alius ex amore productio procedat amor. Dilectio itaque non est amoris productio, nisi prout est Patris & Filij.

Reliqua verò ad hanc materiam pertinentia suis locis explicanda reseruamus. Videnda sunt etiam ea, quae supra diximus art. 1. Cont. 3. de intelligere & dicere, & huic loco accommodanda: nam intellectio productio est, quatenus est dicere: sicut etiam diligere non alia ratione productio est, quam vt spiratio. Et per haec solui facile possunt argumenta Mol. & aliorum quorundam recentiorum contra Turrianum, & alios affirmantes intelligere & diligere esse productiones personarum in diuinis: intelligendum est enim in sensu iam dicto. Et ex his patet non esse in Deo duplex intelligere scilicet essentialiter & notionale vt volunt Torres, Zumellus & quidam alij. Sed vnum tantum, quod est in tribus personis sub diuersis proprietatibus; & similiter dicendum est de dilectione, quae vna tantum est in distinctis personis distinctos habens respectus; distinguitur tamen in essentialem, & notionalem: sed haec distinctio non est rei, sed vocis in suas significationes vt aduertit Cai. inf. q. 37. a. 1.

PRIMA CONCL. Filius à Patre producit per actum intellectus, qui est intelligere & dicere, non autem per actum naturae immediatè. Haec conclusio videtur mihi fidei confessio. Primum: quia nimis apertum habet ex sacris litteris testimonium, in quibus Filius frequenter nuncupatur verbum. Ioan. 1. In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum: & ibidem: Verbum caro factum est: & 1. Ioan. vlt. Tres sunt qui testimonium dant in Caelo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus: & Psal. 44. Eructauit cor meum verbum bonum: quem locum exponentes D. Amb. & D. Aug. in suis commentarijs affirmant intelligendum esse de verbi diuini generatione; de qua etiam exponit Augu-

Intellectio
qua ratione
sit productio.

Dilectio
quomodo sit
productio.

Defenditur
Turrianus
contra Mol.
& alios.
Reijcitur
distinctio
Turriani,
& Zumelli.

Conclusio
nes de
ita, & probatur.

Augustinus & Greg. locum illum Psalm. 67. *Se- mel locutus est Deus & Eccl. 24. Verbum diuinum quod est sapientia genita, de seipso loquens ait: Ego ex ore altissimi prodij primogenita ante omne creaturam.* Certum autem in scripturis per os Dei eius intellectum significari. & 1. Corin. 1. ait Apost. *Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam.* Sed

Durandi re- sponso.

Confer.

ait Durandus hæc loca non secundum proprietatem, sed secundum quandam accommodationem vel appropriationem esse intelligenda: dicitque generationem Filij esse per intellectum, & Filiū esse verbum, eo quod præcedat generatio Filij processionem Spiritus S. sicut operatio intellectus prior est operatione voluntatis. *Sed hæc responsio errorem adiungit errori & satis apertè declinat ad hæresim Arrij, Eunomij & Alogianorum dicentium Filium in sacris litteris metaphoricè tantum, & non propriè dici verbum, ut refert Epiphanius hæresi 51. Nec cohæret hæc responsio cum ipsius Durandi sententia, quæ statuit vtramque processionem esse immediatè per naturam, ut natura est; Nam si ita est, quomodo vna erit prior & altera posterior? & qua ratione vna erit generatio, & non alia? & cur duæ sint, & non plures, aut vna tantum processio? & tandem cur vna sit ab vna tantum hypostasi, alia verò à duobus? Secundo. Sacrum Concilium Constantin. quantum in expositione fidei sic loquitur: *Vnus Deus Pater verbi uentis, sapientie subsistentis, &c. & inferius: Vnus dominus solus ex solo Deo Deus character, & imago deitatis, verbum operatiuum, sapientia consistentia omnium comprehensua, &c.* quæ cum in sensu proprio ad intellectum pertineant, apertè significant filij processionem non esse immediatè à natura, sed media intellectiua potentia. Tertiò. SS. Patres Amb. Aug. Chrys. Cyril. Basil. Iren. Theod. Damasc. Ansel. & alij quos referunt Ban. Zum. Val. & Vasq. *super hoc a. & Suar. lib. 1. de Trin. c. 5.* diuinas processionem semper explicant per operationes intellectus & voluntatis quæ sunt intelligere & amare, quorum sententiam secuti sunt omnes antiqui Theologi, quos referunt Vasq. & Suar. *in dicto capitulo.* Denique sententiam Durandi ut temerariâ & errori proximam reiecerunt, & acriter impugnaverunt vniuersi Theologi, qui post ipsum scripserunt, & præsertim discipuli D. Tho. quos lege si placeat.*

SECUNDA CONCL. *Intelligere Patris non est proxima ratio, siue principium quo proximum generationis Filij, sed est ipsamet generatio.* Probatur. Nā si intelligere Patris est principium quo sequitur in Patre esse aliquid alium actum, qui sit productio, cuius principium esset actus intelligendi; at hoc esse non potest; ergo. Sequela probatur: quia inter principium agendi & terminum mediat actio. Minor probatur: quia vel illa actio est intellectio vel non: si primum ergo intellectio est principium intellectionis, & sic vel est duplex intellectio, vel eadem est sui principium: Si secundum sequitur non produci verbum per actionem, quæ sit intellectio. *Huc argumento respondet Suar. & negat sequelam: quoniam in diuinis non inueniuntur verè & propriè actiones, ut etiam sentit S. Th. infra q. 41. a. 1. ad argumenta quia (inquit) actio in suo conceptu, & ratione formali claudit imperfectionem & rationem dependentiam; Cum itaque producit verbum, non mediat actio inter principium proximum quo, & terminum sed actus intelligendi paternus est principium quo habens modum actus, in quo assimilatur productioni humani verbi. Sed in primis falsum est actionem in suo*

Responsio Suarezij.

Confer.

A conceptu formali claudere imperfectionem; nam ut supra notauimus ex D. Thom. dependentia illa actionis ex principio non significatur nomine actionis, sed ad modum tantum nostrum intelligendi & significandi pertinet: nec verum est D. Thom. absolute negare in diuinis actionem propriè & formaliter dictam: sed à Deo tantum actionem remouet, qua ratione motum implicat, ut patet in dicto art. Denique licet D. Thom. quandoque neget actiones immanentes esse propriè actiones, ut supra notauimus art. 1. affirmat tamen eas esse operationes, nec vnquam dixit eas esse principia, quibus termini producuntur, sed oppositum vbique semper significauit: ut patet in hac tota 1. quæst. B & alibi.

TERTIA CONCL. *Natura siue essentia diuina est principium primum quo generationis Filij, & processionis Spiritus S. Hæc patet ex dictis, & explicabitur infra q. 41. a. 5.*

CONTRA primam concl. argum. Dur. Primò. *Communicatio naturæ prouenit ex fecunditate ipsius naturæ; ergo non prouenit ex intellectu & voluntate; ergo illis præcisè sicut remanet natura, ita remanet fecunditas, & actus communicatiuus naturæ. Antecedens est per se notum, & patet inductiue: & probatur auctoritate Hilarij. Omnis creaturis substantiam Dei voluntas attulit, sed naturam dedit filio ex impassibili, &c.* prima & secunda consequentia simul probantur. Quoniam qualis est ordo inter aliqua, cum distinguuntur realiter, similis est ordo inter illa, cum distinguuntur ratione: sed ubi natura distinguitur realiter à voluntate & intellectu, natura est prior intellectu & voluntate, & actus naturæ est prior actibus intellectus & voluntatis; ergo erit etiam similis ordo in diuinis, ubi distinguuntur secundum rationem naturæ & intellectus & voluntas. Resp. cum Caiet. falsam esse consequentiam; & ratio negationis est: quia stat quod actus communicatiuus naturæ sit ex fecunditate eius, & tamen non præcedat actum intellectus aut voluntatis: quoniam naturæ illi repugnat communicari per alium actum, quam intellectus & voluntatis. Ad probationem consequentiæ respondetur falsam esse minorem quo ad id, quod manifestè supponit, videlicet naturæ fecundæ conuenire actum communicatiuum seculis potentij. *Sed contra.* Intellectus præsupponit naturam secundam; ergo actus intellectus præsupponit actum naturæ fecundæ. Respond. falsam esse consequentiam: quoniam talis forma argumentandi non tenet in subordinatis, quorum est vna & eadem operatio, ita ut primum non nisi per secundum valeat operari, sicut in proposito.

Replica.

Solut.

Obi. 2.

Sol.

Secundò sic argumentatur: Si calor esset intelligens & volens, non calefaceret in quantum intelligens aut volens, sed ex natura sicut nunc; igitur per se & primò communicare naturam est actus naturæ omni alio excluso. Respondetur cum Caietano conditionalem illam & similes esse veras de formis communicabilibus per actionem ad extra, quas formas fingimus habere annexam intellectualitatem, non quidem ut differentiam determinatiuam ad modum communicationis sui, sicut in proposito ut supra diximus; sed imaginamur tales formas habere annexam intellectualitatem ut proprietatem, quæ nihil pertinet ad modum communicandi, sed eo posterior est, ut patet in homine.

Alia argumenta pro sententia Dur. & eorum A
solutiones lege apud Expositores & præsertim
Zum.

Obi. 1. cōt. 2.
concl.

CONTRA secundam concl. argum. Suar. Pri-
mo: Intellectus diuinus per seipsum & essentiali-
ter est actus vltimus intelligendi, ita vt in Deo
non tam sit intellectus, quam ipsum intelligere;
ergo si intellectus est principium proximum à
fortiori ipsum intelligere. Conseq. patet. An-
tecedens probatur, quia intellectus dicit poten-
tiam, intelligere autem actum dicit. Resp. ante-
cedens dupliciter intelligi posse: vno modo vt
à parte rei, siue secundum se intellectus diuinus
sit per seipsum, & essentialiter & formaliter ac-
tus: & hoc verissimum est, vt supra diximus: &
tunc consequentia non valet nisi in eodem sen-
su videlicet à parte rei, siue secundum se & res-
pectu producti scilicet verbi & amoris; quod
etiam nos admittimus dicentes cum D. Tho. &
Caiet. infra q. 41. a. 4. potentiam productiuam
in diuinis poni respectu ipsorum actuum, non
secundum se id est non quo ad ipsos actus secun-
dum se sumptos, sed secundum eorum terminos
realiter emanantes; Nam à parte rei, siue secun-
dum rem idem sunt potentia & actus, & ideo nō
potest actus secundum se vere & realiter à poten-
tia produci, aliās idem produceret seipsum. Alio
modo potest antecedens intelligi secundum mo-
dum nostrum concipiendi, & significandi, & sic
falsum est tam in Theologia, quam in Me-
th. vbi simplicissimam & vnicam Dei perfecti-
onem multis conceptionibus apprehendimus, &
distinguiamus in multas perfectiones: quarum
quædam se habent respectu aliarum ad modum
potentiæ, non solum productiuæ sed etiam rece-
ptiuæ, vt patet de essentia respectu esse & res-
pectu intellectus & voluntatis, & de intellectu res-
pectu sapientiæ, prouidentia, prædestinationis
& actus intelligendi; & similiter de voluntate
respectu iustitiæ, liberalitatis, misericordiæ &
volitionis: quorum distinctio & habitudo po-
tentiæ & actus Deo non attribuitur, sed ad no-
strum dumtaxat imperfectum pertinet intelli-
gendi modum; eo quod diuina capere non pos-
sumus prout in seipsis sunt: alioquin si non licet
hoc modo diuina concipere, inanis esset omnis
Theologi ac Methaphysici labor, qui diuinas
perfectiones sic conceptas speculantur & com-
parant, & in difficultatibus ex eis vt sic conce-
ptus, & comparatis emergentibus dissoluendis
insudant. Itaque dicendum est in diuinis esse
potentiam generandi, quæ est secundum re prin-
cipium proximum generationis, non secundum
se, id est ratione ipsius generationis, sed ratione
geniti siue secundum quod ponit genitum, vt
explicat Cai. infra q. 41. a. 4. de mente D. Tho.
& consequenter talis potentia non est principiū
actus secundum se sumpti, nisi secundum modū
nostrum intelligendi vt ante diximus.

Obi. 2.

Secundò, differunt verbum diuinum & hu-
manum: quod humanum ad hoc producit, vt
constituat producentem in actu secundo intelli-
gendi: verbum autem diuinum non producit,
vt constituat Patrem intelligentem, vt probat
Aug. lib. 15. de Trin. c. 7. Igitur principium quo
humani verbi est actus primus, id est species:
principium autem quo verbi diuini est actus in-
telligendi. Et confirmatur; quia ibidem Augu-
st. ita concludit: Verbum Dei est sapientia genita
ex sapientia generante; ergo Pater quatenus in-
finitè sapiens, producit verbū eadem infinita sa-
pientia sapiens; ergo ipsamet sapientia Dei, quæ
nihil aliud est quam actus intelligendi eius, est

Conf.

proxima ratio illius communicationis. Resp. ord. sol.
nullam esse consq. Nam ratio, cur distinguatur
actus verbi productiuus ab intellectu nostro &
specie, vt secundus à primo, siue vt productio à
principio quo productionis, non est quia ver-
bum constituat producentem in actu secundo:
sed propria causa est quia verbum est terminus
operationis immanentis eadem operatione pro-
ductus, quæ operatio distinguitur realiter ab in-
tellectu & specie. Nam vt in 1. art. notauimus,
cum verbum sit terminus intellectiois, prout
intellectio est dictio, necesse est in omni intelle-
ctu, prius esse aut saltem concipi actum intelli-
gendi, quam verbum: quamuis apud nos, qui
verbo siue per verbum rem eo repræsentatam
intelligimus, compleatur intellectio per ip-
sum verbum; Itaque licet Pater verbo produ-
cto non intelligat, terminari tamen intelligitur
eius intellectio ad verbū ipsa intellectioe pro-
ductum. Verum ex argumento sequitur aliud
absurdum. Nam si verbum humanum constitu-
it producentem in actu secundo formaliter; igitur
verbum est ipsemet actus secundus, & con-
sequenter non producit actu secundo tanquā
principio quo; alioquin idem suiipsius esset
principium. Dictum autem Augustini de sapien-
tia genita & generante manifestè intelligitur de
personis.

Tertio. Non potest rectè intelligi (maximè
iuxta opinionem Thomistarum) actum in-
telligendi esse per modum actionis; ergo debet in-
telligi per modum principij: Probatur conse-
quentia: quia non potest cogitari tertium mem-
brum. Antecedens probatur: quia actio in suo
conceptu & ratione formali includit imperfe-
ctionem & rationem dependentiæ, vt ex metha-
physica etiam suppono; ergo. Resp. falsum esse
antec. Ad probationem negatur antecedens; &
ratio negationis superius fuit adducta. Secundo
dico actū intelligendi esse operationem, quæ est
productio ipsius verbi.

Quarto. Si præter illum actum intelligendi
aliquid potest à nobis intelligi per modum ac-
tionis ad intra, id est tantum origo actiua, vt
respectu Filij est generatio, quæ origo non po-
test esse nisi relatio personæ producentis vel et-
iam personæ productæ; at actus intelligendi nō
est origo actiua nec in fieri nec in facto esse, vt
aduersarij fatentur; ergo actus intelligendi non
est ipsa productio vel actio qualis in Deo cogi-
tari potest; ergo est principium quo talis produ-
ctionis, Resp. primò id, quod per modum actio-
nis intelligitur in Deo, non esse aliquid præter
actum intelligendi, vt supponit argumentum:
sed esse ipsum actum intelligendi formaliter, vt
est in Patre. Secundo falsum est originem acti-
uam esse relationem præcisè: Nam vt dicemus
cum D. Th. infra q. 47. a. 1. est relatio per mo-
dum actionis concepta, & vtramque rationem
habet formaliter, scilicet relationis & actionis,
vt ibidem erit explicandum; & ideo falsum est
antecedens tam quo ad id, supponit, quam quo
ad secundam eius partem, quæ assumit originem
esse solam relationem: manifesta est enim impli-
catio dicere originem actiuā esse solam relatio-
nem; Nam si origo actiua est, hoc ipso est quæ-
dam actio: nihil enim actiuū formaliter est, nisi
actio, Si verò sola relatio est, hoc ipso actiua o-
rigo non est: quia relatio formaliter, neque ori-
go alterius est procedentis, neque actiua est, sed
hoc tantum habet, vt referatur ad aliud, vt do-
cet Aristoteles in prædica-
mentis.

QVAE-